

МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТАЙЛАН

2021 IX сар

№15

МОНГОЛ УЛСЫН САНХҮҮГИЙН ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ТАЙЛАН

2021 оны 09 дүгээр сар

Монгол Улсын санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан – 2021.09

АГУУЛГА

Хураангуй	3
1. Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эмзэг байдал	7
1.1 Дэлхийн эдийн засгийн эрсдэл, эмзэг байдал	7
1.2 Дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эмзэг байдал	11
2. Ковид-19 цар тахлын Монгол Улсын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлж буй нөлөө	14
2.1 Гадаад эдийн засагт гарч буй өөрчлөлт	14
2.2 Дотоод эдийн засагт гарч буй өөрчлөлт	17
Шигтгээ 1. Коронавирусын нөлөө: Өрхөд суурилсан судалгаа	23
Шигтгээ 2. Банкны зээлийн төлөвийн түүвэр судалгааны үр дүн	26
2.3 Банкны салбарын нөхцөл байдал	27
Шигтгээ 3. Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль	31
Шигтгээ 4. Банкуудын эрсдэлийн хүлээлтийн түүвэр судалгаа	34
2.4 Банк бус санхүүгийн байгууллагын салбарын нөхцөл байдал	36
3. Санхүүгийн салбарын дунд хугацааны эрсдэл, эмзэг байдал	46
3.1 Цар тахлын үед хэрэгжүүлж буй хөнгөлөлттэй зохицуулалтуудын улмаас үүсэж болзошгүй эрсдэл	46
3.2 Банкны салбарын хууль эрх зүйн орчинд гарсан өөрчлөлттэй холбоотой үүсэж болзошгүй эрсдэл	48
Шигтгээ 5. Цахим орчны аюулгүй байдал	50
3.3 Хөрөнгийн үнийн өсөлт, түүнээс үүсэж болзошгүй эрсдэл	51
Шигтгээ 6. Монгол Улсын цахим мөнгө, виртуал хөрөнгө зэрэгтэй холбоотой төлбөрийн системд үүсэж болзошгүй эрсдэл	54
4. Санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудаас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, үр дүн	56
4.1 Цар тахлын үед банкны салбарт хэрэгжүүлсэн макро зохистой бодлогын арга хэмжээ, үр дүн	56
4.2 Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх хөтөлбөрийн хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, үр дүн	58
4.3 Банкнаас бусад санхүүгийн салбарын хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, үр дүн	60

Хураангуй

Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлангийн 15 дахь дугаарыг Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос хамтран боловсруулж, олон нийтэд хүргэхэд бэлэн болгоод байна. Уг тайлан нь (1) Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эмзэг байдал, (2) Ковид-19 цар тахлын Монгол Улсын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлж буй нөлөө, (3) Санхүүгийн салбарын дунд хугацааны эрсдэл, эмзэг байдал, (4) Санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудын зүгээс авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ, үр дүнгийн тухай нийт 4 бүлгээс бүрдэж байна.

Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эмзэг байдал

Ковид-19 цар тахлын улмаас 2020 онд дэлхийн эдийн засаг 3.2 хувиар агшив. Олон улсын байгууллагуудын зүгээс дэлхийн эдийн засаг 2021 онд 5.6 – 6.0 хувиар өснө гэж таамаглаж байгаа ч цаашдын төлөв нь цар тахал, вакцинжуулалтын байдлаас ихээхэн хамаарна гэж үзэж байна. Засгийн газруудаас хэрэгжүүлсэн зээлийн хугацааг сунгах, өр төлбөрийг хойшлуулах арга хэмжээ дуусгавар болоход компаниуд эргээд өр төлбөрийн хүндрэлд орох, улмаар банк, санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэл өндөр хэвээр байна. Хямралын эсрэг төсөв, мөнгөний бодлогыг үлэмж хэмжээгээр зөөлрүүлсэн нь зээл тасалдахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлсэн ч нөгөө талдаа засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлж, төсвийн бодлогын орон зайг хязгаарлаж байна.

Дэлхийн санхүүгийн нөхцөл 2021 оны эхнээс бага зэрэг чангарахад урт хугацаат Засгийн газрын бондуудын өгөөжүүд өсөж, гадаад санхүүжилтийн зардал нэмэгдсэн нь нөлөөлөв. Вакцинжуулалт болон АНУ-ын 1.8 их наяд ам.долларын төсвийн нэмэлт санхүүжилт нь хөрөнгө оруулагчдын итгэлцэлд эерэгээр нөлөөлж хөрөнгийн захыг идэвхжүүлэв.

Инфляц болон үл хөдлөх хөрөнгийн үнийн өсөлтөөс шалтгаалан АНУ, бусад хөгжингүй орнуудын бондын өгөөж өсөж, хөгжиж буй орнуудыг чиглэсэн хөрөнгийн урсгал буурах хандлагатай боллоо.

ОУВС-гийн тооцооллоор хөгжиж буй орнуудын Засгийн газрын өр, ДНБ-ний харьцаа 61 хувьд хүрч нэмэгдэж магадгүй байна. Өрийн ийм өндөр түвшин нь олон улсын зах зээлээс шинээр бонд босгох эсвэл бондын төлбөрийг дахин санхүүжүүлэхэд хүүгийн зардлыг нэмэгдүүлж болзошгүй юм.

Ковид-19 цар тахлын Монгол Улсын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлж буй нөлөө

Монгол Улсын худалдааны нөхцөл 2021 оны 6 дугаар сард өмнөх оны мөн үеэс 24 хувиар сайжирсан байна. Цаашид зэсийн үнэ харьцангуй тогтвортой, харин нүүрс, төмрийн хүдэр зэрэг

суурь металлуудын үнэ эргээд буурах хүлээлттэй байна. Нөгөө талаас шатахууны үнэ, гадаад инфляц нэмэгдэж, худалдааны нөхцөлийг муутгаж болзошгүй юм. Цар тахлын нөлөөнд уул уурхай, барилга, худалдаа, үйлчилгээ, тээврийн салбар 2020 онд хамгийн ихээр өртсөн бол хөдөө аж ахуй, мэдээлэл холбооны салбарт харьцангуй бага нөлөөлжээ.

Банкуудын шинээр олгосон зээл 2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар 43.4 хувиар өслөө. Зээлийн жигнэсэн дундаж хүү 2020 оны сүүлээс эхлэн буурч байгаа нь аж ахуйн нэгжүүдийн өрийн дарамт буурахад зохих дэмжлэг болж байна. Зээл олголт нэмэгдэж, эдийн засгийн салбаруудын өсөлтөд дэмжлэг үзүүлж байгаа боловч эдийн засаг сэргэх хугацаа удааширч, салбаруудад сэргэлт жигд бус байдлаар ажиглагдаж байна.

Ипотек болон иргэдийн жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээл нэмэгдсэнээс шалтгаалан өрхийн өрийн түвшин алгуур нэмэгдэх хандлагатай болов. ҮСХ-ны мэдээллээр 2021 оны 2 дугаар улиралд өрхийн сарын орлого өмнөх оны мөн үеэс 3.9 хувиар сайжирч, зарлага 0.1 хувиар нэмэгдсэн байна. Тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого өмнөх оны мөн үеэс 70 гаруй хувиар нэмэгдсэнээс шалтгаалан өрхийн орлого ийнхүү өсжээ.

Цар тахал дэгдсэнээс хойш ажил эрхлэлт буурч, ажилгүйдлийн түвшин энэ оны 2 дугаар улиралд 8.4 хувь, ажиллах хүчний оролцооны түвшин 56.8 хувьд хүрээд байна. Улсын дундаж цалин энэ оны 1 дүгээр улиралд өмнөх оны мөн үеэс нэрлэсэн дүнгээр 4.4 хувиар, бодит дүнгээр 1.3 хувиар өссөн бол медиан цалин 3.1 хувиар өсжээ. Засгийн газраас айл өрхүүдэд үзүүлж буй хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийн арга хэмжээ тасалбар болоход өрхийн бодит орлого буурч өрийн дарамт нэмэгдэх, хэрэглээ хүмигдах, улмаар эдийн засгийн сэргэлтийг удаашруулах хүчин зүйл болж болзошгүй юм.

Ковид-19 цар тахлын сөрөг нөлөөг бууруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах үүднээс Монголбанкнаас зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулах, зээлийн ангиллыг тодорхой хугацаанд бууруулахгүй байх, эдийн засгийг идэвхжүүлэх зохицуулалтын арга хэмжээг авч ирсээр ирлээ. Гэвч цар тахлын үргэлжлэх хугацаа тодорхойгүй байгаа нөхцөлд банкууд Төв банкны үнэт цаасанд хөрөнгө оруулах хандлага үргэлжилсээр байна.

Банкны системийн чанаргүй зээл 2021 эхний оны хагас жилийн байдлаар 9.5 хувьд хүрэв. Зохицуулагчдын зүгээс тодорхой арга хэмжээ аваагүй нөхцөлд энэ үзүүлэлт 16.1 хувьд хүрэх боломжтой байв. Эрсдэлийн сан болон чанаргүй зээлийн харьцаа банкны системийн хувьд 88.9 хувь байгаа бол төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцаа 45.8 хувь байна. Цар тахал үргэлжлэх тохиолдолд банкны системийн ашигт ажиллагаа муудах, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ багасах, хөрвөх чадвар муудах эрсдэлтэй байна. Банкны салбар 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар ашигтай ажилласан ба өөрийн хөрөнгийн өгөөж 4.0, активын өгөөж 0.4 хувьд хүрчээ. Банкны системийн гадаадаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгө өмнөх оны мөн үеэс 13.3 хувиар нэмэгдсэн бол гадаад валютын нээлттэй позиц, өөрийн хөрөнгийн харьцаа -8.0 хувь байна.

Банкны салбарын эрсдэл даах чадварын үзүүлэлтүүдээс харахад 2021 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа, нийт өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтүүдээс өндөр байв. Банкны секторын ашигт ажиллагаа буурснаар алдагдалтай ажиллах, зээл олголт саарч эдийн засгийн идэвхжилд сөргөөр нөлөөлж болзошгүйг банкны системийн хувьд гүйцэтгэсэн стресс тест харуулж байна.

Банк бус санхүүгийн салбарын хувьд Монгол Улсын хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ 2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 52.1 хувиар өсжээ. Үүнд, тайлант хугацаанд хувьцааны хоёрдогч зах зээлийн арилжаа, компанийн бондын анхдагч болон хоёрдогч зах зээлийн арилжаа нэмэгдсэн нь голлон нөлөөлөв.

Даатгалын компаниудын ачааны даатгал, гадаадад зорчигчдын гэнэтийн ослын даатгал зэрэг хил дамнасан үйл ажиллагаатай холбоотой даатгалын бүтээгдэхүүний хураамжийн орлого үлэмж буурч, зээлийн даатгалын бүтээгдэхүүнүүдэд нөхөн төлбөрийн зардал хамгийн их гарсан байна. Хөгжиж буй орнуудтай харьцуулахад даатгалын гүнзгийрэлт 6.1 дахин, даатгалын нягтрал 8.1 дахин бага байна.

ББСБ-уудын нийт хөрөнгө 2021 оны 2 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 21.5 хувиар, нийт зээлийн хэмжээ 20.2 хувиар тус тус өссөн бол ХЗХ-дын нийт хөрөнгө өмнөх оны мөн үеэс 15.4 хувиар, нийт зээлийн хэмжээ 13.2 хувиар, хадгаламжийн хэмжээ 17.0 хувиар тус тус өсжээ.

Санхүүгийн салбарын дунд хугацааны эрсдэл, эмзэг байдал

Дэлхийн даяар өргөн цар хүрээнд бодлогын төлөвийг сулруулж, иргэд, аж ахуйн нэгжид олгох зээлийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлж байгаа нь санхүүгийн салбарт зээлийн тасалдал үүсэх, зээл огцом чанаргүйтэх эрсдэлээс сэргийлж байгаа боловч нөгөө талаас үр ашиггүй аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжих, өрийн дарамтыг нэмэгдүүлэх, улмаар хөнгөлөлтийн арга хэмжээ дуусах үед санхүүгийн салбарт гэнэтийн сөрөг шок үүсгэх эрсдэлийг үүсгэж болзошгүй юм. Иймд зохицуулагч байгууллагуудын зүгээс дээрх эрсдэлүүдийг харгалзан хяналт шалгалтын үйл ажиллагаагаа сайжруулж, эрсдэлийг хамгийн бага байлгахыг зорих нь чухал сорилт болж байна.

Ковид-19 цар тахлын улмаас дэлхийн дахинд төдийгүй Монгол Улсад хөрөнгийн үнэ нэмэгдэж эхэллээ. Эрэлт, нийлүүлэлтийн хүчин зүйлсийн улмаас орон сууцны үнэ өсөх хандлагатай болсноос гадна хөрөнгийн захын идэвхжил эрчимжиж, үнэт цаасны гүйлгээний дүн 2021 оны эхний хагаст өмнөх оны мөн үеэс 90 дахин нэмэгдэж 646.7 тэрбум төгрөгт хүрлээ. Хөрөнгийн үнийн өсөлт нь санхүүгийн системийн үүднээс анхаарал хандуулах нэг хүчин зүйл бөгөөд тасралтгүй өсөх нь цаашид үнэ өсөх хүлээлтийг үүсгэж, зах зээлд оролцогчид хэт өөдрөг хандлагаар эрсдэлтэй хөрөнгө оруулалтын шийдвэр гарган, үнийн хөөсрөл дагуулах эрсдэлтэй.

Банк, санхүүгийн системд мэдээлэл технологийн шилжилт эрчимжиж, цахим банк хэрэглэх, цахим хөрөнгүүд сонирхох хэрэглэгчдийн тоо нэмэгдэхийн хэрээр улс орнуудын хувьд цахим аюулгүй байдлын асуудал санхүүгийн тогтвортой байдалд нөлөөлөх чухал хүчин зүйл болж

байна. Монгол Улсын Их Хурлаас Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн төсөл дээр ажиллаж байгаа бөгөөд цаашид цахим засаглалыг хөгжүүлэх ажлын хүрээнд Виртуал хөрөнгө оруулалт буюу дижитал хөрөнгө оруулалтын тухай хуулийн төслийг боловсруулахаар төлөвлөөд байгаа ажээ.

Макро зохистой бодлогын арга хэмжээ, үр дүн

Монголбанк нь санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах, санхүүгийн системийн дархлааг бэхжүүлэх, системийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор шинээр олгох, нөхцөлийг нь өөрчлөх хэрэглээний зээлийн хугацаа болон өр, орлогын харьцаанд дээд хязгаар тогтоож мөрдүүлж байгаа билээ. Түүнчлэн, долларжилтыг бууруулах зорилгоор ханшийн эрсдэлтэй зээлийн эрсдэлийн жинг нэмэгдүүлэх, гадаад валютын заавал байлгах нөөцийн урамшууллыг ялгаатай тооцож байна. Цар тахлын улмаас эргэн төлөлтөд хүндрэл учирсан иргэдийн зээлийн эргэн төлөлтийн хугацаа, активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журамд оруулсан түр хугацааны өөрчлөлтийн хэрэгжих хугацааг хойшлуулж сунгах шийдвэрүүдийг үргэлжлүүлэв.

Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар банкны системийн зээлийн долларжилт 9.6 хувьд хүрч, 2019 оны эхнээс 5.7 нэгж хувиар буурсан бол харилцах, хадгаламжийн долларжилт 25.7 хувьд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 7.2 нэгж хувиар тус тус буурлаа. Түүнчлэн, төрөөс хэрэгжүүлж буй орон сууцны ипотекийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрийг 2021 он дуустал хүү хуримтлуулж тооцохгүй нөхцөлөөр дахин хойшлуулах шийдвэрийн хүрээнд 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар төлбөрийн хүндрэлд орсон 146,704 зээлдэгчийн 1.2 их наяд төгрөгийн хэрэглээний зээл, 59,926 өрхийн 3.1 их наяд төгрөгийн ипотекийн зээлийн эргэн төлөлт тус тус хойшлогдоод байна. “Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам”-д түр хугацаагаар мөрдүүлж буй хөнгөлөлттэй зохицуулалтыг 2022 оны 4 дүгээр сарын 01-ний өдрийг хүртэл хэсэгчлэн сунгах шийдвэрийг гаргаад байна.

1. Дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлийн эрсдэл, эмзэг байдал

1.1 ДЭЛХИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЭРСДЭЛ, ЭМЗЭГ БАЙДАЛ

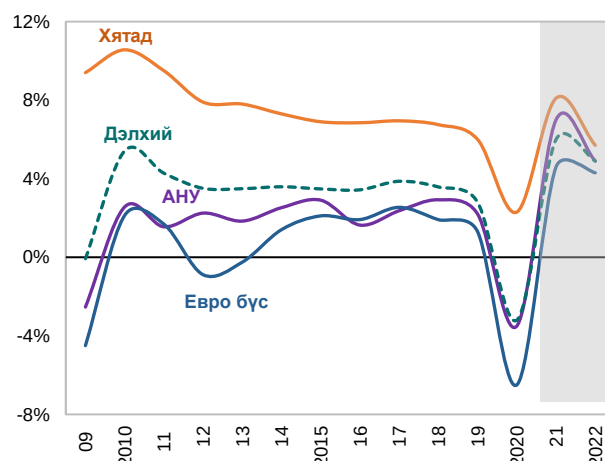
Ковид-19 цар тахлын улмаас дэлхийн улс орнууд 2020 онд урьд өмнө нь тулгарч байгаагүй гэнэтийн, гүн хямралтай нүүр тулж, дэлхийн эдийн засаг 3.2 хувиар агшив. Аялал жуулчлал, худалдаа, үйлчилгээ, тээвэр зэрэг эдийн засгийн салбаруудын үйл ажиллагаа богино хугацаанд хумигдаж, цар тахлын цохилтод хүчтэй өртлөө. Дэлхий даяар 2020 оны байдлаар ойролцоогоор 141 сая ажлын байрны хомсдол бий болсноос 88 сая хүн эдийн засгийн идэвхгүй ангилалд, 33 сая хүн ажилгүй ангилалд шилжлээ. Ийнхүү дэлхий нийтээр эрүүл мэнд, эдийн засаг, санхүүгийн хүнд цохилтод өртсөн бөгөөд цар тахлын сөрөг нөлөөг зөөлрүүлэх, эдийн засаг, банк, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хадгалах зорилгоор улс орнууд төсөв, мөнгө, санхүүгийн бодлогын багц арга хэмжээг өргөн хүрээнд авч хэрэгжүүлэв. Үүний үр дүнд эдийн засгийн хүндрэлийг зөөлрүүлж, хямралын далайцыг бууруулж чадлаа. Түүнчлэн, энэ оны эхнээс вакцинжуулалтын үйл явц эрчимжиж, зарим том гүрнүүдэд төсвийн санхүүжилтүүд нэмэгдсэн нь зах зээлд эерэг дохиог өгч, түүхий эд, металлуудын үнийн өсөлтөд эерэг нөлөөг үзүүлж эхлээд байна.

Олон улсын байгууллагууд дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөллөө нэмэгдүүллээ. Ковид-19 цар тахлын эсрэг эхний шатны вакцинжуулалт амжилттай хийгдэж эхэлснээс гадна төсвийн багц хөтөлбөрүүд сунгагдаж, дэлхийн эдийн засаг сэргэх хугацаа наашлав. ОУВС, Дэлхийн банк, Эдийн засгийн хамтын

ажиллагаа, хөгжлийн байгууллага (ЭЗХАХБ) зэрэг байгууллагууд дэлхийн эдийн засаг 2021 онд 5.6 – 6.0 хувиар өснө гэж таамаглаж байна. Тодруулбал, ОУВС-гийн тооцооллоор БНХАУ-ын эдийн засаг 2021 онд 8.1 хувиар, АНУ-ын эдийн засаг 7.0 хувиар, Евро бүсийн эдийн засаг 4.6 хувиар тус тус өсөх төлөвтэй байна.

Дүрслэл 1.1

Дэлхийн эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл

Эх сурвалж: ОУВС-гийн төсөөлөл

Гэхдээ эдийн засгийн сэргэлт улс орнуудад харилцан адилгүй, цаашдын төлөв вирусын тархалт хэрхэн үргэлжилж, вакцинжуулалтын явц, үр нөлөө хэр байхаас ихээхэн хамаарна гэж дүрджээ. Тодруулбал, энэ оны 7 дугаар сарын байдлаар хөгжсөн улс орнууд нийт хүн амынхаа 40 орчим хувийг вакцинжуулсан бол хөгжингүй орнууд 10 хувь, буурай хөгжилтэй орнууд дөнгөж 3 хүрэхгүй хувийг вакцинжуулсан байна. Вакцинжуулалтын явц ийнхүү улс орнуудад ялгаатай байгаа нь эдийн

засгийн сэргэлт харилцан адилгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Түүнчлэн, вакцинжуулалт хийгдсэн ч үр нөлөө нь муу байх нөхцөлд вирусын тархалт эргээд нэмэгдэх, хөл хориог дахин чангатгах, энэ нь цаашлаад эдийн засгийн өсөлтийн төлөвийг муутгаж, сэргэх хугацааг удаашруулах эрсдэлийг үүсгэж болзошгүй юм.

Дэлхийн аж үйлдвэрлэл болон худалдааны салбар сэргэж байна. Дэлхийн аж үйлдвэрлэлийн хэмжээ 2020 оны 4 дүгээр сард өмнөх оны мөн үеэс 15.6 хувиар буурч байсан бол 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар 11.7 хувиар өсөж, цар тахлын өмнөх түвшинд хүрээд байна. Үүнд, удаан эдэлгээт бараа (ялангуяа автомашин) болон зайнаас үйлдвэрлэх боломжтой бүтээгдэхүүний эрэлт нэмэгдсэн нь томоохон нөлөө үзүүлэв. Цаашид вакцины үйлдвэрлэл, түгээлтийн асуудлаас шалтгаалан цар тахлын тархалт буурахгүй байх, санхүүгийн нөхцөл чангарах, нийтийг хамарсан үймээн нэмэгдэх тохиолдолд дэлхийн эдийн засгийн идэвхжил суларч, аж үйлдвэрийн төлөвт сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм.

Дэлхийн худалдааны хэмжээ 2020 оны дунд үеэс идэвхжиж, 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 16.2 хувиар өслөө. Дэлхийн худалдааны байгууллагын дүгнэлтээр тээврийн зардал өсөж, гаалийн үйл ажиллагаа удааширсан, БНХАУ болон АНУ хоорондын худалдааны тариф, хоол хүнс болон эмнэлгийн бүтээгдэхүүний экспортын хязгаарлалт зэрэг хүчин зүйлсээс шалтгаалан хөгжиж буй орнуудад худалдааны салбарын өсөлт саарч болзошгүй байна. Гэсэн хэдий ч Дэлхийн банк, ОУВС-гийн төсөөллөөр дэлхийн худалдааны хэмжээ 2021 онд 8.3 - 8.4 хувиар,

2022 онд 6.3 хувиар өсөх хүлээлттэй гэж үзэж байна.

Дүрслэл 1.2

Дэлхийн аж үйлдвэрлэлийн бүтээгдэхүүн, худалдааны хэмжээний жилийн өөрчлөлт

Эх сурвалж: CPB Нидерланд улсын эдийн засгийн бодлогын шинжилгээний товчоо, 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар.

Дэлхийн зах зээл дээрх металл, түүхий эдийн үнэ сэргэж, манай улсын экспортын орлогод дэмжлэг үзүүллээ. БНХАУ-ын аж үйлдвэрлэл сэргэж, зарим томоохон бүс нутгуудад төсвийн хөрөнгө оруулалтууд нэмэгдэх нөлөөгөөр металлын зах зээлд эерэг хүлээлт давамгайлж, аж үйлдвэрлэл, барилгын салбарт ихээхэн ашиглагддаг суурь металлууд болох зэс, төмрийн хүдрийн үнэ 2021 оны 6 дугаар сард өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 63 хувь, 68.3 хувиар тус тус нэмэгдэв.

Дэлхийн эдийн засаг сэргэж, түүхий нефтийн эрэлт цар тахлаас өмнөх үеийн түвшин рүүгээ дөхөж байгаа болон Нефть экспортлогч орнуудын байгууллага (ОПЕК)-ын гишүүн орнуудын хэлэлцээр үргэлжилж, үйлдвэрлэлээ хязгаарласнаар түүхий нефтийн үнэ 60 ам.долларыг давлаа. Суурь металлуудын үнийн индекс 2021 онд 32.1 хувиар өсөх хүлээлттэй байгаа бол 2022 онд тогтворжиж, 4.5 хувиар саарах төлөвтэй

байна.¹ Дэлхийн эдийн засгийн сэргэлтийн үед түүхий эдийн үнийг төдийлөн өсгөх сонирхолгүй байгаа тухай мэдэгдэл гарч байгаа бөгөөд дэлхийн аж үйлдвэрлэлийн салбар эргээд муудах нөхцөлд металлуудын үнэ төсөөлснөөс буурч болзошгүй юм.

Нүүрсний үнэ эхний 4 сард өндөр түвшинд хадгалагдаж, цаашид алгуур буурах хүлээлттэй байна. Зэс, төмрийн хүдрийн үнэ оны эхнээс өсөж, энэ онд 1 тонн зэсийн үнэ 8780 ам.доллар, 1 тонн төмрийн хүдрийн үнэ 160 ам.долларын орчимд байхаар байна.

Нефтийн эрэлт алгуур сэргэж байгаа боловч ОПЕК+ нэгдлээс бусад нийлүүлэгчид үйлдвэрлэлээ нэмэгдүүлж, энэ онд 1 баррель нефтийн үнэ 70 ам.долларын орчимд хэлбэлзэх төлөвтэй байна.

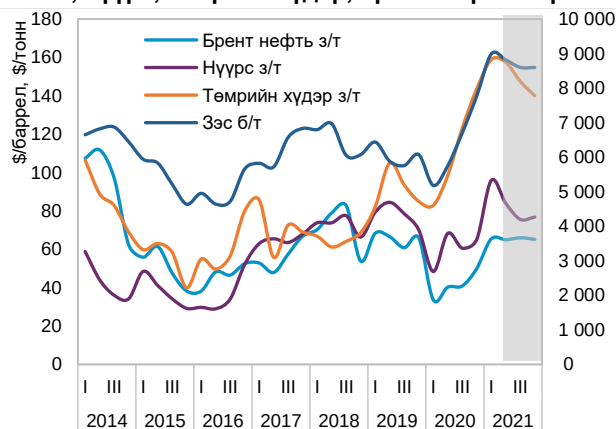
Нэг унц алтны үнэ энэ оны сүүл хагаст 1770 ам.долларын орчимд хэлбэлзэхээр байна. Вакцинжуулалтын явц удааширсан, зарим орнуудад вирусын тархалт эргээд нэмэгдсэнээс гадна Ойрхи Дорнод дахь геополитикийн асуудлууд хурцадсан нь алтны үнэ өндөр байхад нөлөөлж байна.

Дэлхийн эдийн засаг сэргэж байгаа хэдий ч эрсдэл, эмзэг байдал өндөр хэвээр байна.

Дэлхий дахинд вирусын вариантууд хурдтай өөрчлөгдөж, хоруу чанар өндөр, тархалт хурдан, вакцинд тэсвэртэй болж байгаа нь дэлхийн эдийн засагт гол эрсдэлийг үүсгэж байна. Цар тахлын улмаас аж ахуйн нэгжүүд төлбөрийн хүндрэлд орсон тул зохицуулагч байгууллагуудын зүгээс зээлийн хугацааг сунгаж, өр төлбөрийг хойшлуулах арга хэмжээг өргөнөөр хэрэгжүүлсэн.

Дүрслэл 1.3

Зэс, нүүрс, төмрийн хүдэр, Brent нефтийн үнэ

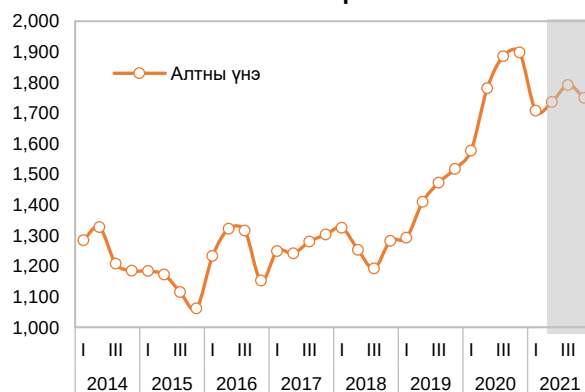

Эх сурвалж: Блүүмберг

Тэмдэглэл: Нүүрсний үнийн хувьд МУ-ын экспортын нүүрсний дундаж үнэ болно. Бусад үзүүлэлтүүдийн үнийн төсөөллийг Блүүмбергийн жигнэсэн дунджийг ашиглав.

Дүрслэл 1.4

Алтны үнэ

Эх сурвалж: Блүүмберг

Гэвч эдгээр арга хэмжээ хэрэгжиж дуусахад аж ахуйн нэгжүүдийн өрийн түвшин нэмэгдэж, эргээд төлбөрийн хүндрэлд орох, цаашлаад банк, санхүүгийн системийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй. Ялангуяа, хувийн секторын өрийн түвшин өндөр, санхүүгийн системийн хөгжил сул, “зомби” пүүсүүд давамгайлсан улс орнуудад хямрал илүү гүнзгий байх эрсдэлтэй юм. Цар тахлын үед хэрэгжүүлсэн бизнесийн салбарыг

¹ ОУВС-гийн төсөөлөл

чиглэсэн өргөн цар хүрээтэй дэмжлэгийн үр дүнд зарим бүс нутагт зомби пүүсийн тоо нэмэгдэх эрсдэл өндөр байгааг улс орнууд анхааралдаа авч эхлээд байна. Зомби пүүсүүдийг хямд өртөгтэй зээл болоод бусад хөнгөлөлт зэргээр дэмжсэнээр төсвийн хөрөнгийг үр ашиггүй түгжиж, бүтээмж өндөртэй компаниудыг шахан гаргах аюултай юм. Түүнчлэн, хөнгөлөлт, дэмжлэг зогсмогц эдгээр пүүсүүд төлбөрийн чадваргүй болох магадлал асар өндөр бөгөөд эдийн засгийн сөрөг шоконд тун эмзэг тул энэ нь эргээд банкны системийн активын чанарыг муутгах, их хэмжээний алдагдалд хүргэх эрсдэлтэй. Банкны системийн хүлээж болзошгүй алдагдал ийнхүү нэмэгдэх нь системийн шинж чанартай эрсдэлийг үүсгэх тул банкууд зээлжүүлэлтээ бууруулж, улмаар зээлийн тасалдал бий болох эрсдэл оршиж байна.

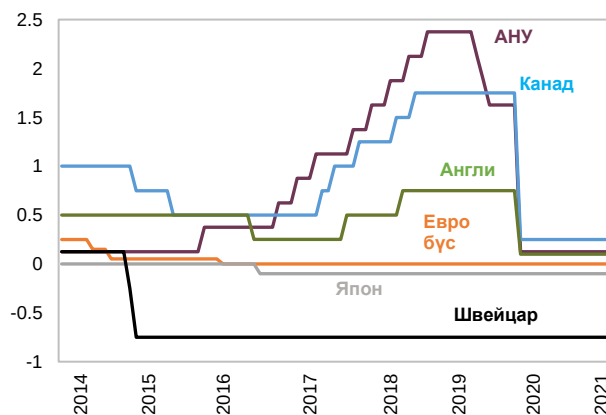
Дэлхийн ихэнх улс орнуудад инфляц нэмэгдэж байгаа нь бодлогын орон зайг хязгаарлаж эхэллээ. Улс орнууд инфляцын энэхүү өөрчлөлтийг түр зуурын шинжтэй, ирэх оноос эргээд цар тахлын өмнөх үеийн түвшин рүү хүрч буурах тул бодлогын тохиргоог яаравчлан хийхгүй гэж мэдэгдээд байна. Гэвч инфляцын өсөлт нь хүлээлтээс өндөр байж, хоёр дахь үеийн нөлөөгөөр суурь инфляцыг нэмэгдүүлэх нөхцөлд дэлхийн томоохон төв банкууд бодлогын хүүгээ өсгөх нөхцөл үүснэ. Улмаар Засгийн газрын бондуудын өгөөж өсөж санхүүгийн нөхцөл чангарах, цаашлаад хөгжиж буй орнуудаас хөрөнгө гадагшлах үрсгал нэмэгдэж, ханш сулрах дарамтыг нэмэгдүүлж болзошгүй. Цар тахлын нөхцөл байдалтай зэрэгцээд санхүүгийн нөхцөл ийнхүү чангарвал хөгжиж буй орнуудын эдийн засагт томоохон цохилтыг өгөх юм.

Түүнчлэн, хямралын дараа дэлхийн худалдаа эрчимтэй сэргэж, ялангуяа Азийн бүс нутгийн экспорт огцом сэргэж байгаа нь олон улсыг хамарсан тээвэр, логистикийн асуудлыг үүсгэж байна. Энэ нь цаашлаад улс орнуудын эдийн засгийн сэргэлтийг удаашруулж, нийлүүлэлтийн шалтгаантайгаар инфляц нэмэгдэх нөлөөг үзүүлж болзошгүй юм.

Дэлхийн улс орнуудад бодлогын зохицуулалтыг хэрхэн үргэлжлүүлэх нь чухал сорилт болж байна. Цар тахлын нийгэм-эдийн засаг, банк, санхүүгийн тогтолцоонд үзүүлэх нөлөөлөл улс орнуудад илүү тодорхой болж байгаа өнөөгийн нөхцөлд хөнгөлөлттэй зохицуулалтуудын хамрах хүрээ, үргэлжлэх хугацааг бодит сектор болон санхүүгийн системд хуримтлагдсан эрсдэлийг харгалзан тохируулж, цаашид үргэлжлүүлэх нь чухал болж байна.

Дүрслэл 1.5

Зарим орнуудын бодлогын хүүний динамик

Эх сурвалж: Блүүмберг

Хямралын эсрэг хэрэгжүүлсэн хөнгөлөлттэй зохицуулалтын хүрээнд төсөв, мөнгөний бодлогыг их хэмжээгээр тэлсэн нь бодит секторт зээл тасалдахгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж, эдийн засгийг тэтгэсэн ч дээрх зохицуулалтын хүрээнд цар тахлаас шалтгаалалгүй дампуурах гэж байсан эсвэл дэмжлэг авах шаардлагагүй аж ахуйн нэгжүүд

хамрагдан, хөнгөлөлт эдлэх бүрэн боломжтой байгаа нь хязгаарлагдмал төсвийн хөрөнгийг үр ашиггүй зарцуулахад хүргэж байна.

Энэ нь Засгийн газрын өрийн хэмжээг нэмэгдүүлж, төсвийн бодлогын орон зайг хязгаарлаж байгаа тул эдийн засаг сэргэж эхэлмэгц эдгээр арга хэмжээг зорилтот бүлэгт чиглүүлж, эрсдэлийн тодорхой хувийг банк, санхүүгийн байгууллагаар үүрүүлэх замаар хэвийн горимд шилжүүлэх шаардлага дэлхийн улс орнуудад үүсэж байна.

Түүнчлэн, зээлдэгчид чиглэсэн хөнгөлөлттэй зохицуулалтыг системийн хэмжээнд хэрэгжүүлэх нь ёс зүйн гажуудал үүсгэхээс гадна зээлийн сахилга батыг муутгах, хөнгөлөлтийн хугацаа дуусмагц зээлийн

эрсдэл огцом нэмэгдэхэд хүргэж, зээлдүүлэгчийн мөнгөн хөрөнгийн урсгалд сөргөөр нөлөөлөх, активын чанарын ил тод байдлыг бууруулах эрсдэлтэй байдаг. Иймд зээлдэгчид чиглэсэн хөнгөлөлттэй зохицуулалтуудыг үе шаттайгаар зорилтот сектор болон зөвхөн хөрвөх чадварын хүндрэлд орсон (төлбөрийн чадвар муудаж, дампуураагүй) аж ахуйн нэгж, иргэдэд чиглүүлэх замаар хөнгөлөлтийг аажмаар дуусгавар болгох нь оновчтой болж байна. Мөн зохицуулалтын арга хэмжээ дуусахад чанаргүй актив системийн эрсдэл үүсгэх түвшинд хүртэл нэмэгдсэн эсэхийг тооцоолж, банк, санхүүгийн системийн бэлтгэлийг хангахад анхаарах хэрэгцээ, шаардлага үүсэж байна.

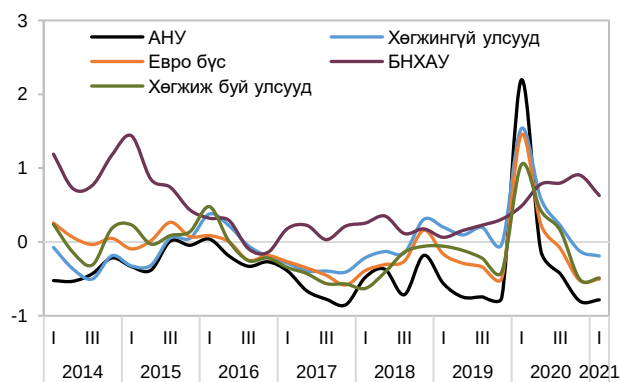
1.2 ДЭЛХИЙН САНХҮҮГИЙН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭРСДЭЛ, ЭМЗЭГ БАЙДАЛ

Дэлхийн санхүүгийн нөхцөл 2021 оны эхнээс бага зэрэг чангарав. АНУ, Евро бүс болон бусад хөгжиж буй орнуудын санхүүгийн нөхцөл 2020 оны хоёрдугаар хагасаас тасралтгүй суларч байсан бол 2021 оны эхнээс бага зэрэг чангарлаа. Дэлхийн эдийн засаг сэргэж, инфляц нэмэгдсэн нөлөөгөөр урт хугацаат Засгийн газрын бондуудын өгөөжүүд өсөж, гадаад санхүүжилтийн зардал нэмэгдсэн нь санхүүгийн нөхцөл чангарахад голлон нөлөөлөв. Харин БНХАУ-ын санхүүгийн нөхцөлийн индекс 2020 оны турш тасралтгүй чангарч байсан ч энэ оны эхнээс алгуур сулраад байна. БНХАУ-ын гадаад санхүүжилтийн өртөг 2020 оны эцэс хүртэл тасралтгүй өссөний зэрэгцээ компаниудын үнэлгээ, хүүгийн түвшин, орон сууцны үнэ өндөр хэвээр байсан нь санхүүгийн нөхцөл чанга тогтох нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Харин энэ

оны эхнээс эдгээр үзүүлэлтүүд алгуур суларч эхэллээ.

Дүрслэл 1.6

Дэлхийн санхүүгийн нөхцөлийн индекс

Эх сурвалж: ОУВС

Хөрөнгийн захын хэлбэлзэл нэмэгдэж, бондын өгөөжүүд нэмэгдлээ. Томоохон технологид суурилсан компаниудын үнэлгээ нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор Nasdaq болон S&P 500 индексүүд 2021 оны 6 дугаар сард түүхэн дээд түвшинд хүрлээ.

Вакцинжуулалтын явц болон АНУ-ын төсвийн нэмэлт багцын санхүүжилт нь хөрөнгө оруулагчдын итгэлд эерэгээр нөлөөлснөөр хувьцааны захад хөрөнгө оруулах сонирхол нэмэгдэж, хөрөнгийн зах идэвхжиж эхэллээ.

Цар тахлаас үүдэлтэй эдийн засаг, санхүүгийн салбарын тодорхой бус байдлаас шалтгаалан VIX² индекс 2020 онд огцом нэмэгдэж, 2008-2009 оны дэлхийн санхүүгийн хямралын үеийн түвшинд хүрээд байв. Харин энэ оны 2 дугаар сараас индекс буурсан нь вакцинжуулалттай холбоотойгоор дэлхийн эдийн засагт тодорхой бус байдал багассантай холбоотой байна.

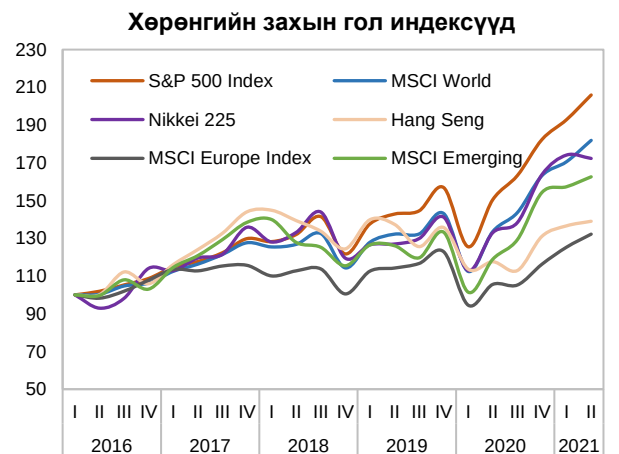
Хөгжингүй орнуудын Засгийн газрын бондын өгөөж нэмэгдсэн нь хөгжиж буй орнуудын хөрөнгийн дотогшлох үрсгал саарахад нөлөөлж байна. Инфляц болон үл хөдлөх хөрөнгийн үнийн өсөлтөөс шалтгаалан АНУ-ын урт хугацаат бондын өгөөж 2020 оны сүүл хагасаас өссөн нь бусад хөгжингүй орнуудын бондын өгөөж өсөхөд түлхэц болов. Тухайлбал, 2021 оны 6 дугаар сарын 18-ны өдрийн байдлаар АНУ, Англи, Герман зэрэг улсуудын Засгийн газрын бондын өгөөж өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 0.78 нэгж хувь, 0.58 нэгж хувь, 0.25 нэгж хувиар тус тус өсжээ.

Түүнчлэн, дэлхийн санхүүгийн зах зээлд сүүлийн саруудад үүсэж буй савлагаа болон хөгжингүй орнуудын бондын өгөөжийн өөрчлөлттэй холбоотойгоор хөгжиж буй орнууд руу хөрөнгийн дотогшлох үрсгал буурах хандлагатай боллоо. Тодруулбал, 2020 оны 11 дүгээр сард хөгжиж буй улсууд руу чиглэсэн хөрөнгийн үрсгалын хэмжээ 110 орчим тэрбум ам.доллартай тэнцэж байсан

² VIX индекс S&P 500-ын хувьцааны захын ирэх 30 хоногийн хэлбэлзлийг илэрхийлж, зах зээлийн эрсдэлийн түвшинг хэмжих индекс юм. Индексийн утга

бол 2021 оны 2 дугаар сарын байдлаар 30 орчим тэрбум ам.долларт хүрч буураад байна.

Дүрслэл 1.7

Эх сурвалж: Блүүмберг

Дүрслэл 1.8

Эх сурвалж: Блүүмберг

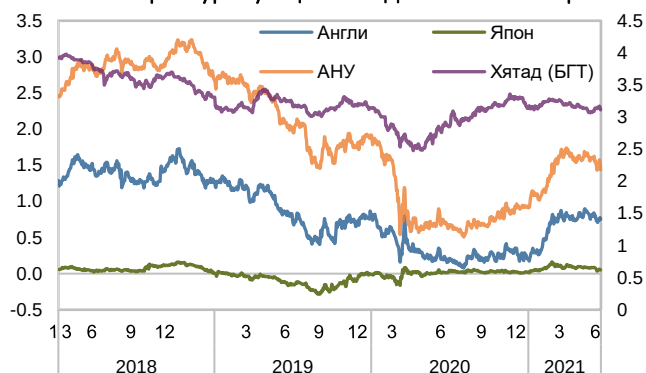
АНУ-ын урт хугацаат бондын өгөөж ийнхүү үргэлжлэн нэмэгдэх нь бусад орнууд дахь бондуудын өгөөжид нөлөөлж, хүүний түвшинг өсгөх, улмаар эрсдэлийн нэмэгдлээр дамжин хөгжиж буй орнуудад дотоод хүүний түвшинг нь өсгөх нөлөө үзүүлж болзошгүй юм.

12-оос доош бол хөрөнгийн захын үнийн хэлбэлзэл бага, 12-20 хооронд бол хэвийн, 20-оос дээш бол өндөрт тооцогддог байна.

Хөгжиж буй орнуудын Засгийн газрын өрийн хэмжээ 2021 онд өндөр түвшинд хадгалагдах төлөвтэй байна. БНХАУ-аас бусад хөгжиж буй орнуудын Засгийн газрын өр, ДНБ-ий харьцаа 2020 онд 64 хувьд хүрч, сүүлийн 10 гаруй жил дэх хамгийн өндөр түвшинд хүрсэн байна. ОУВС-гийн тооцооллоор энэ үзүүлэлт 2021 онд 61 хувьд хүрэх төсөөлөлтэй байна. Түүнчлэн, эдгээр улсуудад Ковид-19 цар тахлын эдийн засаг, санхүүгийн системд үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг бууруулахад шаардлагатай санхүүжилтийн хэмжээ нийт ДНБ-ий 13 хувьд хүрэх магадлалтай байна. Ийнхүү улс орнуудын өрийн түвшин өндөр байгаа нь зах зээлд оролцогчдын итгэлийг сулруулж, олон улсын зах зээлээс шинээр бонд босгох эсвэл бондын төлбөрийг дахин санхүүжүүлэх шаардлагатай хөгжиж буй орнуудын хувьд хүүгийн зардлыг өсгөж, гадаад өрийн дарамтыг улам нэмэгдүүлэх сөрөг нөлөөтэй юм.

Дүрслэл 1.9

Засгийн газрын урт хугацаат бондын өгөөжийн түвшин

Эх сурвалж: Блүүмберг

Дүрслэл 1.10

Хөгжиж буй улсуудын засгийн газрын өр болон шаардлагатай санхүүжилтийн хэмжээ (ДНБ-д эзлэх хувиар)

Эх сурвалж: ОУВС

2. Ковид-19 цар тахлын Монгол Улсын эдийн засаг, санхүүгийн салбарт үзүүлж буй нөлөө

2.1 ГАДААД ЭДИЙН ЗАСАГТ ГАРЧ БУЙ ӨӨРЧЛӨЛТ

Цар тахлаас шалтгаалан 2020 оны эхний хагаст гадаад худалдаа буурч, урсгал дансны алдагдал тэлсэн бол оны сүүл хагасаас сэргэж, төлбөрийн тэнцэлд эерэг нөлөөг үзүүлэв. Монгол Улсын экспортын голлох эрдэс бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ буурсны зэрэгцээ цар тахлаас шалтгаалан хилийн боомтууд хаагдсанаар гадаад худалдааны орлого буурч, 2020 оны эхний хагас жилд төлбөрийн тэнцэл 679 сая ам.долларын алдагдалтай гарав. Харин 2020 оны сүүлийн хагасаас дэлхийн эдийн засаг, санхүүгийн зах зээлд гарч буй таатай өөрчлөлтүүдийг дагаад манай улсын гадаад худалдаанд эерэг үр дүн гарч эхэллээ.

Манай улсын нийт экспортын орлогын 70 хувийг бүрдүүлдэг зэс, нүүрс, төмрийн хүдрийн хилийн үнүүд дэлхийн зах зээл дээрх үнийн өөрчлөлтийг дагаад нэг жилийн дотор хоёроос илүү дахин нэмэгдсэн юм. Эдгээр үнийн өсөлтийн нөлөө болон хилийн боомтууд нээгдэж эхэлснээр Монгол Улсын нийт экспортын орлого нь цар тахлын өмнөх жилүүдээс ч өндөр түвшинд хүртлээ сэргэв.

Өнгөрсөн оны цар тахал, хөл хорио, аж ахуйн нэгжүүдийн үйл ажиллагаа зогссонтой холбоотойгоор импорт 2020 онд агшсан бол энэ оны эхнээс эдийн засгийн үйл ажиллагаа сэргэж, хэвийн хэмжээндээ шилжиж эхэллээ. Мөн энэ онд багагүй хэмжээний импортын барааны тээвэрлэлт хил дээр саатсан нь дотоод дахь нийт хэрэгцээгээ бүрэн хангах хэмжээнд хүрээгүй байгаа тул цаашид ч импорт өсөх хүлээлттэй байна.

Дүрслэл 2.1

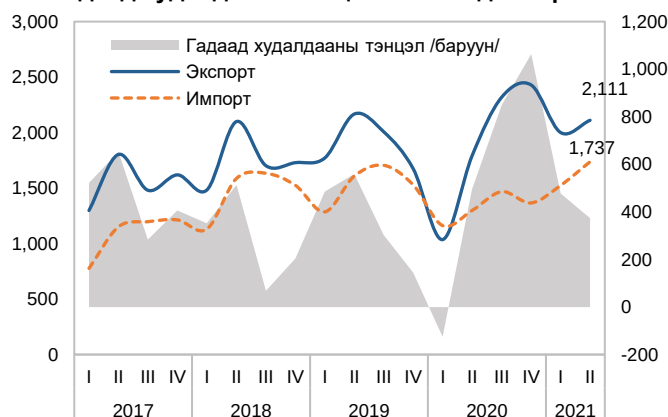
Экспорт, импортын үнийн индекс, худалдааны нөхцөлийн өөрчлөлт

Эх сурвалж: Монголбанк, ГЕГ

Дүрслэл 2.2

Гадаад худалдааны тэнцэл /сая ам.доллар/

Эх сурвалж: Монголбанк, ГЕГ

Импорт өсөхтэй зэрэгцээд импортын бараануудын үнэ, өртөг нэмэгдэх нөхцөл бий боллоо. Тухайлбал, хилээр хугацаандаа нэвтэрч чадаагүй бараануудын тээвэрлэлт, хадгалалтын зардал өссөнөөс гадна сүүлийн саруудад дэлхийн зах зээл дээрх нефтийн үнийн өсөлтийн нөлөө нь манай улсын шатахууны болон холбогдох бусад барааны

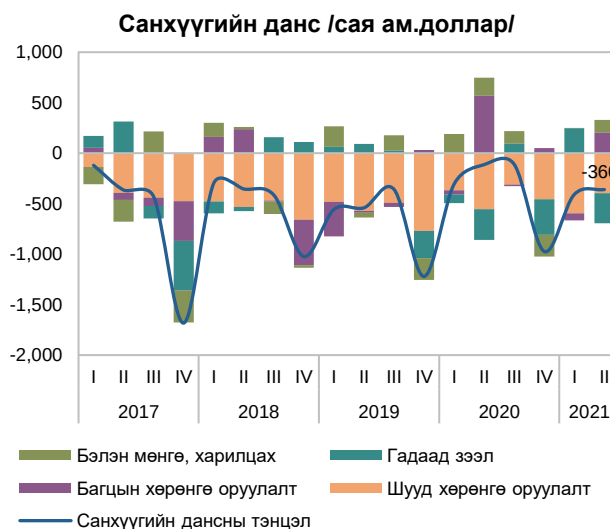
импортын үнийг үргэлжлүүлэн өсгөх хандлагатай байна.

Ийнхүү экспорт, импорт цар тахлын эхэн үетэй харьцуулахад сэргэж, гадаад худалдааны тэнцэл энэ оны эхний хагас жилийн байдлаар 850 сая ам.долларын ашигтай гарлаа. Гадаад худалдааны ашиг өнгөрсөн оны мөн үеэс нэмэгдсэн боловч цар тахлаас өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад бага хэвээр байна.

Хөрөнгийн урсгал сэргэж эхлэв. 2020 онд арилжааны банкны 500 сая ам.долларын гадаад бондын эргэн төлөлт хийгдсэнтэй зэрэгцээд цар тахлын сөрөг нөлөөгөөр уул уурхайн төслүүд дэх гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт буурч, санхүүгийн дансны алдагдал нэмэгдэв. Гэхдээ 2020 оны дунд үеэс эхлэн дэлхий даяар санхүүгийн нөхцөл суларсан

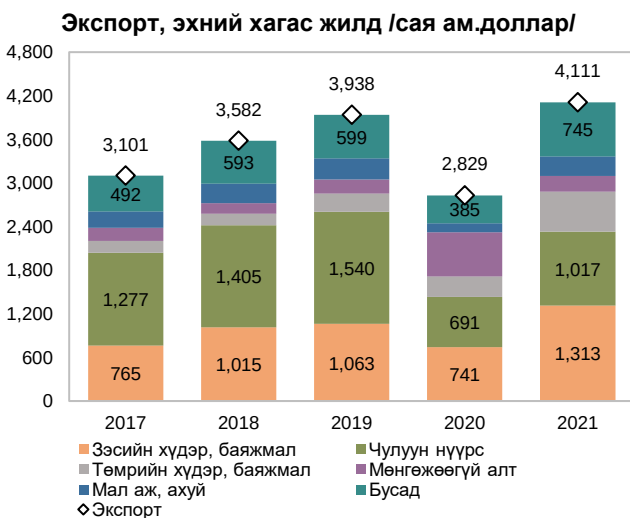
таатай боломжийг ашиглан өрийн дахин санхүүжилтийг амжилттай хийсэн болон донор санхүүжилтүүдийн нөлөөгөөр гадаад зээлүүд нэмэгдэж, төлбөрийн тэнцлийн хүндрэлийг даван гарлаа.

Дүрслэл 2.3

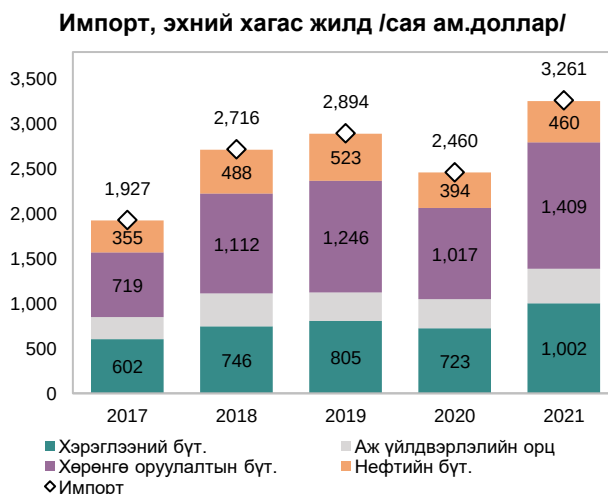

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.4

Дүрслэл 2.5

Эх сурвалж: Монголбанк, ГЕГ

Улмаар 2021 оны эхний хагас жилд гарч буй эдийн засгийн сэргэлтийн нөлөөгөөр гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтууд болон багцын хөрөнгө оруулалтын орох урсгал нэмэгдлээ. Хөрөнгө оруулалтуудын орох урсгал сэргэснээр санхүүгийн дансны ашиг өсөж, нийт төлбөрийн тэнцэл -54 сая ам.долларт хүрэв. Энэ нь өмнөх оны мөн үеийн -679 сая ам.долларын төлбөрийн тэнцлийн алдагдалтай харьцуулахад энэ онд төгрөгийн ханш сулрах дарамт бага байгааг илтгэж байна. Гэхдээ гадаадын шууд хөрөнгө оруулалтын орох урсгал нь эдийн засгийн идэвхжлийг дагаад 2020 онтой харьцуулахад сэргэж байгаа ч цар тахлаас өмнөх жилүүдийн түвшинд хараахан хүрээгүй хэвээр байна.

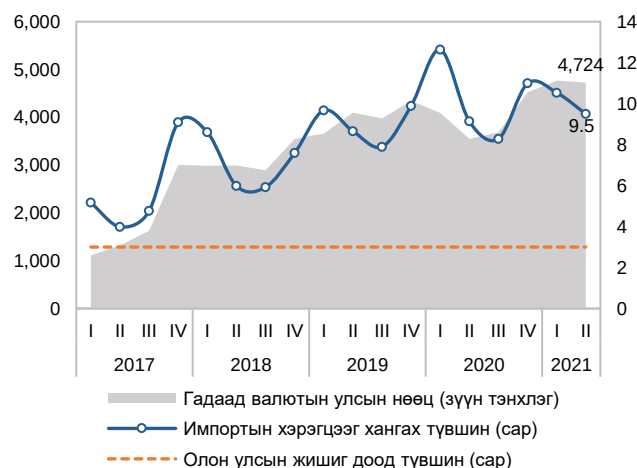
Гадаад валютын улсын нөөц цар тахлаас шалтгаалан төлбөрийн тэнцлийн алдагдал нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор 2020 оны эхний хагаст буураад байв. Түүнээс хойш экспорт сайжирч, хөрөнгийн орох урсгал нэмэгдсэн нөлөөгөөр энэ онд 4.7 тэрбум ам.доллар буюу түүхэн дээд түвшиндээ хүрчээ. Мөн валютын нөөцөөр импортын хэрэгцээг хангах түвшин 9.5 сар буюу олон улсын жишиг доод түвшин болох 3 сартай харьцуулахад хангалттай хэмжээнд байна.

Гадаад эдийн засгийн орчин ийнхүү таатай чиглэлд өөрчлөгдөж байгаа боловч вирусн нөхцөл байдал нь гадаад худалдаанд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна. Тухайлбал, (i) БНХАУ-тай хил залгаа боомтуудад үүссэн тээвэр, логистикийн асуудал даамжирч, тээвэрлэлт удаашрах, импортын өртөг нэмэгдэх, (ii) БНХАУ-ын талаас нүүрсний экспортоо хязгаарлаж, нүүрс татан авалтаа багасгах, (iii) дэлхийн эдийн засаг, аж үйлдвэрийн салбарын идэвхжил удааширч, эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ эргээд буурах зэрэг

гадаад орчны эрсдэлүүд цаашид ч үүсэж болзошгүй юм. Иймд одоо үүсээд байгаа гадаад орчны таатай нөхцөл байдлыг ашиглаж, орлого хуримтлуулах чиглэлд бодлогын төлөвөө өөрчлөх нь зүйтэй болж байна.

Дүрслэл 2.6

Гадаад валютын нөөц

Эх сурвалж: Монголбанк

Түүнчлэн, дэлхийн санхүүгийн нөхцөл үргэлжлэн чангарах нь хөгжиж буй орнуудаас хөрөнгө гадагшлах урсгалыг нэмэгдүүлэх эрсдэлтэй. Хөрөнгө гадагшлах урсгал нэмэгдсэнээр Монгол Улсын гадаад валютын нөөц буурах, төгрөгийн ханш сулрах дарамт нэмэгдэх, улмаар зах зээлийн хүлээлтэд сөргөөр нөлөөлж, гадаад санхүүжилтийн өртгийг нэмэгдүүлж болзошгүй юм. Мөн гадаад өрийн түвшин өндөр байгаа одоогийн нөхцөлд өрийн эргэн төлөлтөд хүндрэл үүсэх эрсдэлийг дагуулна.

2.2 ДОТООД ЭДИЙН ЗАСАГТ ГАРЧ БУЙ ӨӨРЧЛӨЛТ

Ковид-19 цар тахлын сөрөг нөлөө эдийн засгийн гол салбаруудад хүчтэй ажиглагдлаа.

Уул уурхай, барилга, худалдаа, үйлчилгээ, тээврийн салбар 2020 онд агшиж, цар тахлын цохилтод хүчтэй нэрвэгдсэн бол хөдөө аж ахуй, мэдээлэл холбооны салбарт үзүүлэх сөрөг нөлөө харьцангуй бага байв. Аж үйлдвэрлэлийн салбарын хувьд хүнс, арьс шир эдлэл боловсруулахаас бусад салбарын борлуулалт муудаж, 2020 онд боловсруулах салбар 1.3 хувийн өсөлттэй байв. Цар тахлын эдийн засагт үзүүлэх сөрөг нөлөөлөл нь аж ахуйн нэгжүүдэд орлого буурах, зардлаа танах, үйлдвэрлэлээ бууруулах, цаашлаад үйл ажиллагаагаа түр эсвэл бүрэн зогсоох байдлаар илэрсэн бол өрхүүдэд цалин, хөлсний орлого буурах, өрийн дарамт нэмэгдэх зэргээр санхүүгийн байдал нь хүндэрсэн юм. Бодит эдийн засагт үүсээд буй энэхүү сөрөг нөлөөллийг зөөлрүүлэх, аж ахуйн нэгж, өрхүүдийн санхүүгийн байдлыг дэмжих зорилгоор төсөв, мөнгөний болон макро зохистой бодлогын хүрээнд шаардлагатай арга хэмжээг хэрэгжүүлж, хүндрэлийг бууруулж чадлаа.

2.2.1 Аж ахуйн нэгж

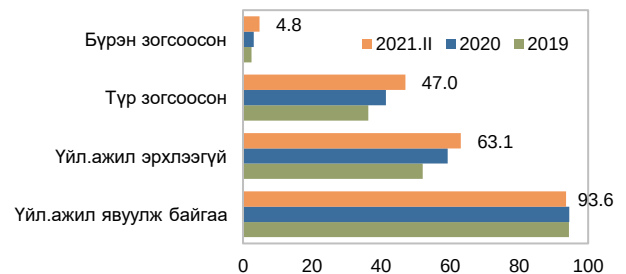
Цар тахлын үед буюу 2020 онд үйл ажиллагаа эрхлээгүй, түр зогсоосон болон бүрэн зогсоосон аж ахуйн нэгжүүдийн тоо өмнөх оноос 13 мянгаар нэмэгдлээ. Тодруулбал, 2019 онд нийт бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжүүдийн 50 хувь нь үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулж, 48 хувь нь үйл ажиллагаагаа түр болон бүрэн зогсоож байсан бол 2020 онд нийт бүртгэлтэй аж ахуйн нэгжүүдийн 47 хувь нь үйл ажиллагаа эрхэлж, 52 хувь нь үйл ажиллагаагаа түр болон бүрэн зогсоосон

байна. Үүнээс худалдаа, үйлчилгээ, боловсруулах салбарын аж ахуйн нэгжүүдэд үйл ажиллагааны доголдол ихээр байсан буюу бусад салбаруудтай харьцуулахад хамгийн их тооны аж ахуйн нэгжүүд түр болон бүрэн байдлаар үйл ажиллагаа нь зогссон байна.

Нийт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжүүдээс 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар тээвэр, мэдээлэл холбоо, үйлчилгээний салбарт үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжүүдийн тоо нэмэгдэх хандлага ажиглагдлаа. Харин барилга, боловсруулах, худалдааны салбарт үйл ажиллагаа эрхлэх аж ахуйн нэгжүүд буурах хандлагатай болов.

Дүрслэл 2.7

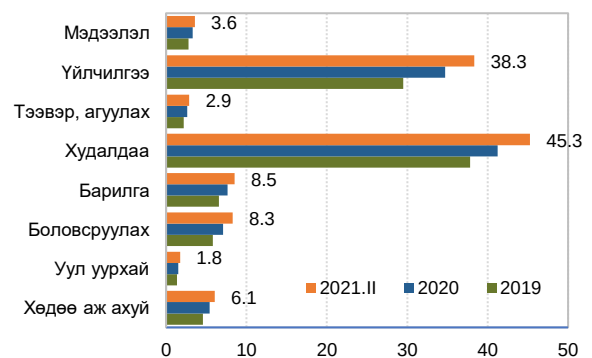
Бизнес, регистрийн санд бүртгэлтэй аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо /мянга/

Эх сурвалж: ҮСХ

Дүрслэл 2.8

Үйл ажиллагаа эрхлээгүй, түр зогсоосон болон бүрэн зогсоосон аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо /мянга/

Эх сурвалж: ҮСХ

Гэхдээ эдийн засгийн салбаруудын энэ оны эхний хагас жилийн борлуулалтын орлогоос харахад боловсруулах, худалдааны салбарт нөхцөл байдал эргээд сэргэж байгааг харж болохоор байна. Тодруулбал, дотоодын худалдааны салбарын борлуулалт 2020 онд өмнөх оноос 6.8 хувиар буурсан хэдий ч энэ оны эхний 6 сарын байдлаар 21.2 хувиар өслөө. Боловсруулах салбарын борлуулалт энэ оны эхний 6 сард 27.3 хувиар өссөн бөгөөд хүнс, хувцас, нэхмэлийн үйлдвэрлэл хамгийн өндөр өсөлттэй байв. Салбаруудын үйлдвэрлэлээс харахад энэ оны эхний хагас жилийн байдлаар боловсруулах, эрчим хүч, худалдаа, мэдээлэл холбооны салбаруудын өсөлт нэмэгдэж, сэргэх хандлага ажиглагдаж байгаа бол хөдөө аж ахуй, барилгын салбарын үйлдвэрлэл үргэлжлэн агшлаа. Тээврийн салбарын үйлдвэрлэл энэ оны эхний улиралд өмнөх оны мөн үеэс 12.1 хувиар нэмэгдсэн ч, 2 дугаар улиралд 7.6 хувиар агшив. Үүнээс харахад эдийн засгийн сэргэлт салбаруудад харилцан адилгүй байна.

Барилгын салбарын үйлдвэрлэл энэ оны эхний хагас жилд 39.7 хувиар буурснаас гадна тус салбарын аж ахуйн нэгжүүд үйл ажиллагаагаа зогсоох хандлагатай болж байгаа нь цаашид тухайн салбарт анхаарал хандуулах шаардлагатайг илтгэж байна. Мөн барилгын материалын орцын үнэ сүүлийн саруудад огцом нэмэгдэж, тухайн салбарын үйл ажиллагаанд хүндрэл учруулж эхлээд байна.

Цар тахлын улмаас үйл ажиллагаа нь доголдсон салбаруудын өрийн дарамтыг бууруулж, санхүүжилтийн дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор зээлийн бодлогыг зөөллөж, зээлийн хүү, шалгуур, хугацаа зэрэгт хөнгөлөлт үзүүлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсний үр

дүнд банкуудын шинээр зээл олголт нэмэгдэж, нийт зээлийн үлдэгдэл 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 10.3 хувиар, үүнээс бизнесийн зориулалттай зээл 16 хувиар өслөө.

Хүснэгт 2.1

Эдийн засгийн зарим салбаруудын борлуулалтын орлого

Салбар	2019.06	2020.06	2021.06	2021.06/ 2020.06 өөрчлөлт
	тэрбум төгрөг			
Аж үйлдвэрийн салбарын бүтээгдэхүүний борлуулалт	10,612	7,465	12,088	61.9%
Уул уурхай, олборлолт	7,140	4,596	8546	86.0%
Боловсруулах	2,515	2,164	2754	27.3%
Цахилгаан, дулаан	957	706	788	11.7%
Худалдаа	10,789	9,810	11,891	21.2%
Төмөр замын тээвэр	336	366	393	7.3%
Агаарын тээвэр	209	87	72	-16.7%

Эх сурвалж: УЦХ

Дүрслэл 2.9

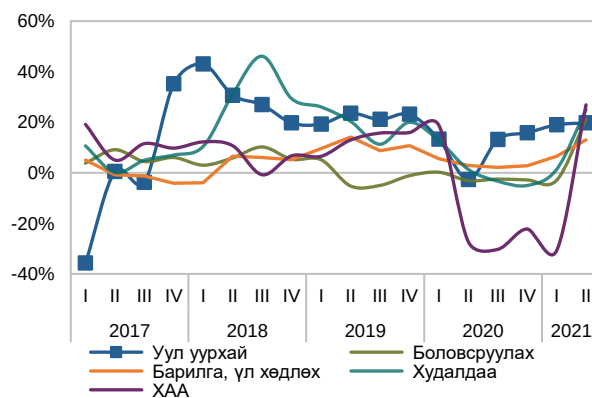
Банкуудын шинэ зээл олголт /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.10

Зээлийн өсөлт, салбаруудаар

Эх сурвалж: Монголбанк

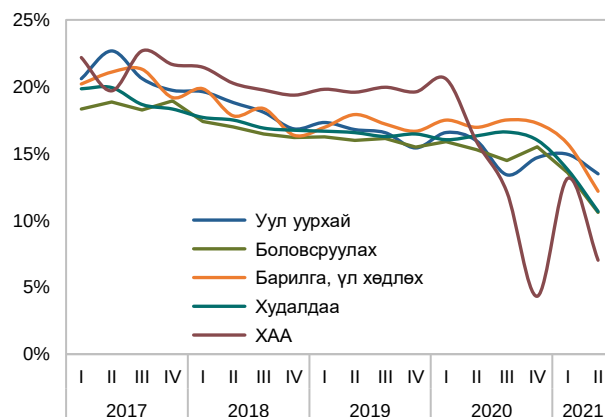
Эхний хагас жилийн байдлаар банкуудын шинээр олгосон зээл өмнөх оны мөн үеэс 43.4 хувиар нэмэгдсэн бөгөөд хөдөө аж ахуй, ус хангамжаас бусад салбарт зээл олголт нэмэгдсэн дүнтэй байна. Тухайлбал, тээврийн салбарын зээл олголт 71 хувиар, барилгын салбарт 26 хувиар тус тус нэмэгдсэн байна. Тухайн салбаруудын сэргэлт жигд бүс, үйлдвэрлэл нь агшиж байгаа нөхцөлд зээл олголт нэмэгдэх нь тухайн салбарын санхүүгийн нөхцөлийг зөөлрүүлж, нийт нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэхэд дэмжлэг болно. Нөгөө талаас зээл олголтын шалгуур, стандарт суларч тэр нь зээлийн огцом тэлэлтийн шалтгаан болвол зээлийн чанарт сөргөөр нөлөөлнө.

Зээл олголт нэмэгдсэнээс гадна аж ахуйн нэгжүүдэд олгох зээлийн жигнэсэн дундаж хүү буурлаа. Тухайлбал, сүүлийн 3 жил 18 хувийн орчимд хэлбэлзэж байсан барилгын салбарын зээлийн дундаж хүү 2021 оны 2 дугаар улиралд 12.2 хувь, худалдааны салбарын зээлийн хүү 17 хувиас 10.7 хувь, боловсруулах салбарын зээлийн хүү 16 хувиас 10.6 хувь, уул уурхайн салбарын зээлийн хүү 17 хувиас 13.5 хувь болж тус тус буурав. Хөдөө аж ахуйн зээлийн дундаж хүү хамгийн өндөр хувиар буурсан буюу сүүлийн 3 жилд 20 хувийн орчимд хэлбэлзэж байсан зээлийн хүү 2021 оны 2 дугаар улиралд 7 хувьд хүрээд байна.

Түүнчлэн, жижиг дунд үйлдвэрлэл эрхлэгч аж ахуйн нэгжид олгосон зээл энэ оны эхний хагас жилд өмнөх оны мөн үеэс 2 дахин өссөн буюу 1 их наяд төгрөгөөр нэмэгдэж, зээлийн нийт үлдэгдэл 3.1 их наяд төгрөгт хүрлээ. Үүнээс боловсруулах, худалдаа, хөдөө аж ахуйн салбарт зээл олголт эрчимтэй нэмэгдсэн байна.

Дүрслэл 2.11

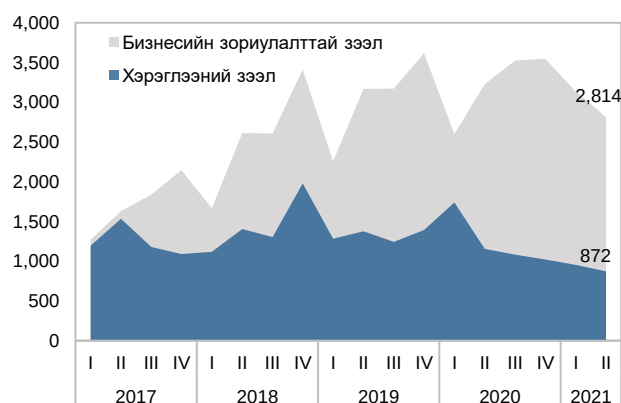
Тухайн сард олгосон зээлийн жигнэсэн дундаж хүү, салбаруудаар

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.12

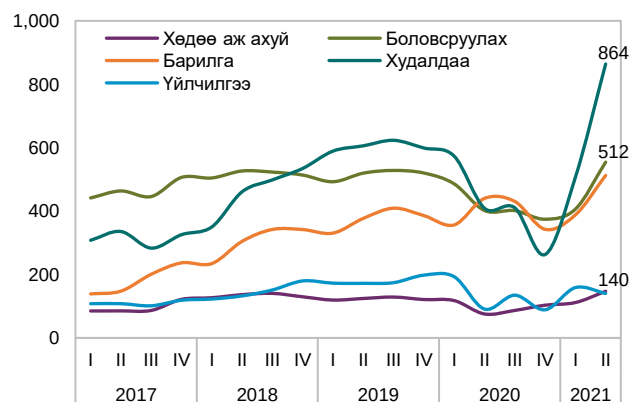
Зээлийн эргэн төлөлт /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.13

ЖДҮ эрхлэгч аж ахуйн нэгжид олгосон зээлийн үлдэгдэл /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк

Ийнхүү хөнгөлөлттэй зээл, санхүүжилтүүд нэмэгдэж, цар тахалд өртсөн салбаруудын үйлдвэрлэл болон орлогод дэмжлэг үзүүлж байгаа боловч тухайн салбаруудын цаашдын төлөв нь цар тахлын нөхцөл байдлаас ихээхэн хамаарна. Түүнчлэн, энэ оны эхний хагас жилийн нөхцөл байдлаас харахад эдийн засаг сэргэх хугацаа удаашралтай байна. Тодруулбал, бодит эдийн засаг эхний улиралд 14.8 хувиар өссөн ч 2 дугаар улиралд 0.6 хувиар, эхний хагас жилийн дүнгээр 6.3 хувиар нэмэгдлээ. Ийм нөхцөлд аж ахуйн нэгжүүд эдийн засагт үүсэж болзошгүй эрсдэлүүдийг тооцож, орлогын боломжтойгоо уялдуулан зээл, санхүүжилтийг татан төвлөрүүлэх нь чухал болж байна.

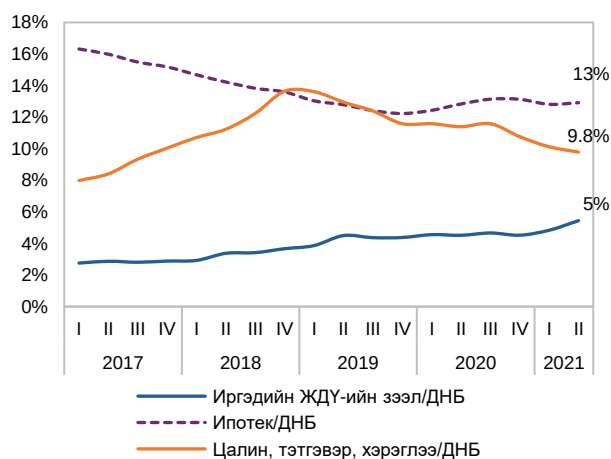
2.2.2 Өрх

Өрхийн өрийн түвшин алгуур нэмэгдэж байна.

Цар тахлын үед хэрэглээний зээл олголт хумигдаж, өрхийн өрийн түвшин хэрэглээний зээлийн хувьд багасав. Макро зохистой бодлогыг хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш буюу 2019 оны эхнээс өрхийн өр алгуур буурах чиглэлд өөрчлөгдөж байсан бөгөөд цар тахал дэгдсэнээс хойш банкууд хэрэглээний зээл олголт хумьж, 2020 оны эцсийн байдлаар хэрэглээний зээл өмнөх оны мөн үеэс 8.1 хувиар буурсан байна. Хэрэглээний зээл 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 6.4 хувиар буурсан бөгөөд ийнхүү хурдтай буурах нь нэг талаас өрхийн өрийн дарамтыг бууруулах боловч нөгөө талаас өрхүүдийн хэрэглээг хязгаарлах нөлөөтэй.

Дүрслэл 2.14

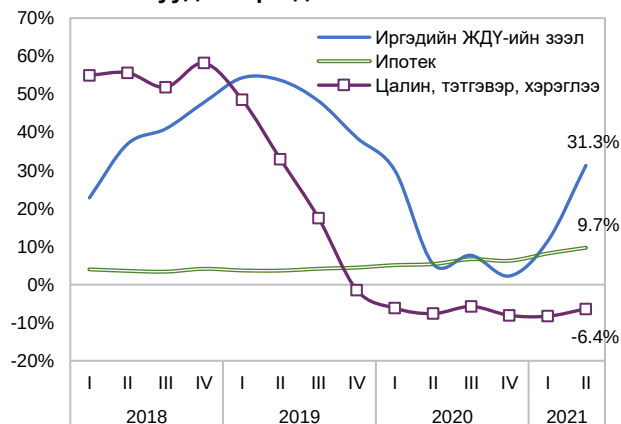
Өрхийн өр, ДНБ-ий харьцаа

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.15

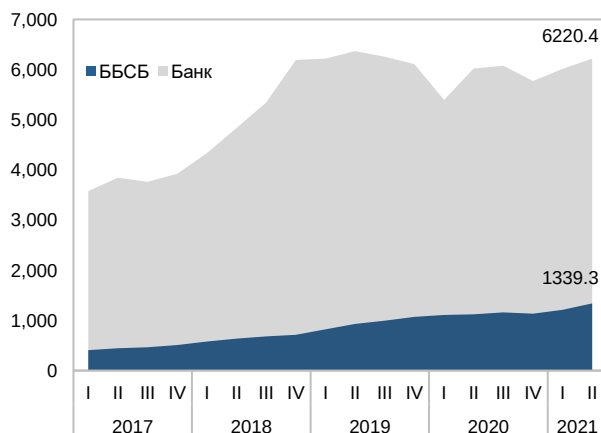
Банкуудын иргэдийн зээлийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 2.16

Банк болон ББСБ-ын иргэдийн зээл /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк, СЗХ

Харин ипотека болон иргэдийн жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээлийн хувьд өрхийн өрийн түвшин алгуур нэмэгдлээ. Гэхдээ цар тахлын үед ипотекийн зээлийн төлбөрийг хойшлуулсан тул 2021 оны хувьд өрхийн өрийн хэмжээ буураад байна.

Ипотекийн зээл 2018 оноос 2020 оны эхний хагас хүртэлх хугацаанд 3-5 хувийн тогтмол өсөлттэй байсан бол 2020 оны эцэст 6.3 хувь, 2021 оны 2 дугаар улиралд 9.7 хувиар түс түс өсөв. Ипотекийн зээлийн хүү буурч, зээлийн санхүүжилт нэмэгдсэнээр өрхүүд ийнхүү орон сууцны зээлд хамрагдах сонирхол нэмэгдсэн байна. Түүнчлэн, 2020 оны эцсийн байдлаар дөнгөж 2.3 хувиар өсөж байсан иргэдийн жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээл 10 их наядын арга хэмжээний нөлөөгөөр 2021 оны 2 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 31.3 хувиар өсөж, мэдэгдэхүйц нэмэгдээд байна.

Банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагуудад мөн иргэдийн зээл нэмэгдэх хандлага ажиглагдав. Тодруулбал, ББСБ-ын иргэдийн зээл энэ оны 2 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеэс 19.3 хувиар өсөж, зээлийн үлдэгдэл 1.3 их наяд төгрөгт хүрчээ.

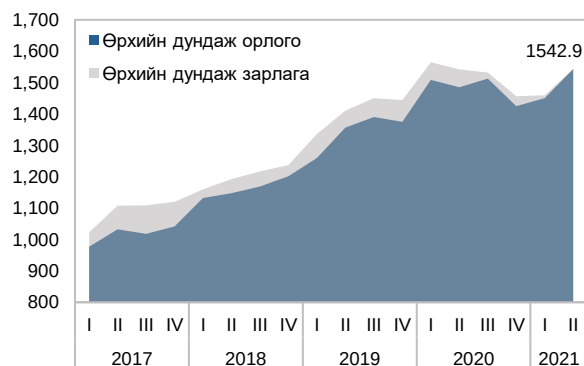
Тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлогын нөлөөгөөр өрхийн дундаж орлого нэмэгдлээ. ҮСХ-ны мэдээллээр 2021 оны 2 дугаар улиралд өрхийн сарын дундаж орлого өмнөх оны мөн үеэс 3.9 хувиар өсөв. Цалин хөлсний орлого энэ оны 2 дугаар улиралд өмнөх оноос 13.4 хувиар, хөдөө аж ахуйн бус үйлдвэрлэл, үйлчилгээнээс олох орлого 18.4 хувиар буурсан ч, өрхүүдийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого 70.1 хувиар нэмэгдсэнээс шалтгаалан өрхийн орлого ийнхүү өслөө.

Цар тахлын өмнөх үе буюу 2019 оны эцэстэй харьцуулахад өрхийн орлого энэ оны 2 дугаар улиралд 12.2 хувиар өсжээ. Цалин хөлс,

өрхийн үйлдвэрлэл эрхэлснээс олох орлого буурсан дүнтэй байгаа боловч тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого 2 дахин нэмэгдсэн нь өрхийн орлого нэмэгдэх гол шалтгаан болов. Өрхийн орлого өссөнийг дагаад 2020 оны эхний 3 улиралд өрхийн зарлага өсөв. Үүнд, хүнснээс гадна холбоо харилцаа, эм эмнэлэг, гэр ахуйн бараа зэрэг хүнсний бус зарлага нэмэгдсэн нь голлон нөлөөллөө. Харин 2020 оны 4 дүгээр улирал, 2021 оны эхний улиралд тогтоосон хатуу хөл хорио, хязгаарлалтын дэглэмтэй холбоотойгоор өрхүүдийн хүнсний бус хэрэглээ хумигдаж, өрхийн зарлага буурчээ. Өрхийн дундаж зарлага 2021 оны 2 дугаар улиралд өмнөх оны мөн үеийн түвшинд байна.

Дүрслэл 2.17

Өрхийн дундаж орлого, зарлага

Эх сурвалж: ҮСХ

Дүрслэл 2.18

Өрхийн орлогын бүтэц

Эх сурвалж: ҮСХ

Хөдөлмөрийн захын төлөв муу байна.

Ажиллах хүчний оролцооны түвшин 2017 оны сүүл хагасаас нэмэгдэж, 2018-2019 онд харьцангуй тогтвортой түвшинд буюу 60 хувийн орчимд байв. Гэвч цар тахал эхэлснээс хойш тасралтгүй буурсаар 2021 оны 2 дугаар улиралд 56.8 хувьд хүрлээ. Хөдөлмөр эрхлэлт мөн буурч, ажилгүйдлийн түвшин энэ оны 2 дүгээр улиралд 8.4 хувьд хүрэв. Түүнчлэн, уул уурхай, хөдөө аж ахуй, эрчим хүчнээс бусад салбарт ажиллагчдын тоо буурч, нийт ажиллагчид энэ оны 2 дугаар улиралд 6.7 хувиар буурсан байгаа нь хөдөлмөрийн захын төлөв сайнгүй байгааг илтгэж байна.

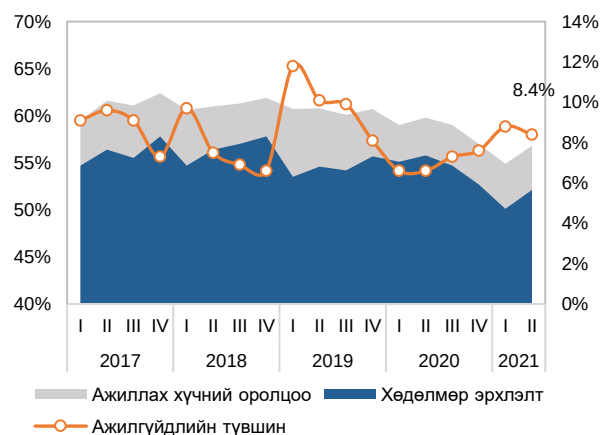
Улсын дундаж цалин энэ оны 1 дүгээр улиралд өмнөх оны мөн үеэс 4.4 хувиар нэмэгдсэн боловч бараа, бүтээгдэхүүний үнийн өсөлтийн нөлөөгөөр бодит дүнгээр дөнгөж 1.3 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Өрхийн секторыг харахад өрийн түвшин нэмэгдсэн, цалин хөлсний орлого буурсан, хөдөлмөр эрхлэлт буурч, ажилгүйдэл

нэмэгдсэн зэргээр ерөнхий төлөв таатай бус байна. Түүнчлэн, хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт өрхийн бодит орлогод хамгийн том дарамтыг учруулж болзошгүй байгаа бөгөөд өрхүүдийн цалин хөлсний орлого хурдан сэргэхгүй нөхцөлд өрхүүд хэрэглээгээ багасгаж, энэ нь цаашлаад эдийн засаг сэргэх хугацааг удаашруулж, төлөвийг муутгах эрсдэлтэй.

Дүрслэл 2.19

Ажиллах хүчний оролцоо, хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдлийн түвшин

Эх сурвалж: ҮСХ

Шигтгээ 1. Коронавирусын нөлөө: Өрхөд суурилсан судалгаа

Коронавирусын өрхөд үзүүлж буй нөлөөг “цаг тухайд нь” хянах зорилгоор Үндэсний Статистикийн Хороо (ҮСХ), Дэлхийн банк (ДБ) хамтран 2020 оны 5 дугаар сараас эхлэн “Коронавирусын нөлөөллийг тодорхойлох өрхөд суурилсан судалгаа”-г хэд хэдэн үе шаттайгаар зохион байгуулж байна. Судалгааны эхний шатыг 2020 оны 5 дугаар сарын 22-29, хоёр дахь шатыг 8 дугаар сарын 31-нээс 9 дүгээр сарын 7-ны өдөр, гурав дахь шатыг 12 дугаар сарын 3-14-ны хооронд зохион байгуулсан бөгөөд дөрөв дэх шатны судалгааны мэдээлэл цуглуулалтыг Азийн хөгжлийн банк (АХБ)-ны санхүүгийн дэмжлэгтэйгээр зохион байгуулжээ. Дөрөв дэх шатны судалгааг 2021 оны 4 дүгээр сарын 19-нөөс 30-ны хооронд зохион байгуулж, үр дүнг хот, хөдөө болон дөрвөн суурьшил (Улаанбаатар, аймгийн төв, сумын төв, хөдөө)-ийг төлөөлөх чадвартай 1085 өрхийн мэдээлэлд үндэслэн тооцсон ба өмнөх шатны судалгааны үр дүнгүүдтэй харьцуулж, судалгааны үр дүнг нэгтгэн гаргасан байна. Судалгааны үр дүнгээр:

- 2020 оны 12 дугаар сарын хөл хорионы дараа хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдалд сэргэлт ажиглагдав. 2020 оны 12 дугаар сараас 2021 оны 4 дүгээр сарын хооронд бүх салбарт хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал сэргэсэн ба үйлчилгээний салбарын хувьд хамгийн өндөр сэргэлттэй, харин үйлдвэрийн салбарт хамгийн хүнд хэвээр байна. Үйлдвэрийн салбарын хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин цар тахлын өмнөх үеийнхээс 44 хувиар бага байна.
- Бизнесийн үйл ажиллагаа уналттай хэвээр байгаа бөгөөд үйл ажиллагаа нь зогссон байдал өргөн цар хүрээг хамарсан хэвээр байна. Хувиараа бизнес эрхэлдэг өрхүүдийн 88 хувь нь цар тахлын өмнөх үеийнхээс орлого нь буурсан гэж хариулсан бөгөөд бизнесийн орлогын сэргэлт удаашралтай байна.
- Хөдөө аж ахуй эрхлэхтэй холбоотой зардал өсөж байгаа нь малчид, тариалан эрхлэгчдийн санааг зовоож байна. Хөдөө аж ахуй эрхэлдэг өрхүүдийн орлого 3 дугаар шатнаас 4 дэх шатны хооронд мэдэгдэхүйц сайжирсан боловч хөдөө аж ахуй эрхлэхтэй холбоотой зардал өссөн нь малчид болон тариалан эрхлэгчдийн санааг зовоож байна.
- Орлого өссөн өрхүүдийн хувь нэмэгдсэн ч цар тахлын өмнөх үеийнхээс бага түвшинд хэвээр байна. Орлого өссөн гэж хариулсан өрхийн хувь 2020 оны 12 дугаар сараас 2021 оны 4 дүгээр сарын хооронд 4-өөс 22 хувьд хүрсэн. Хэдийгээр 12 дугаар сараас сайжрах хандлага ажиглагдсан ч цар тахлын өмнөх үетэй харьцуулахад өрхүүдийн 37 хувь нь орлого нь буурсан байна.
- Эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмж 2020 оны 12 дугаар сараас хойш сайжирсан байна. 2020 оны 12 дугаар сараас 2021 оны 4 дүгээр сарын хооронд хөдөө, орон нутагт эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний хүртээмж мэдэгдэхүйц сайжирсан байна. Харин Улаанбаатарт Ковид-19 халдварын тохиолдол огцом нэмэгдсэн учир хот, суурин газарт эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжийн өсөлт бага байв.
- 2020 оны 12 дугаар сараас хойш ямар нэг зээлтэй (орон сууцны зээлээс бусад) 10 өрх тутмын 3 нь зээлийн эргэн төлөлтөө хугацаандаа төлж чадаагүй байна. Ялангуяа, зээлийн эргэн төлөлтөө хугацаандаа төлж чадаагүй хотын өрхүүдийн эзлэх хувь бараг 10 пунктээр хөдөөгийнхтэй харьцуулахад өндөр байна.

Эх сурвалж: Дэлхийн Банк, ҮСХ-ноос бэлтгэсэн “Коронавирусын нөлөөллийг тодорхойлох өрхөд суурилсан судалгаа”-наас эмхэтгэв.

2.2.3 Санхүүгийн системийн эрсдэлийн зураглал

“Санхүүгийн системийн эрсдэлийн зураглал” нь санхүүгийн системийн эмзэг байдлын ерөнхий дүр зургийг харуулах, бодлого боловсруулагч болон зах зээлд оролцогчдод зах зээлд үүсэж болзошгүй эрсдэлийн талаарх чиг хандлагыг тодорхойлоход дэмжлэг үзүүлэх зорилготой болно. Монгол Улсын санхүүгийн салбарын эмзэг байдлыг илтгэгч үзүүлэлтүүдийг (i) макро эдийн засаг, (ii) гадаад сектор, (iii) мөнгөний зах, (iv) хөрвөх чадвар, санхүүжилт, (v) банкны салбарын ашигт ажиллагаа, (vi) хөрөнгийн зах гэсэн эрсдэл үүсэх боломжит ангиллаар бүлэглэн, эрсдэлийн зэргийг жил, улирал, сарын давтамжтайгаар тодорхойлж байна.

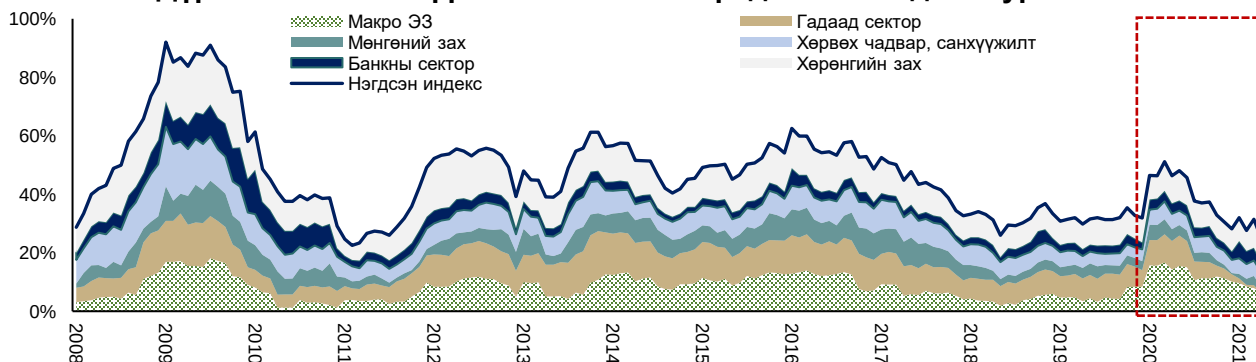
Санхүүгийн системийн эрсдэлийн нэгдсэн индексээс харахад 2020 оны эхнээс системийн эрсдэл эрчимтэй нэмэгдсэн бөгөөд үүний 50 гаруй хувийг макро болон гадаад секторын эрсдэл дангаараа бүрдүүлж байв. Банкны сектор, хөрөнгийн зах, хөрвөх чадвар, санхүүжилтийн эрсдэлүүд нэмэгдэж, нийт системийн эрсдэл үргэлжлэн нэмэгдэх хандлагатай болсон байв. Харин 2020 оны сүүл, 2021 оны эхнээс дэлхийн эдийн засагт гарсан эерэг өөрчлөлтүүдийн нөлөөгөөр

гадаад секторын эрсдэл буурч, нийт эрсдэл буурах чиглэлд өөрчлөгдлөө.

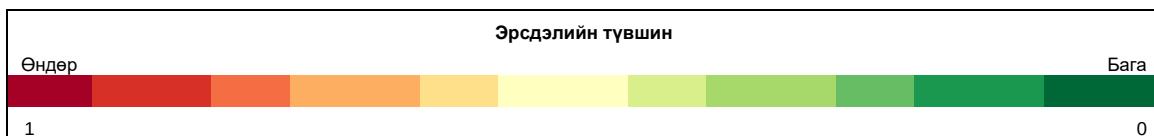
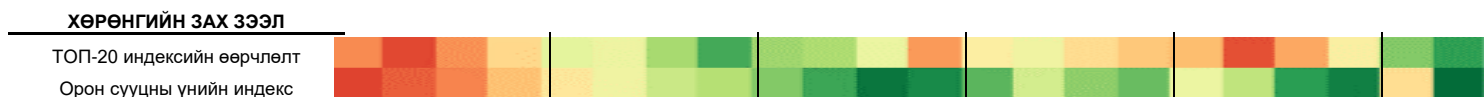
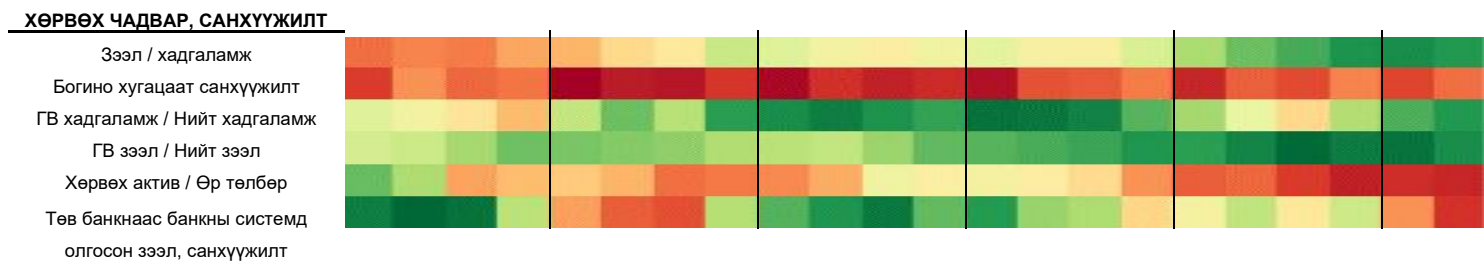
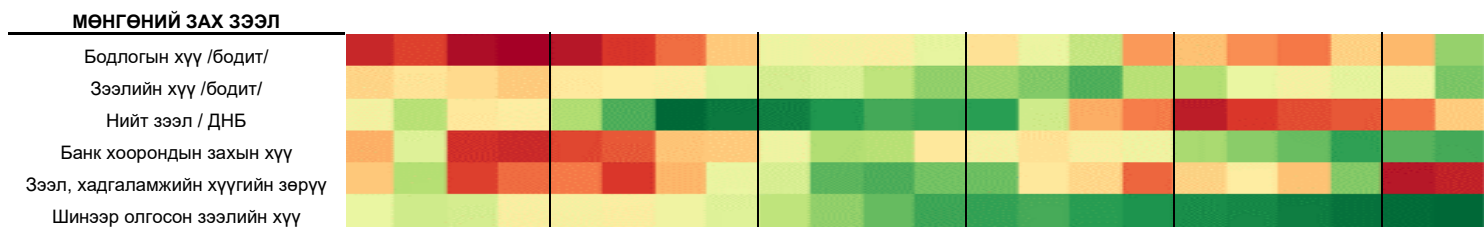
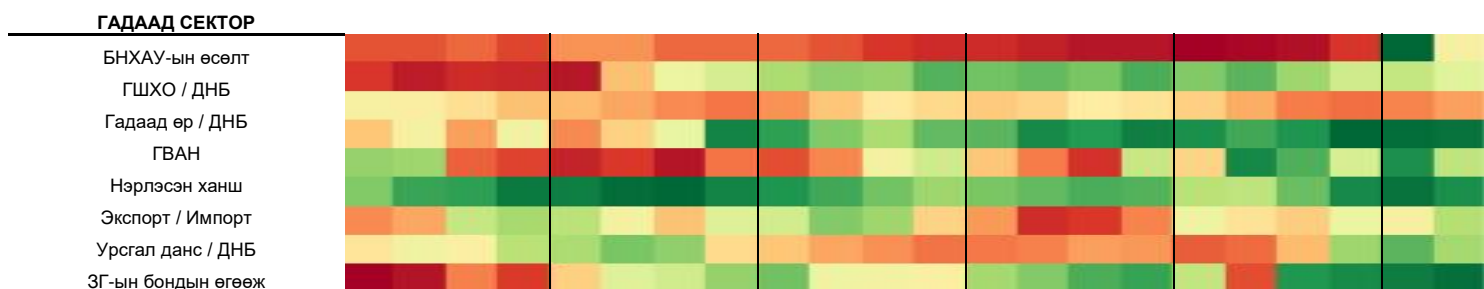
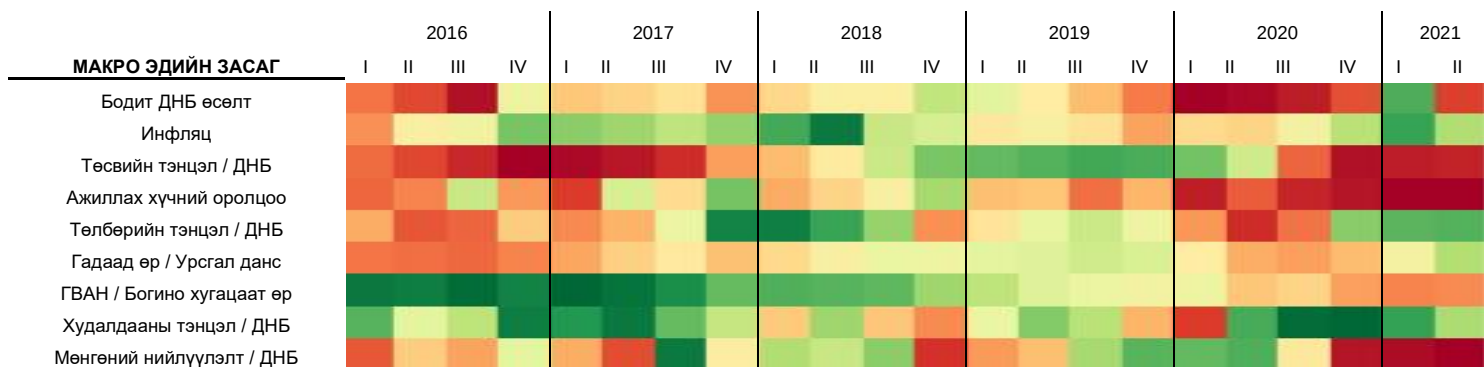
2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар системийн нэгдсэн индекс өмнөх оны мөн үеэс болон өмнөх улирлаас буурсан төлөвтэй байна. Үүнд, гадаад секторын эрсдэл үргэлжлэн буурсны зэрэгцээ мөнгө, хөрөнгийн захад гарсан эерэг өөрчлөлтүүд эрсдэл буурах нөлөөг үзүүлэв. Банкчуудын зээл олголт нэмэгдэж, зээлийн хүү буурч, мөнгөний захад эрсдэл буурах нөлөөг үзүүлсэн бол үнэт цаасны арилжаа идэвхжиж, шинэ бүтээгдэхүүний тоо нэмэгдэж, хөрөнгө оруулагчдын зах зээлд итгэх итгэл нэмэгдсэнээр хөрөнгийн захын эрсдэл мөн буурлаа.

Гадаад сектор, мөнгө, хөрөнгийн захад эрсдэл буурсан хэдий ч макро эдийн засаг, банкны салбарын үзүүлэлтүүд эрсдэлтэй түвшинд хэвээр байгаа юм. Тодруулбал, ажиллах хүчний оролцоо буурсан, төсвийн алдагдал нэмэгдсэн зэрэг нь макро секторын эрсдэл нэмэгдэхэд хүргэж байна. Мөн 2021 оны эхнээс банкны активын өгөөж эерэг түвшинд хүрсэн ч чанаргүй зээл нэмэгдэж байгаа нь банкны секторын эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна.

Дүрслэл 2.20 Санхүүгийн системийн эрсдэлийн нэгдсэн зураглал

Эх сурвалж: Монголбанк, Судлаачийн тооцоолол

Шигтгээ 2. Банкны зээлийн төлөвийн түүвэр судалгааны үр дүн

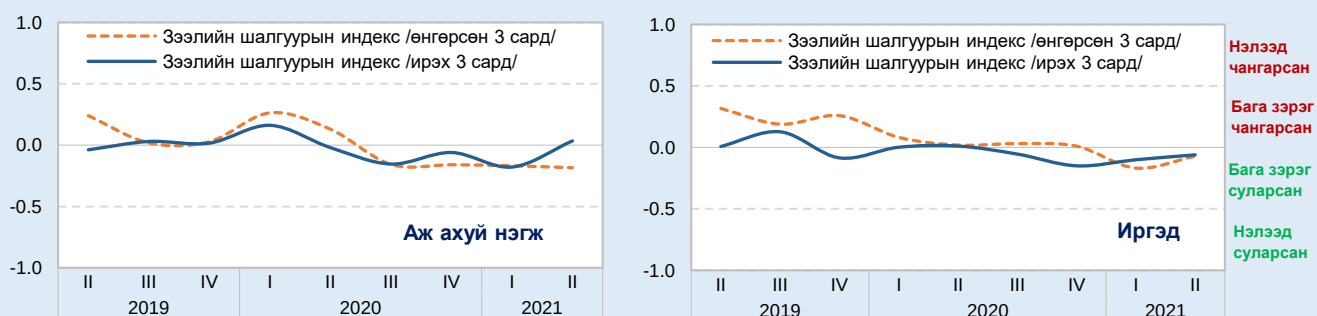
Зээлийн шалгуур: Банкууд 2020 оны 2 дугаар улирлаас эхлэн ААН-д олгох зээлийн шалгуураа бага зэрэг сулруулж, өнөөг хүртэл аажмаар үргэлжлүүлсэн хэвээр байна. Зээлийн шалгуур сулрахад эдийн засгийн байдал, барьцаа хөрөнгийн эрсдэл, инфляц, эх үүсвэрийн өртгийн бууралт голлон нөлөөлсөн гэж үзжээ. Харин ирэх 3 сарын хугацаанд жижиг, дунд банкуудын хувьд зээлийн шалгуураа бага зэрэг чангаруулах төлөвтэй байгаа бол том банкуудын хувьд одоогийн түвшинд хэвээр хадгалах төлөвтэй байна.

Зээлийн нөхцөл: Банкууд өнгөрсөн 3 сарын хугацаанд хүүгээ бууруулах, хугацааг нь уртасгах, хүүний бүс шимтгэл хураамжийг багасгах зэргээр иргэд, ААН-ийн зээлийн нөхцөлийг сулруулсан байна. Ирэх 3 сарын хугацаанд банкууд ААН-д олгох зээлийн нөхцөлөө үргэлжлүүлэн сулруулах төлөвтэй байна. Иргэдэд олгосон зээлийн хувьд мөн хүүгээ бууруулах, хугацааг нь уртасгах, хүүний бүс шимтгэл хураамжийг багасгах зэргээр шалгуураа сулруулсан бөгөөд ирэх 3 сард зээлийн нөхцөлөө сулруулах төлөвтэй байна.

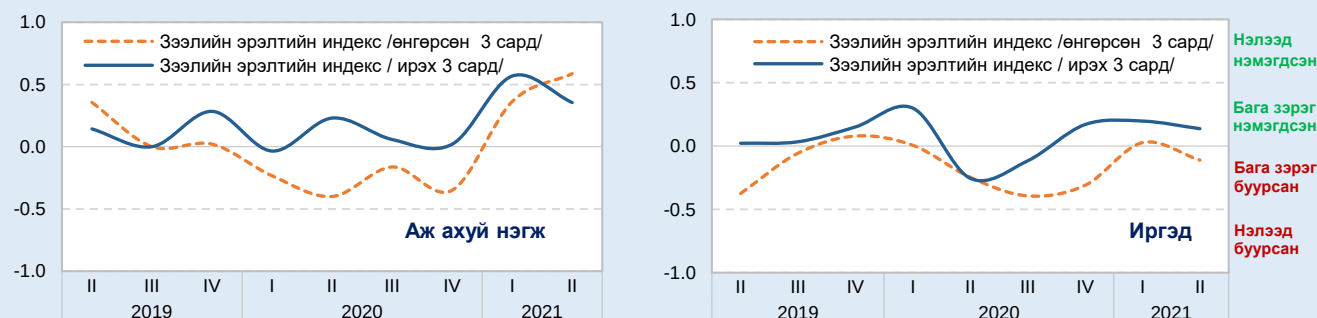
Зээлийн эрэлт: Банкны системд ААН-үүдийн зээлийн эрэлт мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн байна. Тодруулбал, боловсруулах салбараас бусад салбарын зээлийн эрэлт өндөр байгаа бөгөөд ирэх улиралд уул уурхай, хөдөө аж ахуй, барилга, худалдаа, үйлчилгээний салбарын идэвхжил зээлийн эрэлтийг өдөөх хүлээлттэй байна. Иргэдийн зээлийн эрэлт өнгөрсөн 2 сард бага зэрэг буурсан ч ирэх улиралд нэмэгдэх хүлээлттэй байна.

Зээлийн нийлүүлэлт: Уул уурхай, барилга, хөдөө аж ахуйн салбарын зээлийн эрэлт өсөх хүлээлттэй холбоотойгоор банкууд ирэх 3 сард ААН-үүдийн зээлийн нийлүүлэлтийг нэмэгдүүлэх төлөвтэй байгаа бол иргэдийн зээлийн хувьд малчны, бизнесийн (ЖДҮ), цалингийн зээл илүү өсөх хүлээлттэй байна.

Дүрслэл 1. Зээлийн шалгуурын индекс

Дүрслэл 2. Зээлийн эрэлтийн индекс

Эх сурвалж: Монголбанк, Судалгаа статистикийн газар

2.3 БАНКНЫ САЛБАРЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

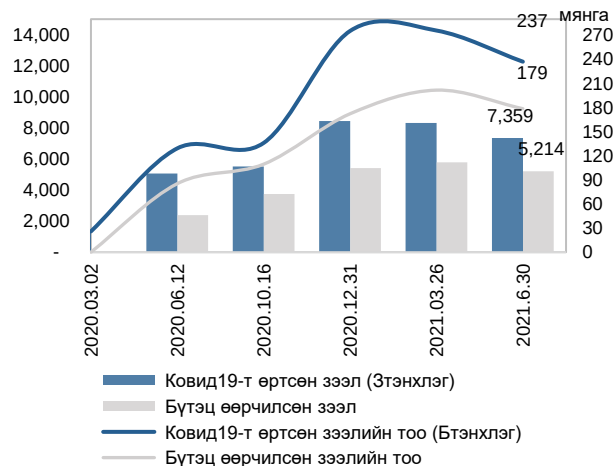
2.3.1 Банкны систем дэх цар тахлын нөлөө

Ковид-19 цар тахлын тархалтаас урьдчилан сэргийлэхтэй холбогдуулан Засгийн газраас авсан арга хэмжээний хүрээнд хил хааж, хорио цээрийн дэглэм тогтоосноос импортын бараа бүтээгдэхүүний татан авалт саатах, экспортын үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орох, бөөний болон жижиглэн худалдааны нийлүүлэлт буурах, хүнсний бус худалдааны салбар, тээвэр, түрээс, үйлчилгээний салбарын орлого тасалдах болсон. Үүнтэй холбоотойгоор зээлдэгчдэд үзүүлэх сөрөг нөлөөг бууруулах, санхүүгийн тогтвортой байдлыг ханган ажиллах зорилтын хүрээнд Монголбанкнаас зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулах, зээлийн ангиллыг тодорхой хугацаанд бууруулахгүй байх зэрэг зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсээр ирлээ. Энэхүү арга хэмжээний хүрээнд 2021.06.30-ны өдрийн байдлаар банкуудын нийт 237,083 зээлдэгчийн 7.35 их наяд төгрөгийн зээл Ковид-19-т өртсөн байгаагаас 68 хувь буюу 185,671 зээлдэгчийн нийт 5.2 их наяд төгрөгийн зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийжээ. Ковид-19-т өртсөн болон бүтэц өөрчилсөн зээлийн дүн 2020 онд эрчимтэй нэмэгдэж байсан бол 2021 оны эхнээс харьцангуй тогтворжих хандлагатай боллоо.

Банкны системийн зээлийн өрийн үлдэгдлийг эдийн засгийн салбараар задлан харвал энэ оны 6 дугаар сарын байдлаар уул уурхайн салбарын 41 хувь, боловсруулах үйлдвэрлэлийн 39 хувь, худалдааны салбарын 30 хувь, барилгын салбарын 45 хувь, үл хөдлөх хөрөнгийн салбарын 48 хувь, бусад салбарын

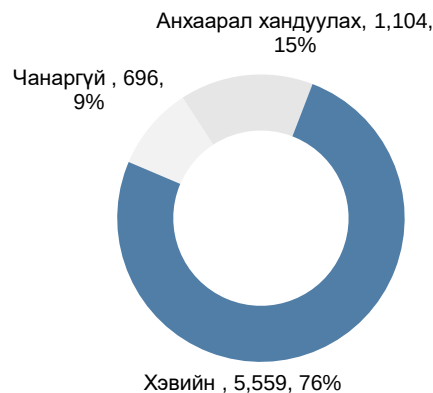
37 хувь нь Ковид-19-т өртсөн үзүүлэлттэй байгаагаас эдгээр салбарын зээлийн 50-80 хувьд бүтцийн өөрчлөлт хийгдсэн байна.

Дүрслэл 2.21
Ковид-19-т өртсөн зээл болон бүтэц өөрчилсөн зээл /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

Дүрслэл 2.22
Ковид-19-т өртсөн зээлийн чанар /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

Харин аялал жуулчлал, үйлдвэрлэл, тээвэр зэрэг бусад салбаруудын хувьд улирлын ба цар тахлын үе дэх тодорхой бус байдлын улмаас банкууд аливаа хөтөлбөрт хамруулах болон бүтцийн өөрчлөлт хийхийг түр хойшлуулах арга хэмжээ авч байна.

Хүснэгт 2.2

Ковид-19-т өртсөн зээл эдийн засгийн салбараар

№	Зээлийн төрлөөр Тэрбум ₮	Нийт зээл*	Ковид19-т өртсөн	Өртсөн %	Бүтэц өөрчилсөн дүн	Бүтэц өөрчилсөн/ Ковид өртсөн зээл
	Нийт зээл	19,159	7,359	38%	5,214	71%
1	Уул уурхай	1,790	734	41%	559	76%
2	Боловсруулах	1,581	621	39%	311	50%
3	Худалдаа	3,926	1,172	30%	697	59%
4	Барилга	1,606	730	45%	432	59%
5	Үл Хөдлөх Хөрөнгө	2,587	1,237	48%	935	76%
6	Бусад	7,669	2,865	37%	2,280	80%

Эх сурвалж: Монголбанк, Банкуудаас ирүүлсэн мэдээлэл

2.3.2 Банкны салбарын зээлжүүлэлт

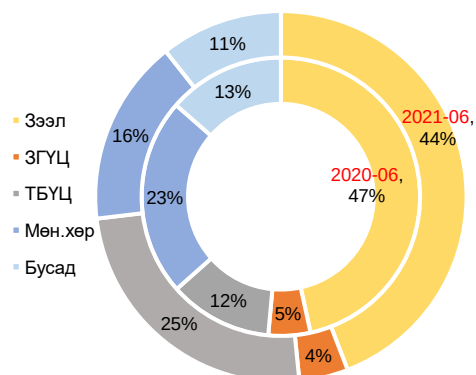
Банкны салбарын зээлийн өрийн үлдэгдэл 2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар 19.2 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 11.0 хувиар, оны эхнээс 12.0 хувиар тус тус өслөө. Үүнээс иргэдийн зээл 3.8 хувиар, байгууллагын зээл 7.2 хувиар тус тус өссөн байна. Цар тахалтай холбоотойгоор тогтоосон хөл хорионы улмаас банкууд зээл олголтоо хязгаарлаж, хэрэглээний зээлийн өсөлт 2020 оны эхнээс сөрөг утгатай болсон. Харин 2021 оны 1 дүгээр улирлаас зээл олголт мэдэгдэхүйц нэмэгдсэнээр хэрэглээ, өрхийн аж ахуйн зээлд өсөлт ажиглагдаж эхэллээ.

Зээлийн үлдэгдлийг эдийн засгийн салбараар авч үзвэл барилгын салбараас бусад голлох эдийн засгийн салбаруудын зээл өмнөх оны мөн үеэс өссөн дүнтэй байна.

Уул уурхайн салбарын зээл хамгийн өндөр буюу 33.9 хувийн өсөлт үзүүлсэн нь Алт-2 хөтөлбөр болон уул уурхайн том төслүүдэд олгосон зээлээр тайлбарлагдаж байна. Дараагийн өндөр өсөлт үзүүлсэн салбар болох үл хөдлөх хөрөнгө (ипотек)-ийн

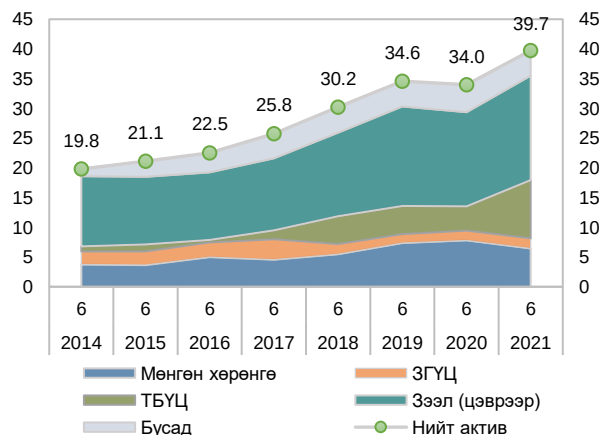
зээлийн жилийн өсөлт 33.1 хувь байгаа нь ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийн үр дүн юм.

Дүрслэл 2.23
Банкны системийн активын бүтэц

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

Дүрслэл 2.24
Активын бүтэц, өсөлт /их наяд төгрөг/

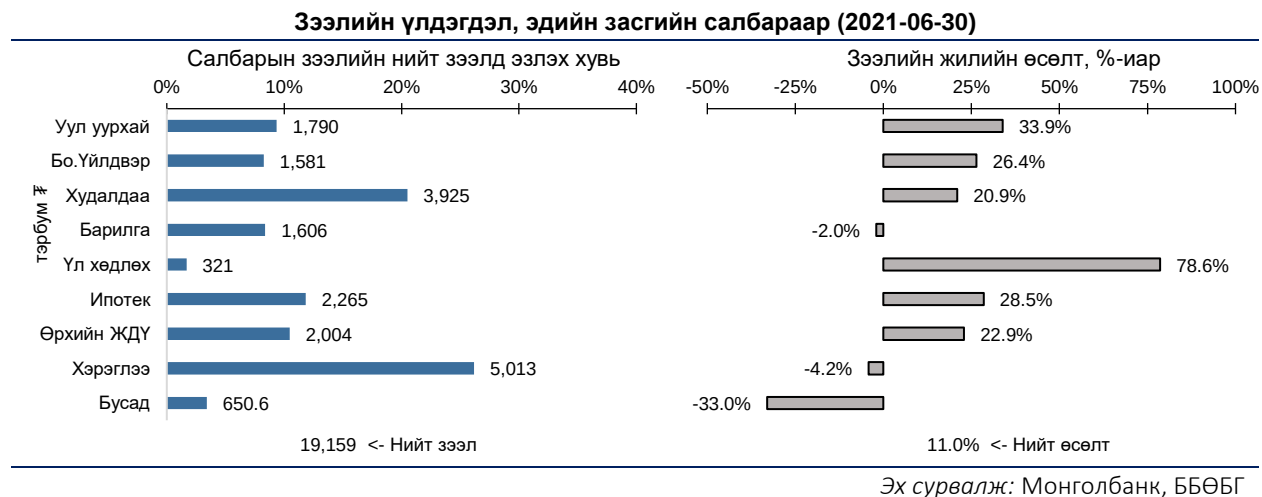

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

Цар тахлын үед Засгийн газар, Монголбанкны зүгээс бодит секторыг шаардлагатай санхүүжилтийн нэмэлт эх үүсвэрээр хангах, зээл олголтыг нэмэгдүүлэхэд чиглэгдсэн боломжит бодлогын арга хэмжээг хууль тогтоомжийн хүрээнд авч хэрэгжүүлсээр байна. Тухайлбал, бодлогын хүүг бууруулах, уул уурхайн бүс экспортын болон жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн салбарыг дэмжих, зээл олголтыг идэвхжүүлэх зорилгоор банкуудад урт хугацаат репо санхүүжилтийг олгох, Ипотекийн зээлийн хөтөлбөрийг үргэлжлүүлэх, Ажлын байрыг дэмжих бага хүүтэй зээл олгох нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх гэх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байна. Эдгээр арга хэмжээний

хүрээнд банкны системд зээл олголт нэмэгдэж, тайлант оны эхний улирлаас зээлийн өсөлт ажиглагдаж эхэллээ. Гэвч цар тахлын үргэлжлэх хугацаа, нөлөөлөл тодорхойгүй байгаа одоогийн нөхцөл байдалд зээлдэгчийн ирээдүйн орлого, төлбөрийн чадварыг тодорхойлоход хүндрэлтэй байна. Иймд банкууд зээлийн эрсдэлээ хязгаарлах зорилгоор Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалтаа нэмэгдүүлэх хандлага бүрэн арилаагүй байна.

Дүрслэл 2.25

Банкны системийн чанаргүй зээл

Банкны системийн чанаргүй зээл 2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар 1.8 их наяд төгрөг, анхаарал хандуулах зээл 1.6 их наяд төгрөгт хүрч, нийт эргэн төлөлтийн доголдолтой зээлийн дүн 3.4 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд чанаргүй зээл нийт зээлийн

9.5 хувь, нийт эргэн төлөлтийн доголдолтой зээл 18.0 хувийг тус тус эзэлж байна.

Чанаргүй зээл өмнөх оны мөн үеэс 7.2 хувиар буюу 122.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхэд иргэдийн чанаргүй зээл 76.2 тэрбум төгрөгөөр буюу 21.9 хувиар, барилгын чанаргүй зээл 52.2 тэрбум

төгрөгөөр буюу 25.2 хувиар тус тус өссөн нь голлох нөлөөг үзүүллээ. Эргэн төлөлтийн доголдолтой зээл эдийн засгийн бүх салбарт нэмэгдсэн байна. Чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь өмнөх оны мөн үеэс 0.3 нэгж хувиар, өмнөх оны эцсээс 1.2 нэгж хувиар буурсан нь системийн нийт зээлийн өсөлтөөр тайлбарлагдаж байна.

Хөнгөлөлтгүй үеийн зээлийн чанарын төсөөлөл

Банкуудаас ирүүлсэн мэдээллээр 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар хөнгөлөлттэй зохицуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээгүй тохиолдолд банкны системийн чанаргүй зээл 1.5 их наяд төгрөгөөр өндөр буюу чанаргүй зээл нийт зээлийн 16.1 хувь байхаар байв.

Энэ нь одоо хэрэгжиж буй хөнгөлөлттэй зохицуулалттай үеийн чанаргүй зээлийн харьцаанаас 6.6 нэгж хувиар өндөр дүн юм. Тайлант хугацаанд өмнөх оны эцэстэй харьцуулахад хөнгөлөлтгүй болон хөнгөлөлттэй зохицуулалтын үеийн чанаргүй зээлийн зөрүүний өсөлт 736.3 тэрбум төгрөг байна.

Зээлийн эрсдэлийн сангийн хүрэлцээ

Банкны системийн нийт зээлийн үлдэгдлийг 2021 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар авч үзэхэд нийт 19.1 их наяд төгрөг байгаа бөгөөд энэ нь өмнөх оны мөн үеэс 11.5 хувь буюу 1.9 их наяд төгрөгөөр өссөн үзүүлэлт юм. Мөн системийн зээлийн эрсдэлийн сангийн хэмжээ 1.6 их наяд

төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 183.5 тэрбум төгрөгөөр өсжээ.

Эрсдэлийн сан болон чанаргүй зээлийн харьцаа буюу эрсдэлийн сангаар чанаргүй зээлийг барагдуулах хүрэлцээ банкны системийн хувьд 88.9 хувь байна.

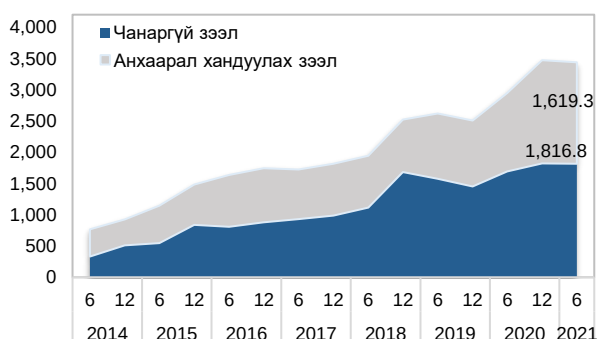
Хүснэгт 2.3

Чанаргүй зээлийн харьцаа, эрсдэлийн сангийн хүрэлцээ (банк тус бүрээр)

Чанаргүй зээл / Нийт зээл	Эрсдэлийн сан / Чанаргүй зээл	Цэвэршүүлсэн чанаргүй зээл / ӨХ ³
9.5%	88.9%	6.3%

Дүрслэл 2.26

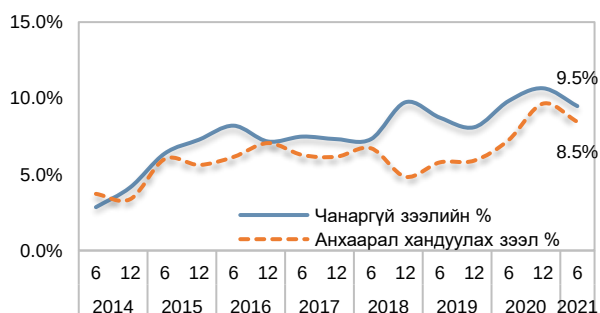
Чанаргүй, анхаарал хандуулах зээлийн үлдэгдэл /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

Дүрслэл 2.27

Чанаргүй, анхаарал хандуулах зээлийн нийт зээлд эзлэх хувь

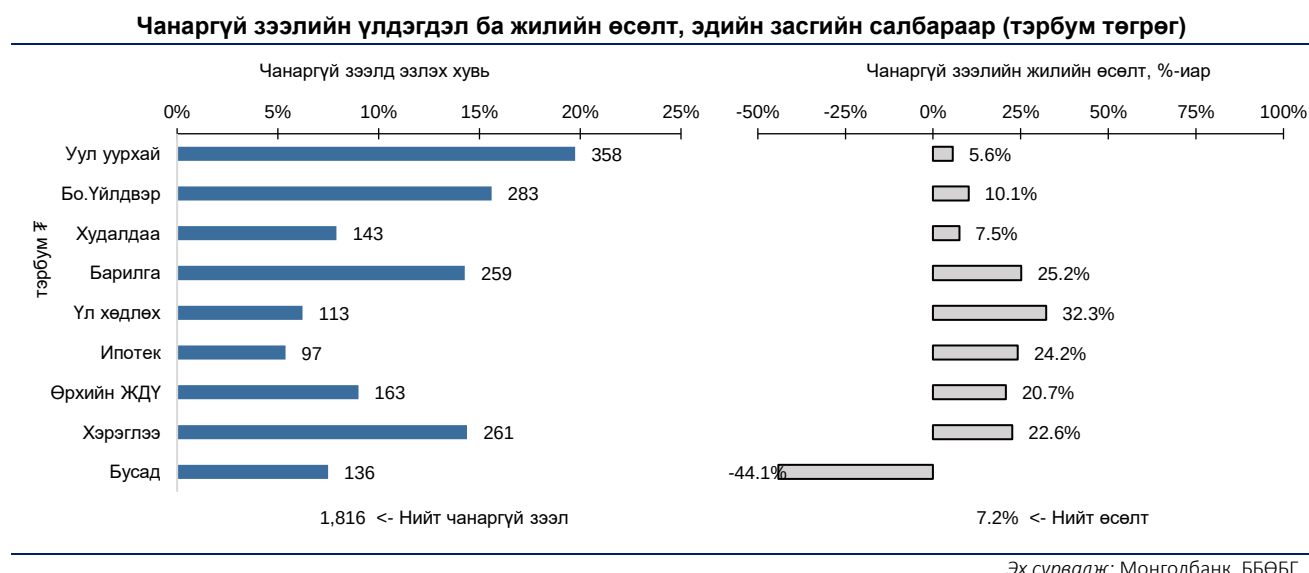

Эх сурвалж: Монголбанк, ББӨБГ

³ Тус харьцаа нь банкны салбарын зээлийн эрсдэлийг илэрхийлэх индикатор бөгөөд нийт чанаргүй зээлээс

түүнд байгуулсан эрсдэлийн сангийн зардыг хасч, банкны хөрөнгөд харьцуулж тооцно.

Дүрслэл 2.28

Шигтгээ 3. Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль

Банкны тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төслийг 2021 оны 1 дүгээр сарын 29-ний өдрийн УИХ-ын намрын ээлжит чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэн баталлаа.

Банкны тухай хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтийн хэрэгжилтийг хангуулснаар банкны хувьцаа эзэмшлийн төвлөрөл буурч, өмчлөл-удирдлага-хяналтын тэнцвэртэй байдлыг бүрдүүлэх ач холбогдолтой. Түүнчлэн, арилжааны банкуудад хувьцаа эзэмшил, удирдлагын төвлөрсөн байдлаас үүдэлтэй эрсдэл буурч, банкны хувьцааны эзэмшил, мэдээллийн хүртээмжээр дамжуулан олон нийтийн хяналт бий болох, зах зээлийн дохиолол бүрдэх, банкны хяналт шалгалтын бие даасан байдал нэмэгдэхээс гадна хөрөнгийн зах зээлийн хөгжилд эерэгээр нөлөөлөх олон давуу талыг бий болгоно.

Банкны тухай хуульд дараах 4 үндсэн зарчмыг баримтлан нэмэлт, өөрчлөлт орууллаа. Үүнд:

1. **Банкныг нээлттэй болгох.** Банкны системд нөлөө бүхий банкууд хуулийн зохицуулалтын дагуу 2022 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн дотор нээлттэй хувьцаат компани болж, санхүүгийн зах зээлд IPO гаргасан байх үүрэгтэй болно. Харин бусад банкуудад нээлттэй эсхүл хаалттай хувьцаат компани байх сонголтыг нээлттэй үлдээв. Банкууд хувьцаагаа анхдагч зах зээлд нээлттэй гаргаснаар (IPO) банкны үйл ажиллагаа ил тод нээлттэй болж, хяналтын тогтолцоо илүү боловсронгуй болох, банкны засаглал сайжрах, санхүүгийн хүртээмжтэй байдал нэмэгдэх зэрэг банк, санхүүгийн салбарын экосистемийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих боломж бүрдэх юм.
2. **Хувьцаа эзэмшигчдийн төвлөрлийг бууруулна.** Нэг хувьцаа эзэмшигч дангаараа болон холбогдох этгээдийн хамт тухайн банкны нийт гаргасан хувьцааны 20 хувиас хэтрэхгүй хэмжээний хувийг эзэмшихээр тусгаж өгсөн. Хуулийн энэхүү шаардлагыг 2023 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрийн дотор бүх банк хангах үүрэгтэй.

3. Банк татан буугдсан үед төлбөр барагдуулах дарааллыг ойлгомжтой болгох, хуримтлалтай иргэн, өрхийн хууль ёсны эрхийг хамгаалахад чиглэсэн байдлаар оновчтой байлгах зохицуулалтыг хуульд тусгасан. Нийтлэг дагаж мөрддөг зарчмын хувьд төлбөр барагдуулах дарааллын тэргүүн хэсэгт тухайн банкны эрх хүлээн авагчийн зардал гарахаар туссан байдаг. Одоо хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Банкны тухай хуулиар төлбөр барагдуулах дараалалд иргэн, аж ахуйн нэгжийг тусдаа байдлаар зохицуулах нь маргаан дагуулсан асуудлууд үүсгэж болзошгүй хэдий ч хуримтлалтай иргэн, өрх айлуудын хууль ёсны эрхийг хамгаалах үзэл баримтлалын хүрээнд иргэд тэргүүн ээлжинд хадгаламж болон харилцах дансанд байгаа өөрийн мөнгөн хөрөнгийг хуулийн этгээдийн өмнө буюу тэдгээрээс тэргүүн ээлжинд хуваарилах зохицуулалтыг тусгаж өгсөн. Харин хуулийн этгээд, Засгийн газар, УИХ-ын харьяа байгууллагууд гэх зэргээр төрийн байгууллагуудын авлагыг удаах байдлаар хуваарилахаар төлбөр барагдуулах дарааллыг нарийвчлан тусгалаа.
4. *Банкны системд нөлөө бүхий банкны тодорхойлолтыг нарийвчлан боловсронгуй болгов.* Банкны салбарын тогтвортой байдлыг хангах тухай хуульд зааснаар нийт банкны системийн таваас дээш хувийг эзэлж байгаа банкыг “Системд нөлөө бүхий” гэж тодорхойлсон. Харин энэ зохицуулалтаар зөвхөн зах зээлд эзлэх хувь бус, банкны хөрөнгө, төлбөрийн систем дэх гүйлгээний нийт дүнд эзлэх хувь, банкны үндсэн үйл ажиллагаа, санхүүгийн тогтолцоон дахь хамаарал мөн харилцагчдын тоо зэрэг бусад хүчин зүйлсийг харгалзан үзэхээр тусгав.

Цаашид банкууд хувьцаат компани болж, хөрөнгийн захад үнэт цаас гаргах тохиолдолд ил тод байдал, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ, ашигт ажиллагааны тодорхой шалгуур тавих, зохистой засаглалын зарчмын шаардлага нь өргөн хүрээнд тавигдах болж байна.

Эх сурвалж: Монголбанк, Банкны бүтцийн өөрчлөлт, бодлогын газар

2.3.3 Банкны салбарын бусад гол үзүүлэлтүүд

Банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар

Банкуудын төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцааны үзүүлэлт 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 5.2 нэгж хувиар өсөж, 45.8 хувь байна. Тус үзүүлэлт нь Монголбанкнаас тогтоосон доод хязгаараас 20.8 нэгж хувиар өндөр юм. Коронавирусын цар тахалтай холбоотойгоор банкууд тэнцэл дэх эрсдэлээ бууруулан эрсдэл багатай үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалтаа нэмэгдүүлснээр активын бүтэц өөрчлөгдөн, зээлийн багцын эзлэх хувь буурсаар байна. Гэсэн хэдий ч эдийн засгийг идэвхжүүлэх арга хэмжээний үр дүнгээр зээл олголт нэмэгдэж, банкуудын Төв банкны үнэт цаас дахь хөрөнгө оруулалтын өсөлтийн хурд саарч байна.

Цаашид вирусын тархалт үргэлжлэх хугацаа уртсах тохиолдолд банкны системийн зохистой харьцааны үзүүлэлтүүдэд сөргөөр нөлөөлөх бөгөөд банкны салбарын ашигт ажиллагаа муудах, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ багасах, хөрвөх чадвар муудах эрсдэлтэй байна.

Ашигт ажиллагаа

Банкны салбар 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар 71.5 тэрбум төгрөгийн ашигтай ажилласан байгаа нь өмнөх оны мөн үеэс 132 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн дүн юм. Ингэснээр ашигт ажиллагааны үзүүлэлтүүд болох өөрийн хөрөнгийн болон активын өгөөж 6 дугаар сарын байдлаар харгалзан 4.1 болон 0.4 хувьд хүрсэн байна. Банкны салбарын чанаргүй зээлийн хэмжээ 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар нэмэгдэж,

эрсдэлийн сангийн зардал өссөн нь ашигт ажиллагаа огцом буурахад нөлөөлжээ.

Банкны салбарын эх үүсвэрийн долларжилт

Банкны системийн гадаадаас татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийн дүн нь 2.7 их наяд төгрөг буюу өмнөх оны мөн үеэс 414 тэрбум төгрөгөөр /13.3 хувиар/ нэмэгдсэн байна. Банкны салбарт гадаад валютаар татан төвлөрүүлсэн хөрөнгийн дүн буурах нь салбарын эмзэг байдлыг бууруулдаг боловч, нөгөө талаас гадны хөрөнгө оруулалт буурах эрсдэлийг үүсгэдэг. Энэхүү эрсдэлийг бууруулахын тулд макро зохистой бодлогын арга хэрэгслийг ашиглах, гадаад валютын өр төлбөр, гадаад валютын позицид хязгаарлалт тавих зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг.

Банк нь гадаад валютын нээлттэй позиц, өөрийн хөрөнгийн харьцааг нийт валютын хувьд +/-30 хувийн дотор тус тус барьж байх шаардлагатай байдаг бөгөөд тайлант хугацаанд энэ үзүүлэлт -8.0 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг хангаж байна.

Банкны системийн өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээний үзүүлэлт

Банкны салбарын эрсдэл даах чадварыг харуулдаг үзүүлэлтийг авч үзэхэд 2021 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар нэгдүгээр зэрэглэлийн өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 13.1 хувь, нийт өөрийн хөрөнгө, эрсдэлээр жигнэсэн активын харьцаа 15.8 хувь байгаа нь Монголбанкнаас тогтоосон шалгуур үзүүлэлтүүдээс харгалзан 4.1 ба 3.8 нэгжээр тус тус өндөр байна.

Банкны системд хийсэн стресс тест

Ковид-19-ийн нөхцөл байдлын хүрээнд банкны системийн зээл олголт болон зээлийн эргэн төлөлт буурах буюу хойшлогдох хандлага гарч байна.

Иймд стресс тестийн сценарийг зээл олголт болон эргэн төлөлтийг харилцан хамааралтайгаар бууруулах, зээлийн хүүгийн орлого тасалдах буюу хойшлогдох, Ковид-19-т өртсөн зарим зээлдэгчийн хувьд цаашид үйл ажиллагаа явуулах боломжгүй болох буюу

эрсдэлийн сангийн зардлыг тодорхой хувиар нэмэгдүүлэх сценариудын дагуу тооцон үзлээ. Тус стресс тестийн үр дүнд банкны системийн хэмжээнд өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ болон төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын үзүүлэлт алдагдахааргүй байгаа боловч ашигт ажиллагаа буурснаар алдагдалтай ажиллах, зээл олголт саарч санхүүгийн салбар болон бодит сектор хоорондын харилцан уялдаа багасах, улмаар эдийн засгийн идэвхжилд сөргөөр нөлөөлөх үр дүн гарлаа.

Шигтгээ 4. Банкуудын эрсдэлийн хүлээлтийн түүвэр судалгаа

Монголбанкны захиалгаар Монголын эдийн засгийн шинжилгээ, судалгааны төв ТББ нь 2021 оны 1 дүгээр сарын 12-30-ны өдрүүдэд нийт 12 банкны эрсдэлийн удирдлага эрхэлсэн удирдлагуудаас асуулгын аргаар мэдээлэл цуглуулж, “Арилжааны банкуудын эрсдэлийн хүлээлтийн судалгаа”-г гүйцэтгэлээ. Судалгааны үр дүнгээр дийлэнх арилжааны банкууд 2021 оны эрсдэлийн нөхцөл байдал, хүлээлтийг дараах байдлаар үнэлж байна. Үүнд:

- **Банкуудын ашигт ажиллагаа** нь дийлэнх банкуудын хүлээлтээр 2020 онтой харьцуулахад өөрчлөгдөхгүй гэсэн хүлээлттэй байна. Ашигт ажиллагааг нэмэгдүүлэхийн тулд зээл олголтын жилийн өсөлт 3-20 хувь, үүнээс бизнесийн зээл 7-11 хувь, иргэдийн зээл 10 хувь байхаар төлөвлөжээ. Түүнчлэн, жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээлийг бараг бүх банкууд өсгөхөөр төлөвлөж байна.
- **Зээлийн чанарын хувьд** банкуудын 50 хувь нь мүүдна, 25 хувь нь өөрчлөлт гарахгүй гэж таамаглав. Үүнээс бизнесийн зээлүүд болон ялангуяа уул уурхайн олборлолт, барилгын салбарын зээлийн чанар мүүдна гэж үзэв. Харин иргэдийн зээл болон жижиг, дунд үйлдвэрлэлийн зээлийн чанар хэвээрээ хадгалагдана гэж таамаглажээ. Активын чанарыг сайжруулах хамгийн түгээмэл арга нь шинээр зээл олгох шалгуураа сайжруулах гэж ихэнх банк үзэж байна. Чанаргүй активын өсөлтөд нөлөөлсөн хамгийн гол хүчин зүйл нь хууль эрх зүйн орчин, шүүхийн процесс сул учраас шийдвэрлэх механизм удаан байдаг гэж нэрлэв.
- **Хадгаламжийн хэмжээгээ** өмнөх онтой харьцуулахад том банкууд 12 хувиар, дунд банкууд 2 хувиар, жижиг банкууд 31 хувиар нэмэгдүүлэх тус бүрийн зорилттой байна.
- **Үйл ажиллагааны зардлаа** бууруулахдаа өдөр тутмын ажлаа илүү автоматжуулж, цахимжуулахаар төлөвлөж байна.

- Мөнгөн хөрөнгийн дутагдалд орох эрсдэлийг банкуудын 66 хувь нь бага эсвэл огт байхгүй гэж үзсэн байна. Улмаар банкууд хөрвөх чадвар буурахгүй гэж үзсэн байна.
- Санхүүгийн зах зээлийн эрсдэлийн хувьд банкууд 2020 онтой харьцуулахад харьцангуй тогтвортой байхаар таамаглажээ. Тухайлбал, төв банкны үнэт цаасны хүүгийн түвшин хангалттай бага тул 2021 онд өөрчлөгдөхгүй, төгрөгийн ам.доллартай харьцах нэрлэсэн ханшийг ойролцоогоор 5 хувиар суларна, үл хөдлөх хөрөнгийн үнэд өөрчлөлт орохгүй гэж хүлээж байна.
- Эдийн засгийн түвшинг өмнөх онтой харьцуулахад банкуудын 42 хувь нь өсөлттэй, 25 хувь нь өөрчлөлтгүй, 33 хувь нь бууралттай гэж харилцан адилгүй байдлаар хүлээж байна. Эдийн засгийн өсөлт нэмэгдэнэ гэж үзсэн банкууд цар тахлын нөлөө арилахад жижиг эдийн засагт тэлэлт богино хугацаанд явагдах боломжтой гэж хариулсан. Монгол Улсын зээлжих зэрэглэл өмнөх онтой харьцуулахад өөрчлөгдөхгүй, жилийн инфляцыг 5-6 хувь байна гэж хүлээж байна.
- Гадаад орчноос шалтгаалах эрсдэлийн хувьд 2020 оны нөхцөл байдал үргэлжлэн муудаж болзошгүй гэсэн таамаглалтай байна. Гол шалтгаан нь цар тахлын сөрөг нөлөө жилийн туршид үргэлжилж, бизнесийн үйл ажиллагаа муудаж, иргэдийн бодит орлого буурна гэж үзжээ. Түүнчлэн, гадаадаас санхүүжилт авах боломж бага гэж хүлээж байна.
- Банкуудыг нээлттэй хувьцаат компани болгох нь хяналтын тогтолцоог сайжруулж, засаглалыг үр ашигтай болгох хэдий ч үүнийг хэрэгжүүлэхэд гарах хамгийн түгээмэл эрсдэл нь хөрөнгө оруулагч олдохгүй байх явдал юм гэжээ.
- Ерөнхийд нь 2021 оны банкуудын хүлээлтээс харахад банкны эрсдэлд нөлөөлөх нөхцөл байдлыг бага зэрэг муудахаар таамагласан байна. Ялангуяа 2019 онд хийгдсэн энэ төрлийн судалгааны тайлантай харьцуулахад цар тахлаас үүдсэн эдийн засгийн нөхцөл байдалтай холбоотойгоор зээлийн чанар муудах төлөвтэй байна. Иймд шинээр олгох зээлийн шалгуураа банкууд чангаруулах стратегитай ажиллана гэж хариулжээ. Мөн банкууд эрсдэлийг удирдах, даван туулах дотоод нөөц бололцоо хангалттай байна гэсэн байна.

Эх сурвалж: Монголбанк, Мөнгөний бодлогын газар

2.4 БАНК БУС САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

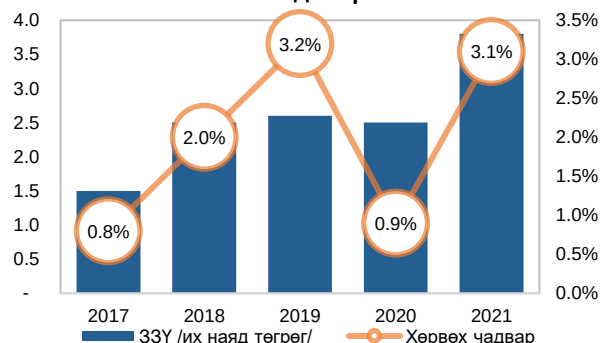
2.4.1 Үнэт цаасны салбар

Хөрөнгийн зах зээлийн үнэлгээ 2021 оны эхний хагас жилийн байдлаар 3,804.0 тэрбум төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 52.1 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Үнэт цаасны арилжааны тухайд тайлант хугацаанд хувьцааны хоёрдогч зах зээлийн арилжаа 119.6 тэрбум төгрөгөөр, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаасны арилжаа 4.1 тэрбум төгрөгөөр, хөрөнгө оруулалтын сангийн нэгж эрхийн хоёрдогч зах зээлийн арилжаа 19.8 тэрбум төгрөгөөр, компанийн бондын анхдагч болон хоёрдогч зах зээлийн арилжаа 517.5 тэрбум төгрөгөөр тус тус явагдаж, нийт 646.7 тэрбум төгрөгийн арилжаа хийгдсэн.

Дэлхий нийтийг хамраад буй коронавируст халдвар /Ковид-19/-ын цар тахлын сөрөг нөлөөнөөс шалтгаалан Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлт 2020 онд сүүлийн арван жилийн хугацаанд тохиолдоогүйгээр хурдтай буурав. Уул уурхайн салбарт суурилсан эдийн засгийн бүтэцтэй манай улсын хувьд цар тахлын нөлөө нийгэм, эдийн засагт хүчтэй сөрөг нөлөөг үзүүлж, төсвийн орлого буурч, эдийн засгийн өсөлт удаашрахаас гадна экспортын орлого хумигдах болсон. Тухайлбал, 2020 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар уул уурхайн салбарын голлох экспортын бүтээгдэхүүний 40 орчим хувь нь буурсан, мөн макро эдийн засгийн нөхцөл байдал хүндэрсэнтэй холбогдуулан төгрөгийн ханш суларч, дотоодын зах зээлд долларжилт ихээр явагдах хандлага нэмэгдсэн.

Дүрслэл 2.29

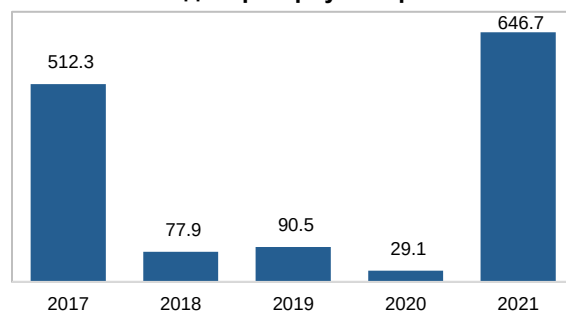
Зах зээлийн үнэлгээ, эхний хагас жилийн байдлаар /их наяд төгрөг/

Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж

Дүрслэл 2.30

Үнэт цаасны арилжаа, эхний хагас жилийн байдлаар /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж

Дээрх сөрөг нөлөө болон иргэд, аж ахуйн нэгжийн орлогын түвшин буурсан нь дотоодын хөрөнгийн зах зээлд хувьцааны хоёрдогч зах зээлийн арилжааны хэмжээ багасахад хүргэсэн. Тухайлбал, хувьцааны хоёрдогч захын арилжаа 2020 оны эхний хагас жилийн байдлаар 18.21 тэрбум төгрөгт хүрсэн ба үүнийг дагаад гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын идэвх, оролцоо буурах болсон.

Гэсэн хэдий ч тайлант хугацаанд нийт шинэ бүтээгдэхүүний тоо нэмэгдэж, хувьцааны хоёрдогч зах зээлийн арилжааны хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 6.6 дахин буюу

ойролцоогоор 557 хувиар өссөн нь дотоодын хөрөнгийн зах зээлд гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын итгэх итгэл сэргэснийг илтгэхээс гадна тус салбарт авч хэрэгжүүлсэн бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээ үр дүнгээ өгснийг харуулж байна.

Манай улсын санхүүгийн зах зээл олон улс болон бүс нутгийн интеграцад нэгдэн ороогүй, дотоодын хөрөнгийн зах зээлийн хэмжээ бусад Азийн улсуудтай харьцуулахад бага хэвээр, мөн түүний эдийн засагт гүйцэтгэх үүрэг өндөр түвшинд хүрээгүй байгаатай холбогдуулан олон улсын санхүүгийн зах зээлд гарч буй сөрөг нөлөө, шок зэрэгт шууд хариу үзүүлдэггүй талаар судалгааны ажлуудад дурдсан байдаг. Өөрөөр хэлбэл, дотоодын хөрөнгийн зах зээл Монгол Улсын макро эдийн засгийн нөхцөл байдалд гарч буй өөрчлөлтөөс шууд хамаардаг бөгөөд гадаад хүчин зүйлс, шокын нөлөөнд шууд бус замаар хариу үйлдэл үзүүлдэг. Иймд олон улсад гарч болзошгүй санхүүгийн хямрал, томоохон өөрчлөлт, сөрөг нөлөө, шок зэргээс шалтгаалах эрсдэлийн түвшин харьцангуй бага байна.

Нөгөөтэйгүүр, сүүлийн үед дотоодын зах зээлд хурдацтай шинээр бий болж буй “виртуал хөрөнгө” /virtual asset/-тэй холбоотой эрх зүйн зохицуулалтын орчныг тодорхой болгох шаардлага үүсэж байна. Олон улсын жишгээс харахад ихэнх хөгжингүй орнуудад дээрх “виртуал хөрөнгө”-ийн талаар холбогдох хууль тогтоомжид өөрчлөлт оруулах, эсхүл одоогийн хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хууль, журамд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар зохицуулалтын орчныг тодорхой болгож, хуулийн сул талыг ашиглахыг эрс бууруулах /Regulatory arbitrage/, улмаар хөрөнгө оруулагч,

үйлчлүүлэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, тэдгээрт учрах санхүүгийн эрсдэлийг бууруулах шат дараалсан арга хэмжээг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжоор дээрх шинэ санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг зохицуулаагүй тул дотоодын зах зээлд оролцогчид болон гадаад, дотоодын хөрөнгө оруулагчдын дунд зарим талаар буруу ойлголт, төөрөгдөл үүсгэхээр байна. Үүнтэй холбогдуулан цаашид төрийн зохицуулагч байгууллагаас “виртуал хөрөнгө”-ийн талаар тодорхой бодлого, зохицуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, мөн регтек, суптек /regtech, suptech/-ийг бүрэн нэвтрүүлэх замаар одоогийн зохицуулалт, хяналт, шалгалтын тогтолцоог олон улсын жишигт нийцүүлэх шаардлагатай.

2.3.2 Даатгалын салбар

Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгийн хэмжээ 2016-2020 онд жилд дунджаар 23.0 хувиар өсөж 382.1 тэрбум төгрөгт, байгуулагдсан даатгалын гэрээний тоо жилд дунджаар 3.6 хувиар өсөж 1.07 - 1.1 саяд, даатгалын хураамжийн орлого жилд дунджаар 12.8 хувиар өсөж 201.5 тэрбум төгрөгт тус тус хүрсэн. Гэвч олон улсын даатгалын салбарын хөгжлийн голлох үзүүлэлтийн нэг болох даатгалын гүнзгийрэлт буюу дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх даатгалын хураамжийн орлогын хувь 2016-2020 оны хооронд 0.48 - 0.57 хувьд хүрч, жилд дунджаар 4.4 хувиар өссөн байв.

Үүнээс даатгалын салбарын улсын эдийн засагт үзүүлж буй нөлөөлөл бага бөгөөд макро эдийн засгийн хүчин зүйлсийг харгалзан үзвэл сүүлийн 5 жилд салбарын

бодит өсөлт жилд дунджаар 4.4 хувь байна гэж дүгнэж болно.

Мөн даатгалын гүнзгийрэлтийн түвшин хөгжиж буй орнуудын дундаж үзүүлэлтээс 6.1 дахин, даатгалын нягтралын хэмжээ буюу нийт даатгалын хураамжийн орлогыг хүн амын тоонд харьцуулсан хэмжээ 8.1 дахин бага байна.

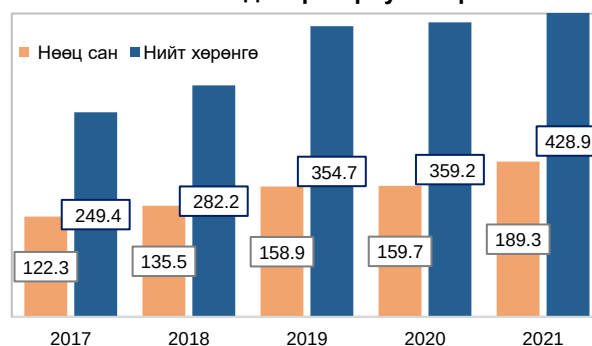
Салбарын бүтцийн хувьд авч үзэхэд ердийн даатгалд тулгуурласан буюу нийт даатгалын хураамжийн 99.3 хувийг ердийн даатгалын компаниуд, 0.7 хувийг урт хугацааны даатгалын компани бүрдүүлээд байна. Харин хөгжиж буй улс орнуудын хувьд урт хугацааны буюу амьдралын даатгалын хураамжийн нийт хураамжид эзлэх хувь хэмжээ 2019 оны байдлаар дунджаар 53.2 хувийг эзэлжээ. Түүнчлэн, давхар даатгалын зах зээлийн хувьд 2016-2020 онд нийт 261.6 тэрбум төгрөгийг давхар даатгалын хураамжид зарцуулсны 95.9 хувийг олон улсын давхар даатгагчид шилжүүлсэн байна.

Даатгалын салбар болон хөрөнгийн зах зээлийн хамтын ажиллагааг авч үзвэл, даатгалын 4 компани нээлттэй хувьцаат компани болоод байгаа бөгөөд даатгалын компаниуд нийт хөрөнгийнхөө 54.5 хувь буюу 208.0 тэрбум төгрөгийг арилжааны банкны бүтээгдэхүүн үйлчилгээнд, 6.1 хувь буюу 23.5 тэрбум төгрөгийг хөрөнгийн зах зээлийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээнд хөрөнгө оруулалт хэлбэрээр байршуулсан байна. Үүнээс дотоодын даатгалын компаниудын нийт хөрөнгө оруулалтын 83 хувь нь зөвхөн нэг л төрлийн хөрөнгөд байршсан гэдгийг харж болно.

Даатгалын компаниудын нийт хөрөнгө 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 428.9 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 69.7 тэрбум төгрөгөөр буюу 19.4 хувиар өссөн байна. Ердийн болон урт хугацааны даатгалын компаниуд нийт 111.1 тэрбум төгрөгийн даатгалын хураамж төвлөрүүлсний 99.1 хувь буюу 110.16 тэрбум төгрөгийг ердийн даатгалын компаниуд, 0.9 хувь буюу 0.97 тэрбум төгрөгийг урт хугацааны даатгалын компани тус тус төвлөрүүлсэн бөгөөд даатгалын хураамж өмнөх оны мөн үеэс 17.2 хувиар өссөн байна. Нөөц сан өнгөрсөн оны мөн үеэс 18.5 хувиар өсөж 189.3 тэрбум төгрөгт хүрлээ.

Дүрслэл 2.31

Даатгалын салбарын нийт хөрөнгө, эхний хагас жилийн байдлаар /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: СЗХ

Даатгалын тохиолдлын улмаас урт хугацааны болон ердийн даатгалын компаниуд 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар нийт 29.0 тэрбум төгрөгийн нөхөн төлбөр олгосон нь өмнөх оны мөн үеэс 4.5 хувиар өссөн дүн юм.

2020 оны 11 дүгээр сарын 11-ний өдрөөс 2021 оны 6 дугаар сарын 24-ний өдрийг хүртэлх хугацаанд даатгалын компанийн хувьд нийтдээ 31,756 даатгалын тохиолдол бүртгэж, 26,578 тохиолдлын 21,932.1 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг олгосон бол одоогоор 5,178

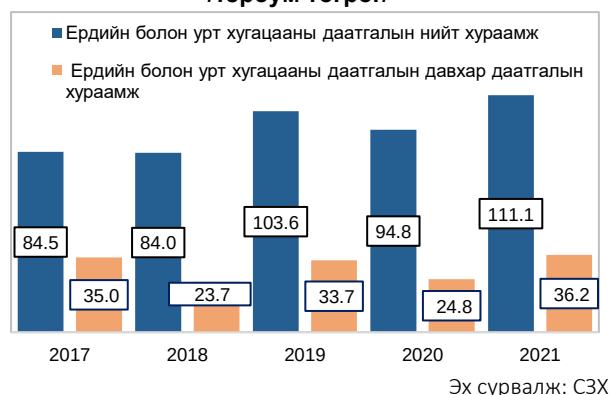
даатгалын тохиолдол шийдвэрлэгдээгүй байна. Үүнийг даатгалын төрөл, хэлбэрээр ангилан харвал:

- Урт хугацааны даатгалын хувьд 940 тохиолдолд 765.1 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг олгосон бол давхар даатгалын хувьд 20 тохиолдолд 132.5 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг олгосон байна.

- Ердийн даатгалын компаниудын хувьд дээрх хугацаанд гэнэтийн осол, эмчилгээний даатгалын 10,621 тохиолдол бүртгэгдэж 8,260 тохиолдолд 4,435.6 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, жолоочийн хариуцлагын даатгалын 9,747 тохиолдол бүртгэгдэж, 8,456 тохиолдолд 6,785.0 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, тээврийн хэрэгслийн даатгалын 7,665 тохиолдол бүртгэгдэж, 6,446 тохиолдолд 6,866.4 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, хөрөнгийн даатгалын 1,311 тохиолдол бүртгэгдэж, 1,137 тохиолдолд 1,579.2 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, хариуцлагын даатгалын 984 тохиолдол бүртгэгдэж, 899 тохиолдолд 511.1 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, ачааны даатгалын 86 тохиолдол бүртгэгдэж 80 тохиолдолд 374.2 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг, зээлийн даатгалын 101 тохиолдол бүртгэгдэж, 66 тохиолдолд 480.7 сая төгрөгийн нөхөн төлбөрийг тус тус олгоод байна.

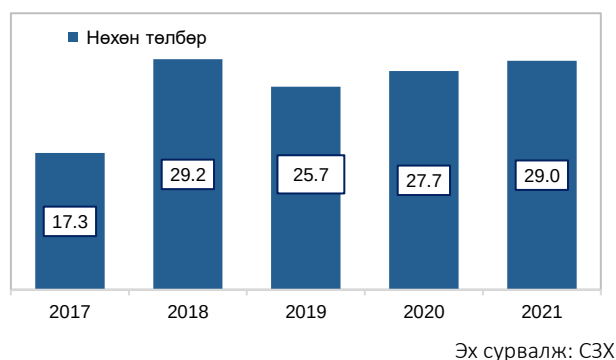
Дүрслэл 2.32

Даатгалын хураамж, эхний хагас жилийн байдлаар /тэрбум төгрөг/

Дүрслэл 2.33

Даатгалын нөхөн төлбөр, эхний хагас жилийн байдлаар /тэрбум төгрөг/

Даатгалын салбарын хувьд дараах эрсдэл, эмзэг байдал тулгарч байна. Үүнд:

Эрх зүйн орчны хувьд: (i) Шинэ үйлчилгээг зохицуулах эрх зүйн орчин бүрдээгүй; (ii) Даатгалын тухай хуульд зарим даатгалын үйлчилгээний нэр томьёо нь олон улсын жишигт нийцээгүй; (iii) Албан журмын даатгалын нэгдсэн бодлогын орчин бүрдээгүй; (iv) Даатгалд суурилсан үнэт цаасны бүтээгдэхүүнийг бий болгох, даатгалын компаниудыг хөрөнгийн зах зээлд гол институцийн хөрөнгө оруулагч болгох нөхцөл боломж, эрх зүйн орчин дутмаг; (v) Даатгалын компаниудыг олон талт үйлчилгээ,

төлбөрийн чадвар зэрэг шалгуур үзүүлэлтүүдээр үнэлэх рэйтинг тогтоох байгууллага байхгүйн улмаас зах зээл дэх бодит өрсөлдөөн сул.

Зах зээл талаас: (i) Даатгалын салбарын нэр хүнд иргэдийн дунд төдийлөн сайн биш; (ii) Зах зээлийн ёс зүй хэвшээгүй; (iii) Иргэдийн эрсдэлийн талаарх мэдлэг дутмаг тул сайн дурын даатгалын хамрагдалт идэвхгүй; (iv) Даатгалын компаниуд уул уурхай, гамшгийн эрсдэл гэх мэт томоохон эрсдэлийг дааж чадахуйц нөөц сангийн боломж, бололцоо хомс тул даатгалын хураамжийн гадагшлах урсгал их; (v) Давхар даатгалын зах зээл хангалттай хөгжөөгүй учир Монгол Улсад одоогийн байдлаар төрийн хөрөнгө оруулалттай нэг давхар даатгалын компани үйл ажиллагаа явуулж байна.

Дээр дурдсан эрсдэл, эмзэг байдлыг цаашид дараах арга замаар шийдвэрлэх боломжтой байна. Үүнд:

- Даатгалын тухай хууль, Даатгалын мэргэжлийн оролцогчийн тухай хууль, Жолоочийн даатгалын тухай хууль болон бусад холбогдох хууль, тогтоомжуудыг шинэчлэн найруулж, олон улсын жишигт нийцүүлэн хуулийн нэр томъёог засварлах;

- Сэндбокс болон даатгалын хураамжийн хувь хэмжээний зохицуулалт зэрэг арга хэлбэрийг нэвтрүүлэх;

- Давхар даатгал, даатгалд суурилсан үнэт цаасны бүтээгдэхүүн бий болох нөхцөлийг бүрдүүлж, хөрөнгийн зах зээл, даатгалын зах зээлийн хосолсон үүсмэл санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг зах зээлд нэвтрүүлэх;

- Албан журмын даатгалын нэгдсэн бодлого, зохицуулалтыг бүрдүүлж, сангийн удирдлагыг мэргэжлийн хөрөнгө оруулалтын сан хэлбэрээр явуулах;

- Даатгалын үйлчилгээнд дэвшилтэт технологи ашиглахыг дэмжиж, холбогдох зохицуулалтыг бий болгох;

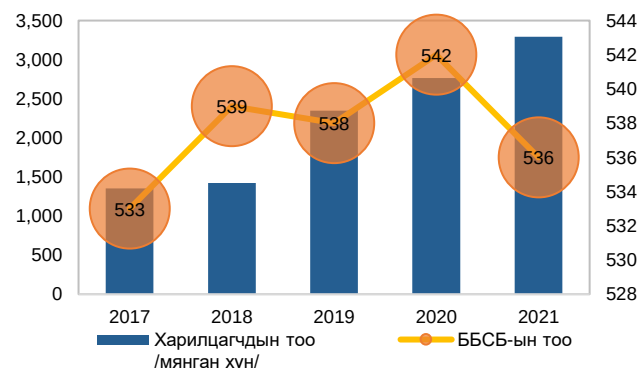
- Тохиромжтой этгээдийг тодорхойлох, даатгалын зах зээлийн холбогдох бүртгэлийг хөтлөх, мэдээллийн нэгдсэн санг бий болгох зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх өөрийгөө зохицуулах салбарын институцийг байгуулах болно.

2.3.3 Банк бус санхүүгийн байгууллагын салбар

Банк бус санхүүгийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөл авсан 536 банк бус санхүүгийн байгууллага /ББСБ/ үйл ажиллагаа эрхэлж байгаагаас 85.3 хувь нь Улаанбаатар хотод байршдаг. Нийт ББСБ-уудын 92.7 хувь буюу 497 нь зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрөлтэй.

Дүрслэл 2.34

ББСБ-ын тоо ба харилцагчид, эхний хагас жилийн байдлаар

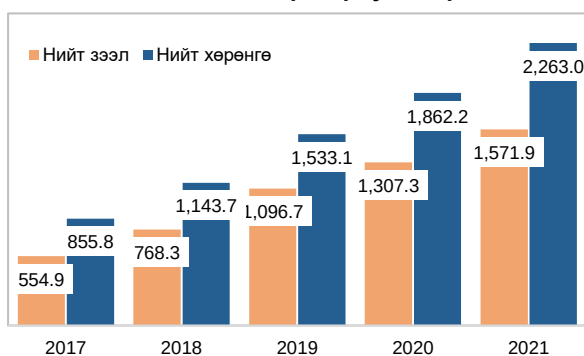

Эх сурвалж: СЗХ

ББСБ-уудын нийт хөрөнгө 2021 оны 2 дугаар улиралд 2.3 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 21.5 хувиар, нийт зээлийн хэмжээ 1.6 их наяд төгрөгт хүрч өмнөх оны мөн үеэс 20.2 хувиар тус тус өссөн байна. Салбарын нийт харилцагчдын тоо давхардсан тоогоор 3.3 сая хүрч өмнөх оны мөн үеэс 18.9 хувиар, зээлдэгчдийн тоо 748.3 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 75.7 хувиар тус тус нэмэгдсэн.

Дүрслэл 2.35

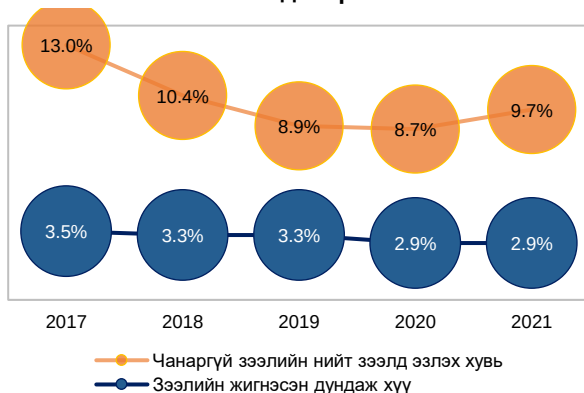
ББСБ-ын нийт хөрөнгө ба зээл, эхний хагас жилийн байдлаар /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: СЗХ

Дүрслэл 2.36

ББСБ-ын зээлийн чанар, эхний хагас жилийн байдлаар

Эх сурвалж: СЗХ

Цахим шилжилтийн эрин үед үйлчилгээний түгээлтийн суваг, хэрэглэгчийн чиг хандлага өөрчлөгдөж, хамгийн хялбараар, түргэн

шуурхай санхүүгийн үйлчилгээг нэг дороос авах боломжтой болсон ба санхүүгийн шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнүүд бий болж, ББСБ-ын салбар хөрөнгийн зах зээл, даатгалын зах зээлийн үйл ажиллагаатай уялдан олон тулгуурт санхүүгийн үйлчилгээ хөгжиж байна. Тухайлбал, өнгөрсөн хугацаанд IPO гаргасан 4 ББСБ, хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас гаргасан 1 ББСБ, финтек үйлчилгээ үзүүлж буй 21 ББСБ байна.

Улсын Их Хурлаас 2021 оны 5 дугаар сарын 21-ний өдөр “Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, мөнгөн хөрөнгийн шилжүүлэг, зээлийн үйл ажиллагааны хууль”-ийн шинэчилсэн найруулгыг баталсан бөгөөд хуулийн 8.1 дэх хэсэгт “Энэ хуульд заасан банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн хадгаламж болон зээл, төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн шилжүүлгийн үйл ажиллагаанд тавих шаардлагыг Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо өөрийн хянан зохицуулах чиг үүргийн хүрээнд батална.”, 18.1 дэх хэсэгт “Харилцах дансны үлдэгдэлд тооцох хүүгийн хэмжээг эдийн засгийн нөхцөл байдлыг харгалзан Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо болон санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран тогтооно”, 19.10 дахь хэсэгт “Эрх бүхий хуулийн этгээдээс олгох зээлийн үйл ажиллагаатай холбогдсон журмыг Санхүүгийн зохицуулах хороо баталж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина”, 19.11 дэх хэсэгт “Эрх бүхий хуулийн этгээдээс олгох зээлийн барьцаа хөрөнгийн үнэлгээтэй холбогдсон журмыг Санхүүгийн зохицуулах хороо, санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага хамтран баталж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина”, 21.3 дахь хэсэгт “Зээлийн хүүгийн хэмжээг бодох, тооцох аргачлалыг

Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо хамтран баталж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина” 28.1 дэх хэсэгт “Банкны хадгаламж, зээлийн үйл ажиллагаа, банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн шилжүүлгийн үйл ажиллагаанд Монголбанк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн хадгаламж, зээлийн үйл ажиллагаанд Санхүүгийн зохицуулах хороо өөрийн хянан зохицуулах чиг үүргийн хүрээнд шийдвэр гаргаж, хэрэгжилтэд нь хяналт тавина” гэж тус тус заасны дагуу дээрх зохицуулалтын хүрээнд холбогдох журам, заавар, аргачлалыг нэн тэргүүнд шинэчлэн боловсруулж, мөрдүүлэх хэрэгцээ шаардлага үүсээд байна.

Монгол Улсын Сангийн сайдын 2020 оны 20 дугаар тушаалаар Монгол Улсын Мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үндэсний эрсдэлийн үнэлгээг хийж, үүний хүрээнд банк бус санхүүгийн салбарын эрсдэлийг тодорхойлж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний саналыг боловсрууллаа.

Цаашид банк бус санхүүгийн бүтээгдэхүүн үйлчилгээг илүү гүнзгийрүүлж, олон тулгууртай болгох замаар эдийн засагт гүйцэтгэх үүргийг нэмэгдүүлэх, бизнес эрхлэх таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх, цахим шилжилтийг эрчимжүүлэхэд анхаарч, салбарын онцлог, бүтээгдэхүүн, үйлчилгээнд нийцсэн эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох ажлыг идэвхжүүлэх нь зүйтэй.

Цаг үеийн нөхцөл байдалтай холбогдуулан “ББСБ-ын активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журам”-д нийт 4 удаа өөрчлөлт оруулж, 2021 оныг дуустал хугацаагаар сунгав.

Мөн цар тахлын нөлөөллийн улмаас эдийн засаг агшиж, бичил, жижиг дунд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн үйл ажиллагаа зогсонги байдалд орж байна. “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 (арван) ихнайд цогц төлөвлөгөө”-ний 2.1 дэх хэсэгт “Ажлын байрыг дэмжих жилийн 3 хувийн хүүтэй, 3 жилийн хугацаатай 2.0 их наяд төгрөг хүртэлх зээлийг Зээлийн батлан даалтын сангийн тогтолцоог ашиглан, банкуудын чөлөөт эх үүсвэрээр олгох”-оор тусгагдсаны дагуу ЖДҮ эрхлэгчдэд хүргэх зээлийн батлан даалтын үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор холбогдох журмуудад өөрчлөлт оруулж, 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 248 ЖДҮ эрхлэгчдээс 70.7 тэрбум төгрөгийн зээлийн эх үүсвэрт 34.6 тэрбум төгрөгийн батлан даалт гаргаад байна.

Зээлийн батлан даалтын сангийн бүтээгдэхүүнийг ББСБ-уудаар дамжуулан хүргэх, ЖДҮ эрхлэгчдээс гадна бичил худалдаа, ажил үйлчилгээ эрхлэгч буюу хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч иргэдэд ББСБ-ууд өөрийн эх үүсвэрээр 15.0 сая хүртэл төгрөгийн зээлийг 36 сарын хугацаатай, жилийн 6 хувийн хүүтэй олгох саналыг Сангийн сайдад уламжилсан бөгөөд ББСБ-уудтай санал солилцож, хамтран ажиллаж байна.

2.3.4 Хадгаламж, зээлийн хоршооны салбар

2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар Санхүүгийн зохицуулах хорооноос олгосон тусгай зөвшөөрөлтэй 234 хадгаламж, зээлийн хоршоо /ХЗХ/ үйл ажиллагаа эрхэлж байна. Нийт гишүүдийн тоо 73,719 хүрснээс давхардсан тоогоор 32,534 нь зээлдэгч, 35,122 нь хадгаламж эзэмшигч байна. Энэ нь эдийн засгийн идэвхтэй хүн амын 3.4 орчим хувийг эзлэх бөгөөд сүүлийн 5 жилд дунджаар 11.2 хувийн өсөлттэй байгаа нь олон улсын түвшин дэх зохистой өсөлтийн дундажтай нийцэж байна. Салбарын нийт хөрөнгө сүүлийн 3 жилд 11.4-өөс 19.5 хувиар өссөн. Хэдийгээр зах зээлийн эзлэх хувь хэмжээ харьцангуй бага ч тогтвортой, зохистой өсөлтийг үзүүлж байна.

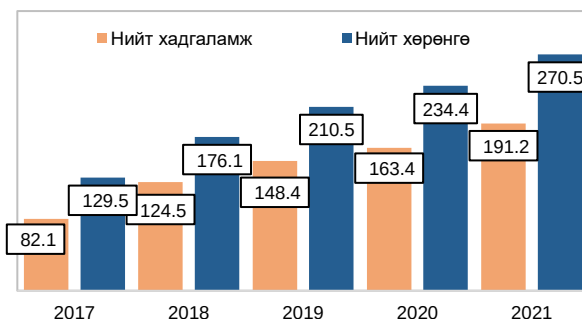
Тайлант улирлын байдлаар ХЗХ-дын нийт хөрөнгө өмнөх оны мөн үеэс 15.4 хувь буюу 36.03 тэрбум төгрөгөөр өсөж 270.5 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь банкны салбарын 0.69 хувьтай тэнцэж байна. Нийт зээлийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 13.2 хувь буюу 21.7 тэрбум төгрөгөөр өсөж 186.8 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд энэ нь банкны салбарын 1.02 хувьтай тэнцэж байна. Нийт хадгаламжийн хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 17.0 хувь буюу 27.8 тэрбум төгрөгөөр өсөж 191.2 тэрбум төгрөгт хүрсэн бөгөөд банкны салбарын 1.04 хувьтай тэнцэж байна.

Цаг үеийн нөхцөл байдалтай холбоотойгоор ХЗХ-дыг цахим, дижитал орчинд шилжүүлэх, мөнгөн гүйлгээ ба мэдээлэл өгөх, дамжуулах цахим сувгуудыг нэмэгдүүлэх, зээлийн мэдээллийн сантай гэрээ байгуулах, зээлдэгчийн мэдээлэл нийлүүлэх, ХЗХ ба гишүүдийн мэдээллийг цахим халдлагын гэмт

хэргээс хамгаалах зэрэг кибер аюулгүй байдлын системийг хөгжүүлж ажиллах хэрэгцээ, шаардлагатай байгаа боловч ХЗХ-дын хувьд орон нутагт тархсан, интернет болон шилэн кабел хүрэлцээгүй зэрэг бэрхшээл байна.

Дүрслэл 2.37

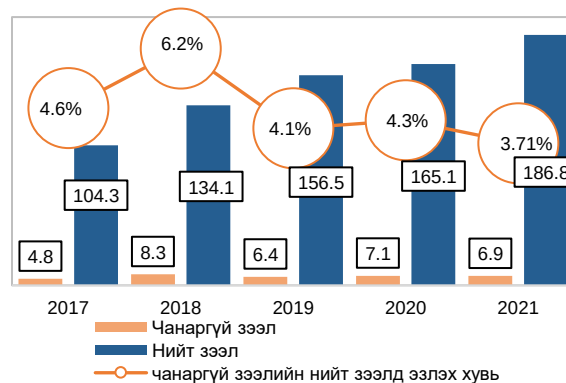
ХЗХ-дын салбарын нийт хөрөнгө, хадгаламж /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: СЗХ

Дүрслэл 2.38

Зээлийн чанар /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: СЗХ

Улсын Их Хурлаас 2011 оны 10 дугаар сарын 27-ны өдөр Хадгаламж, зээлийн хоршооны тухай хуулийг баталснаар зах зээлийн бие даасан хуультай болсон ч Зөрчлийн тухай хуультай холбоотойгоор 2015 онд оруулсан өөрчлөлтөөс өөрөөр Хадгаламж, зээлийн хоршооны тухай хуульд аливаа нэмэлт, өөрчлөлт хийгдээгүй.

Тасралтгүй хөгжиж байгаа зах зээлийн чиг хандлагад тохирсон зохицуулалтыг бий болгохын тулд хууль эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлага үүсээд байна.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 299 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын санхүүгийн зах зээлийг 2025 он хүртэл хөгжүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-т ХЗХ-ны салбарыг хөгжүүлэх 4 зорилтыг дэвшүүлсний дотор салбарын онцлогт тохирсон нэгдсэн дэд бүтэц буюу тогтворжилтын сан, хадгаламж хамгааллын тогтолцоо зэрэг хамгаалалтын давхаргуудыг бий болгох ажил хамаарч байна. Хамгаалалтын олон давхаргат тогтолцоог үе шаттайгаар нэвтрүүлэх шаардлага үүссэн.

Одоогийн мөрдөж буй хууль дахь олон улсад тогтсон зарчмаас зөрүүтэй зохицуулалтыг залруулах, ХЗХ-ны засаглал, тайлагналыг сайжруулах замаар зах зээлийн тогтвортой байдал, цаашдын өсөлтийг хангах нөхцөл байдал үүсэж байна. Тухайлбал:

- Ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийн хувьд үйл ажиллагааг гишүүдийнхээ төлөө явуулж, хадгаламж нь гишүүдэд зориулсан өрсөлдөхүйц хүүтэй, зээл нь гишүүдэд зориулсан харьцангуй бага хүүтэй байх бөгөөд сайн үйлчилгээгээр гишүүдэд ашиг хүртээдэг болгох;

- ХЗХ-ны үйл ажиллагааны цэвэр орлогоос хувь /ногдол ашиг/ авах хүлээлттэйгээр мэдээлэлд ойр гишүүд бусдаас илүү хэмжээний хөрөнгө оруулдаг байдлыг өөрчилж, гишүүдийн тэгш оролцоо, тэгш хуваарилалтын зарчмыг хангах;

- Салбарын хамгаалалтын хоёрдугаар давхарга болох тогтворжилтын сангийн тогтолцоог бүрдүүлэх ба тогтворжилтын сан нь үйл ажиллагааны түр хугацааны хүндрэлд орсон, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадвар алдагдсан ХЗХ-дод мэргэжил арга зүйн болон санхүүгийн туслалцаа үзүүлж, ХЗХ-ны үйл ажиллагааг сэргээж тогтворжуулах зорилготой бүтэц бөгөөд ХЗХ-дын үйл ажиллагааны зардлаас төвлөрүүлэх;

- Салбарын хамгаалалтын гуравдугаар давхарга болох хадгаламж хамгааллын тогтолцоог үүсгэнэ. ХЗХ дампуурсан тохиолдолд хадгаламжийн даатгалаас хохирлыг барагдуулах бөгөөд хадгаламж эзэмшигчийн 10 сая хүртэл төгрөгийн хадгаламжийг нөхөн төлөхөөр зохицуулна. Хадгаламжийн даатгалын санг үүсгэхэд төрөөс тодорхой хэмжээний дэмжлэг шаардлагатай болно. Тооцооллоор эхний ээлжид 1-2 тэрбум төгрөг шаардлагатай бөгөөд эхлэлтийн хөрөнгийн асуудлыг шийдэхэд цаашид ХЗХ-доос төвлөрүүлэх хураамжаар дүүргэх;

- Олон давхаргат хамгаалалтын тогтолцоог нэвтрүүлэх ажлын бэлтгэл болгож эрсдэлд суурилсан хяналт шалгалтад шилжих ажлыг эхлүүлсэн бөгөөд хуулиар хяналт шалгалтын арга хэлбэрийг өөрчлөх, ХЗХ-ны үйл ажиллагаа хүндрэлд орсон үед бүрэн эрхт төлөөлөгчийг томилж нөхцөлт удирдлагыг хэрэгжүүлэх бөгөөд байдал хүндэрсэн тохиолдолд өөрчлөн байгуулах арга хэмжээг авах тусгай төлөөлөгчийг томилж ХЗХ-г албадан татан буулгах арга хэмжээ авах зохицуулалтыг тусгах;

- ХЗХ нь ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд боловч үйл ажиллагааны үр дүнд бий болсон орлогод аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар ногдуулж, мөн гишүүний оруулсан хувь хөрөнгөд хуваарилсан ногдох хувьд хувь хүний орлогын албан татвар тооцож байгааг өөрчилж, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвараас чөлөөлж ашгийн төлөө хуулийн этгээдээс ялгамжтай болгох;

- Даатгалын зуучлагчийн, мөнгөн гуйвуулгын зэрэг үйл ажиллагааг эрхлэх боломжийг ХЗХ-нд олгож үйл ажиллагааг гишүүдэд ойртуулах, мөн хямд эх үүсвэртэй зээлээр дэмжих гэх мэт шаардлага тулгараад байна.

3. Санхүүгийн салбарын дунд хугацааны эрсдэл, эмзэг байдал

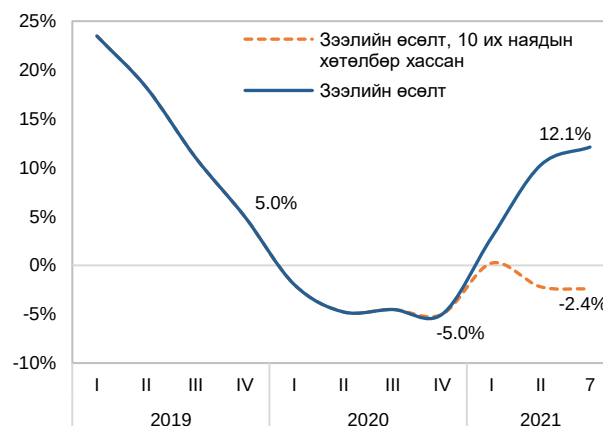
3.1 ЦАР ТАХЛЫН ҮЕД ХЭРЭГЖҮҮЛЖ БҮЙ ХӨНГӨЛӨЛТТЭЙ ЗОХИЦУУЛАЛТУУДЫН УЛМААС ҮҮСЭЖ БОЛЗОШГҮЙ ЭРСДЭЛ

Дэлхий даяар өргөн цар хүрээнд тэлэх бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр их хэмжээний санхүүжилтийг гаргаад байна. Ковид-19 цар тахлын сөрөг нөлөөллийг бууруулах зорилгоор дэлхийн улс орнуудад эдийн засаг, санхүүгийн салбарыг дэмжих бодлогуудыг эрчимтэй хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд дэлхий даяарх нийт санхүүжилтийн хэмжээ 2021 оны 7 сарын байдлаар 16.5 их наяд ам.доллартай тэнцэж байна. АНУ-ын хувьд эмзэг бүлгийн өрхүүдийг дэмжих, эдийн засгийн сэргэлтийг эрчимжүүлэх, урт хугацааны тогтвортой өсөлтийг бий болгох зорилгоор ДНБ-ий 18 хувьтай тэнцэх хэмжээний 2 жилийн хугацаатай арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Харин Европын холбооны орнуудын хувьд эдийн засгийг дэмжих үйл ажиллагааны нийт зардал бүс нутгийн ДНБ-ий 14 хувьд хүрээд байна (Европын системийн эрсдэлийн зөвлөл, 2021).

Бусад улсуудын адилаар Монгол Улсын хувьд ч эдийн засгаа дэмжих арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлж байна. Эдгээр арга хэмжээний хүрээнд цахилгаан, дулааны төлбөрийг төрөөс хариуцах, тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэгдүүлэх зэрэг арга хэмжээнүүдээс гадна хөнгөлөлттэй нөхцөлтэйгээр иргэд, ААН-үүдэд ажлын байрыг дэмжих, ХАА-г дэмжих зорилго бүхий зээлийг банкуудын чөлөөт эх үүсвэрээр олгох, Монголбанкнаас олгож буй ипотекийн хөнгөлөлттэй зээл болон репо

Дүрслэл 3.1

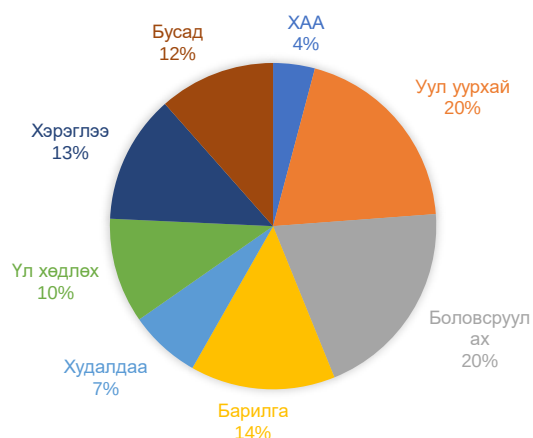
Зээлийн өсөлт

Эх сурвалж: Монголбанк

Дүрслэл 3.2

Чанаргүй зээл (салбаруудаар)

Эх сурвалж: Монголбанк

санхүүжилтийн хэмжээг нэмэгдүүлэх зэрэг санхүүгийн салбарын зуучлалыг хэвийн үргэлжлүүлэхэд чиглэсэн бодлогын арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.

Тухайлбал, Ажлын байрыг дэмжих зээлийн хүрээнд 1,790.7 тэрбум төгрөг, ХАА-г дэмжих

зээлийн хүрээнд 319.8 тэрбум төгрөг, ипотекийн зээлийн хүрээнд 612.4 тэрбум төгрөг, репо санхүүжилтэд 644.3 тэрбум төгрөгийг он гарснаас хойш зах зээлд нийлүүлээд байна.

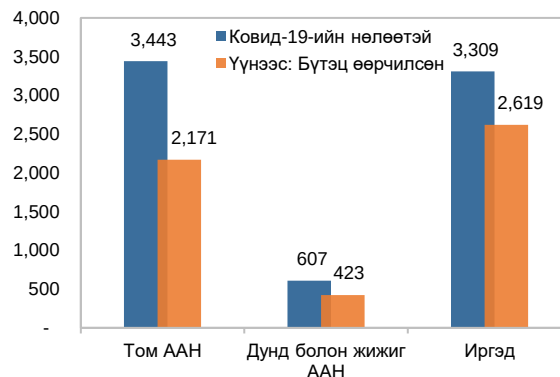
Дээрх арга хэмжээнүүдийн хүрээнд олгогдох зээлүүдийн хувьд банкууд зээл олголтын шаардлагуудаа хадгалах нь дунд, урт хугацаанд санхүүгийн салбарт эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлэх тул зээлийн шийдвэрийг арилжааны банкууд бие даан шийдэж байна.

Дэлхий дахинд цар тахлын үед бизнес эрхлэгчдэд тавих шаардлагыг зөөлрүүлж, харьцангуй сул нөхцөлөөр зээл олгож байгаа нь нэг талаас ажлын байрыг хадгалж, бизнесүүдийг дампуурлаас сэргийлж байгаа боловч нөгөө талаас үр ашиггүй ААН-үүдийг дэмжих, өрийн дарамтыг нэмэгдүүлэх, улмаар хөнгөлөлтийн арга хэмжээ дуусах үед санхүүгийн салбарт гэнэтийн сөрөг шок үүсгэх эрсдэлтэй юм (ОУВС, Санхүүгийн тогтвортой байдлын тайлан, 2021). Монгол Улсад хэрэгжүүлж буй дэмжлэгийн хүрээнд банкууд зээлийн үндсэн төлбөрийг тодорхой хугацаанд чөлөөлөх, барьцаа хөрөнгийн шаардлагыг сулруулах, зээлдэгчийн үйл ажиллагаа тогтвортой явуулсан туршлагад тавих шаардлагыг зөөлрүүлэх зэрэг хөнгөлөлтүүд үзүүлж байна. Гэсэн хэдий ч зээл олгох эсэх шийдвэрийг банкууд бие даан гаргаж байгаа нь санхүүгийн системд эрсдэл хуримтлагдахаас сэргийлж байна. Хөнгөлөлттэй зээлийн хэмжээ 2021 оны 7 дугаар сарын байдлаар банкны системийн нийт зээлийн 17.8 хувийг эзэлж байна. Түүнчлэн, банкны салбарын чанаргүй зээлийн нийт зээлд эзлэх хэмжээ 2021 оны 2 дугаар

улиралд өмнөх оны мөн үеэс 0.8 нэгж хувиар буурч, 10.3 хувьд хүрчээ.

Дүрслэл 3.3

Бүтцийн өөрчлөлт хийсэн зээлийн дүн /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк

Дэлхий дахинд зээл олголтыг дэмжих, зээлийн чанарыг огцом муутгахгүй байх зорилгоор санхүүгийн салбарын зохицуулалтуудыг сулруулж байна.

Санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудын зүгээс цар тахлын нөхцөл байдалтай холбоотойгоор орлого буурч, эргэн төлөлтөд хүндрэл учирсан зээлдэгчдийн хувьд зээлийн бүтцийг өөрчилж, хугацааг сунгах, зээлийн эргэн төлөлт хийх боломжгүй тохиолдолд зээлийн ангиллыг тодорхой хугацаанд бууруулахгүй, хэвээр хадгалах бодлогын арга хэмжээнүүдийг түгээмэл хэрэгжүүлж байна. Энэ нь банкны салбарын зээл огцом чанаргүйтэх эрсдэлийг бууруулахаас гадна зах зээлд шаардлагатай зээл олголтыг дэмжих юм. Энэхүү туршлагын дагуу манай улсын хувьд 2020 оны эхнээс эхлэн санхүүгийн системийн эрсдэлийг хязгаарлах зорилгоор шат дараатай бодлогын арга хэмжээнүүд хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, иргэдийн зээлд тогтоох хугацааны ангиллын шаардлагыг зөөлрүүлэх, бүх төрлийн зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийхэд хязгаарлалтгүй болгох,

хэрэглээний зээлийн хугацааг сунгах боломжийг олгох, төрөөс хэрэгжүүлж буй орон сууцны ипотекийн зээлийн эргэн төлөлтийг түр хугацаагаар хойшлуулах зэрэг зээлийн чанарыг хэвээр хадгалах бодлогын арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлсэн. Эдгээр бодлогуудын үр дүнд банкны системийн нийт зээлийн 27.2 хувь буюу 5.2 их наяд төгрөгийн зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийж, үлдэгдэл хугацааг сунгажээ.

Дээрх санхүүгийн салбарын бодлогууд нь эрсдэлийг хамгийн бага түвшинд байлгахыг зорьж буй бөгөөд Монголбанк нь эдийн засгийн сэргэлттэй уялдуулан хөнгөлөлтийн арга хэмжээнүүдээс алгуур гарах стратегийг баримталж байна.

Тухайлбал, нэгдүгээрт зээлийн ангиллыг түр хугацаанд зөөлрүүлж байгаа нь салбарын тогтвортой байдлын өнөөгийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэж байна. Зээлийн төлбөрийг хойшлуулж байгаа нь сайн түүхтэй

зээлдэгчийн зээл төлөх сонирхлыг бууруулж, ёс суртахууны гажуудал үүсгэх (moral hazard) эрсдэлтэй хэдий ч банк бүтцийн өөрчлөлтийн шийдвэрийг бие даан гаргаж байгаа нь дээрх эрсдэлийг бага байлгана гэж үзэж байна. Банкны балансын ил тод байдлыг муутгахгүйн тулд зайны болон газар дээрх хяналт шалгалтыг олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн сайн туршлагад тулгуурлан нягт хэрэгжүүлэхээр ирэх жилийн Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар баримтлах үндсэн чиглэлд тусгаад байна. Бусад улсуудад хэрэгжүүлж буй энэхүү хөнгөлөлтийн арга хэмжээнүүд ихэвчлэн 2021 оны төгсгөлд дуусах хүлээлттэй байгаа бөгөөд дэлхийн томоохон банкуудын хувьд хийсэн судалгаагаар банкны системийн өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээг 0.2 хувиас 1 хувиар бууруулах боломжтой гэж үзжээ (ОУВС, 2021).

3.2 БАНКНЫ САЛБАРЫН ХУУЛЬ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИНД ГАРСАН ӨӨРЧЛӨЛТТЭЙ ХОЛБООТОЙ ҮҮСЭЖ БОЛЗОШГҮЙ ЭРСДЭЛ

Банкны тухай хуульд оруулсан нэмэлт өөрчлөлтөөр банкны системд нөлөө бүхий банкууд нь хуулийн зохицуулалтын дагуу 2022 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн дотор нээлттэй хувьцаат компани болж, санхүүгийн анхдагч зах зээлд хувьцаагаа арилжих буюу IPO гаргасан байх үүрэг хүлээсэн. Харин бусад банкуудын хувьд нээлттэй эсхүл хаалттай хувьцаат компани байх сонголтыг нээлттэй үлдээсэн юм.

Банкууд хувьцаагаа анхдагч зах зээлд нээлттэй гаргаснаар (IPO) банкны үйл ажиллагаа ил тод

нээлттэй болж, хяналтын тогтолцоо илүү боловсронгуй болох, банкны засаглал сайжрах, санхүүгийн хүртээмжтэй байдал нэмэгдэх зэрэг банк, санхүүгийн салбарын экосистемийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих боломж бүрдэх юм.

Гэвч банкуудын хувьд хөрөнгийн бирж дээр нээлттэй хувьцаагаа гаргах үйл ажиллагаа, үе шатуудад тодорхой хугацаа шаардагдах бөгөөд хуульд заасан хугацаанд банкууд IPO гаргаж хувьцаагаа олон нийтэд санал болгох үйл явц нь компанийн засаглалын төлөвшсөн байдал, үйл ажиллагааны чиглэл,

цар хүрээ, татан төвлөрүүлэх хөрөнгийн хэмжээ болон эрх бүхий байгууллагаас тавьж буй бусад шаардлагуудыг хангасан эсэхээс хамаарч удаашрах нөхцөл байдал үүсэж болно.

Цаашид банкууд хөрөнгийн биржээр дамжуулан хувьцаат компани болж, хөрөнгийн захад үнэт цаас гаргах тохиолдолд ил тод байдал, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээ, ашигт ажиллагааны тодорхой шалгуур тавих, зохистой засаглалын зарчмын шаардлага нь илүү өргөн хүрээнд тавигдах болно. Үүнтэй холбоотойгоор хянан шалгах эрх бүхий байгууллагын зүгээс хяналт шалгалтын арга хэрэгслүүдэд өөрчлөлт оруулах, шинэ стандарт, шаардлагуудыг нэвтрүүлж ашиглах шаардлага үүсэх юм.

Шигтгээ 5. Цахим орчны аюулгүй байдал

Олон улсын хэмжээнд дижитал банк, цахим төлбөр тооцоог түлхүү ашиглах болсноор сүүлийн 10 жилийн хугацаанд кибер халдлагын тоо дэлхий дахинд 3 дахин нэмэгджээ. Монгол Улсын хувьд мөн адил цахим халдлагын тоо 2013 оноос хойш нэмэгдсэн байна. Тодруулбал, халдлагын шинжтэй хандалт Монгол Улсад жилд дунджаар 4 тэрбум орчим ажиглагддаг бөгөөд үүний 3 тэрбум нь зөвшөөрөгдөөгүй хандалт байдаг байна.⁴

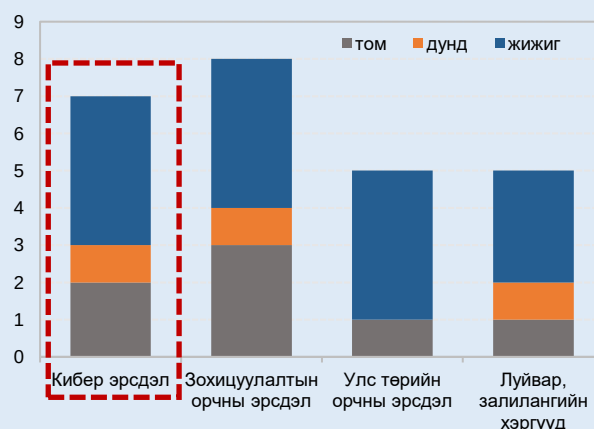
Монгол Улс Үндэсний цахим аюулгүй байдлын индекс⁵-ийн үзүүлэлтээр 2020 оны эцсийн байдлаар нийт 160 улсаас 117 дугаар байранд эрэмблэгдсэн⁶ бөгөөд гол үзүүлэлтүүд болох (1) хууль, эрх зүйн орчин бүрдээгүй, (2) цахим үйлчилгээний байгууллагуудын үйл ажиллагааны зохицуулалтгүй, (3) цахим халдлагын үед авах хариу арга хэмжээний нарийн төлөвлөгөө байхгүй зэрэг үзүүлэлтүүд нийт үнэлгээнд сөргөөр нөлөөлжээ. Улсын Их Хурлаас цахим засаглалыг хөгжүүлэх чиглэлээр суурь дэд бүтцийг бэхжүүлэх багц хуулийн төслийг хэлэлцэж байна.

Түүнчлэн, 2021 оны “Арилжааны банкуудын эрсдэлийн хүлээлтийн судалгаа”-ны үр дүнгээр үйл ажиллагааны эрсдэлийг нэмэгдүүлэгч гол хүчин зүйлсийн 2 дугаарт кибер эрсдэл шалгарсан байна. Судалгаанд оролцсон 12 банкнаас 2 том, 1 дунд, 4 жижиг банк кибер эрсдэлийг банкны үйл ажиллагааны эрсдэлийг нэмэгдүүлэгч гол хүчин зүйлээр тодорхойлжээ. Монголбанкны зүгээс 2014 онд “Төлбөрийн системийн шинэчлэл төсөл”-ийг эхлүүлж, 2021 оны 4 дүгээр сард төлбөрийн картан системийг бүрэн шинэчлээд байна. Ингэснээр шинэ төрлийн гүйлгээг дэмжих, системийн нууцлал, аюулгүй байдлыг бүрэн хангах боломжтой болж байгаа юм. Түүнчлэн, түс төслийн хүрээнд кибер халдлагад өртөх эрсдэлийг бууруулах, системийн эмзэг байдлыг шийдвэрлэх, үйл ажиллагааны тасралтгүй чанарыг хангах зэргээр төлбөрийн системд орчин үеийн, бүрэн шинэчлэлийг хийж байна.

Цахим орчны эрсдэл нь аж ахуйн нэгж байгууллагуудаас гадна иргэдэд ч мөн аюул заналхийлж байна. Залилах болон цахим орчны гэмт хэргийн хохирлын хэмжээ 2018 онд 9.9 тэрбум, 2019 онд 13 тэрбум, 2020 онд 67.2 тэрбум төгрөгт хүрч, жил ирэх тусам нэмэгдсээр байна.

Иймд Монголбанк, Цагдаагийн Ерөнхий газар, Монголын банкны холбоо хамтран ийм төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, цахим гэмт хэрэгт өртөж болзошгүй иргэдийн тоо болон хохирлын хэмжээг бууруулах зорилгоор 2019 онд “Ятгах тусам нягтал”, 2020 онд “Нягтлах тусам аюулгүй аян”, “Ятгах тусам нягтал-2” аяныг тус тус зохион байгуулсан. Дөрөв дэх удаагийн “Ятгах тусам нягтал-2021” аяныг 2021 оны 7 дугаар сарын 19-ний өдрөөс 10 дугаар сарыг дуустал зохион байгуулахаар болжээ. Жил бүрийн аяны хүрээнд иргэдэд хувийн мэдээлэл алдагдвал үүсэх эрсдэл, учрах хохирлыг таниулах, цахим орчинд мэдээллийн аюулгүй байдлыг хэрхэн хангах, залилах болон цахим гэмт хэрэгт өртөж болзошгүй иргэдэд анхааруулах мэдээллийг түгээдэг байна.

Дүрслэл 1. Банкны үйл ажиллагааны эрсдэлийг нэмэгдүүлэгч голлох хүчин зүйлс (банкуудын бүлгээр)

Эх сурвалж: Монголбанк

3.3 ХӨРӨНГИЙН ҮНИЙН ӨСӨЛТ, ТҮҮНЭЭС ҮҮСЭЖ БОЛЗОШГҮЙ ЭРСДЭЛ

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд Монгол улсад төдийгүй дэлхий даяар хөрөнгийн үнэ нэмэгдэж эхэлсэн нь хөрөнгө оруулагчдын эрсдэл хүлээх сонирхлыг нэмэгдүүллээ.

Тодруулбал, өнгөрсөн хугацаанд цар тахлын эсрэг тэмцэл хүчтэй өрнөж, улс орнууд төсөв болон мөнгөний бодлогоо урьд өмнө байгаагүй зөөлөн төлөвт хүргэв. Тайлант хугацааны турш хямралын нөлөөллийг зөөлрүүлэхэд чиглэсэн халамж, хөнгөлөлттэй зохицуулалтуудын үр дүнд төсөв их хэмжээгээр тэлсний зэрэгцээ бодит эдийн засагт зээлийн тасалдал үүсгэхгүйн үүднээс мөнгөний бодлогыг сулруулж, бодлогын хүүг нам түвшинд барив. Санхүүгийн төлөв сул, хүү нам дор түвшинд байхаас гадна вакцинжуулалтын үр дүнд цар тахлын дараа эдийн засгийн сэргэлт хурдтай байх хүлээлтийн нөлөөгөөр хөрөнгө оруулагчид хөрөнгийн зах зээл дээр өгөөжөө нэмэгдүүлэх хөрөнгө оруулалт хийх хандлага нэмэгдэж байна.

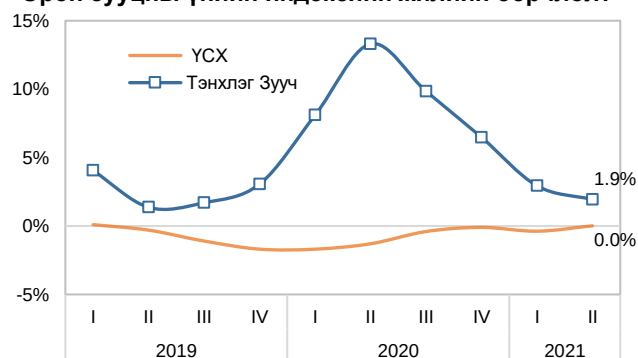
Манай улсын хувьд мөн адил орон сууцны үнэ өсөж, хөрөнгийн захын идэвхжил нэмэгдлээ.

Тодруулбал, эрэлт, нийлүүлэлтийн хүчин зүйлс, барилгын материалын үнийн өсөлт зэргээс шалтгаалан орон сууцны үнэ өсөж байна. “Тэнхлэг зууч” ХХК-ийн тооцооллоор орон сууцны үнийн индекс (ОСҮИ) 2020 оны эхний хагаст өмнөх оны мөн үеэс 13.3 хувиар өсөж, 2014 оны түүхэн оргилд дөхсөн хэдий ч цар тахлын нөлөөгөөр орон сууцны үнэ энэ оны эхний хагасын байдлаар эргээд өсөлт нь буурав. ОСҮИ ийнхүү нэмэгдэхэд хуучин орон сууцны үнийн сэргэлт багагүй хувь нэмэр оруулснаас гадна шинэ орон сууцны үнийн индекс 2020 оны сүүлийн хагаст өсөж, өмнөх оны мөн үеэс 3.9 хувиар өссөн нь нөлөөлөв.

Харин ҮСХ-ны тооцоолдог ОСҮИ тайлант хугацаанд харьцангуй алгуур өсөлт үзүүлж, өмнөх улирлын түвшнээс 0.4 хувиар нэмэгдсэн байна.

Дүрслэл 3.4

Орон сууцны үнийн индексийн жилийн өөрчлөлт

Эх сурвалж: ҮСХ, Тэнхлэг Зууч ХХК

Орон сууцны үнэ нэмэгдэхэд манай улсын онцлог хүчин зүйлс мөн нөлөөлөв. Цар тахлын үед хэрэгжүүлсэн хязгаарлалтын арга хэмжээ нь барилгын салбарын үйл ажиллагаанд нөлөөлсний зэрэгцээ тээврийн үнэ өссөн, барилгын материал татан авах хугацаа удааширч нөөцгүй болсноор барилгын төлөвлөгөөт ажлууд 2-6 сар хойшилсон зэргээс шалтгаалан орон сууцны нийлүүлэлт саарч, орон сууцны үнэ нэмэгдлээ.

Түүнчлэн, цар тахлын үед өрх, аж ахуйн нэгжүүдийг дэмжих зорилгоор хэрэгжүүлж буй 10 их наядын арга хэмжээний хүрээнд 6 хувийн хүүтэй ипотекийн зээлийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлсэн нь энэ оны 2 дугаар улирлаас орон сууцны эрэлт нэмэгдэхэд нөлөөлөв. Мөн цар тахлын нөхцөл байдлаас шалтгаалан гадаад орнуудаас Монгол Улсын иргэд олноор эх орондоо буцаж ирэх болсон нь дотоодод орон сууцны захын эрэлтийг нэмэгдүүлэх чухал хүчин зүйл болов.

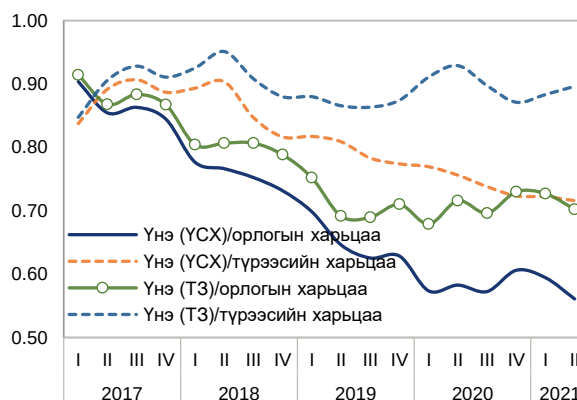
Орон сууцны зах зээлийн энэхүү сэргэлт нь чанаргүй зээлд томоохон нөлөө үзүүлдэг барилгын салбарт дэмжлэг боллоо.

Орон сууцны үнийн сэргэлт ажиглагдаж байгаа ч үнийн хөөсрөлт үүсээгүйг индикаторууд дохиолж байна. ҮСХ-ны тооноос харахад түрээсийн үнийн индекс 2021 оны эхний хагас жилд өмнөх оны мөн үеэс 5.6 хувиар өсөж, үнэ түрээсийн харьцаа бага зэрэг буурахад нөлөөлөв. Орон сууцны захын төлөвийг илтгэх харьцаа үзүүлэлтүүдийг ҮСХ болон “Тэнхлэг зүүч”-ийн тооцоолсон ОСҮИ-ийг ашиглан тооцвол үнэ-түрээсийн харьцаа өмнөх улирлын түвшинд тогтвортой хадгалагдав. Энэ нь нэг талаас орон сууц худалдан авах эрэлт өндөр хэвээр байгааг илтгэж байна. Нөгөө талаас 2020 оны сүүлээр нэмэгдээд байсан үнэ-орлогын харьцаа өмнөх улирлын түвшнээс буурсан нь худалдан авах чадвар алгуур сэргэж байгааг харуулж байна.

Харин хөрөнгийн захын идэвхжил эрчимжиж, гол илтгэгч үзүүлэлтүүд 2021 оны эхний хагаст түүхэн дээд түвшинд хүрлээ. Монголын хөрөнгийн бирж дээр хийгдсэн үнэт цаасны гүйлгээний дүн эрчимтэй тэлж, 2021 оны эхний хагаст өмнөх оны мөн үеэс 22 дахин нэмэгдэж, 646.7 тэрбум төгрөгт хүрлээ. Хөрөнгийн захын үнэлгээ мөн эрчимтэй өсөж, 2021 оны эхний хагаст дунджаар 3,804.0 тэрбум төгрөгт хүрсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 52.1 хувиар өссөн үзүүлэлт болов. Үнэт цаасны зах зээлийн ерөнхий чиг хандлагыг илтгэгч ТОП-20 индекс энэ оны эхний хагас жилд өмнөх онуудаас илүү өндөр түвшинд хадгалагдаж, 2 дугаар улирлын эцэст 33,509 нэгжид хүрлээ.

Дүрслэл 3.5

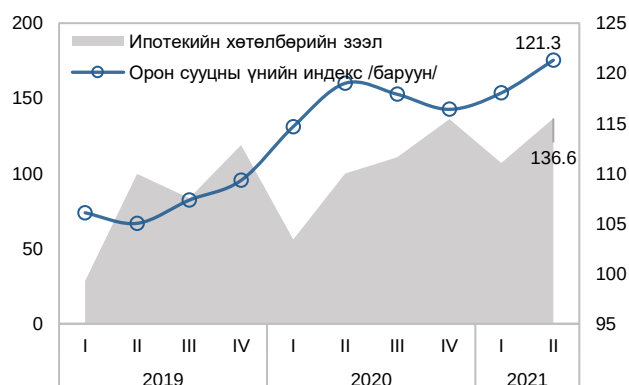
Үнэ-түрээс, үнэ-орлогын харьцаа

Эх сурвалж: Монголбанк, ҮСХ, Тэнхлэг Зүүч ХК

Дүрслэл 3.6

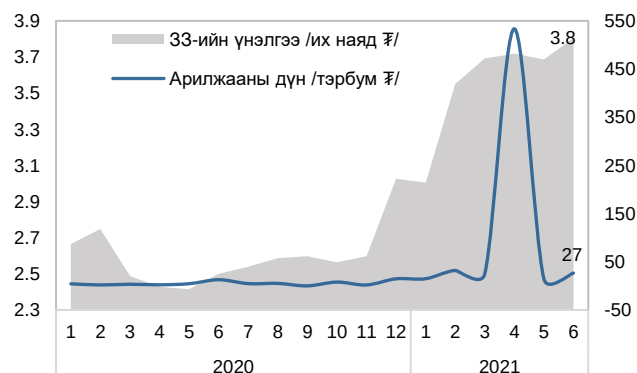
Тухайн улиралд олгосон ипотекийн хөтөлбөрийн зээл /тэрбум төгрөг/

Эх сурвалж: Монголбанк, ҮСХ

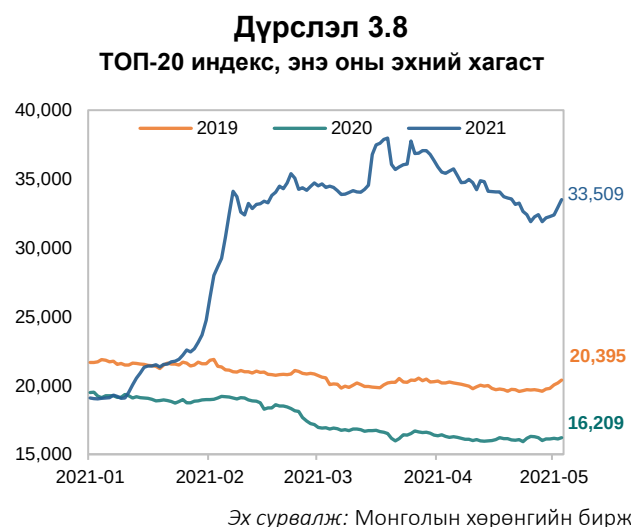
Дүрслэл 3.7

Үнэт цаасны зах зээлийн үнэлгээ

Эх сурвалж: Монголын хөрөнгийн бирж

Бодлогын хүү түүхэн доод түвшинд хүрч, хадгаламжийн хүү хурдтай буурсан нь хөрөнгө оруулагчдын дунд өндөр өгөөжтэй хөрөнгүүд рүү хөрөнгө оруулах сонирхлыг нэмэгдүүлж, хөрөнгийн зах зээлийн үйл ажиллагаа ийнхүү эрчимжээд байна. Хөрөнгийн захын үйл ажиллагаа идэвхжсэнтэй холбоотойгоор үнэт цаасны зах зээлийн инновац эрчимжиж, бүтээгдэхүүний шинэ төрлүүд нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж эхлэв. Эрдэнэс таван толгой ХК, Инвескор ХК компаниуд 2021 оны 4 дүгээр сард үнэт цаасны анхдагч зах дээр 347.7 тэрбум төгрөгийн бонд, хоёрдогч зах дээр 150.1 тэрбум төгрөгийн бондыг амжилттай арилжсан нь тус салбарын идэвхжилд гол нөлөөг үзүүллээ.

Хөрөнгийн үнийн огцом өсөлт нь санхүүгийн системийн үүднээс анхаарал хандуулах хүчин зүйл юм. Хөрөнгийн үнэ ийнхүү тасралтгүй өсөх нь цаашид үнэ өсөх хүлээлтийг үүсгэж, зах зээлд оролцогчид хэт өөдрөг хандлагаар эрсдэлтэй хөрөнгө оруулалтын шийдвэр ихээр гарган, үнийн хөөсрөл дагуулах эрсдэлтэй.

Гэвч тодорхой хугацааны дараа зээлдэгчийн орлого буурч, төлбөрийн чадвар муудах нөхцөлд зээлдүүлэгч их хэмжээний алдагдал хүлээж, чанаргүй зээлийн хэмжээ нэмэгдэх, улмаар банк, санхүүгийн салбарын тогтворгүй байдал үүсэх эрсдэлийг бий болгодог. Энэхүү эрсдэл нь зарим хөшүүрэг өндөртэй хөрөнгийн хувьд илүү өндөр байдаг байна. Дэлхий даяар орон сууцны үнийн өсөлт, эрэлтийг даган ипотекийн зээлийн хэмжээ нэмэгдэж байгаа нь цар тахлын нөлөөллийн улмаас санхүүгийн системд үүсээд буй зайлшгүй анхаарах зүйл юм.

Тухайлбал, нэг талдаа зээлдүүлэгч хөөсөрсөн үнийн дүнд илүү өндөр дүнтэй зээл олгож, хөрөнгийг хөөсөрсөн үнээр барьцаанд бүртгэн авч, зээлийн нийлүүлэлтээ нэмэгдүүлдэг. Нөгөө талдаа, өндөр дүнгээр зээл авсан зээлдэгчийн өрийн дарамт улам нэмэгдэж, зээл, төлбөрийн чадварын хүндрэл үүсэх эрсдэл нэмэгддэг. Хөрөнгийн үнийн хөөсрөл хэт удаан хугацаанд үргэлжлэхгүй бөгөөд үнийн хөөс хагарч, зах зээлийн суурь хүчин зүйлстэй нийцтэйгээр тогтох үед зээлдэгчийн хөрөнгө үнэгүйдэх, төлбөрийн чадварын хүндрэлд орох, чанаргүй зээл нэмэгдэх, цаашлаад банк, санхүүгийн салбарын тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг байна. Иймд зохицуулагч байгууллагын зүгээс санхүүгийн тогтвортой байдалд эрсдэл учруулахгүйн тулд макро орчинтой нийцтэй зээлийн өсөлтөд чиглэсэн макро зохистой бодлогыг хэрэгжүүлж ажиллах нь зүйтэй юм.

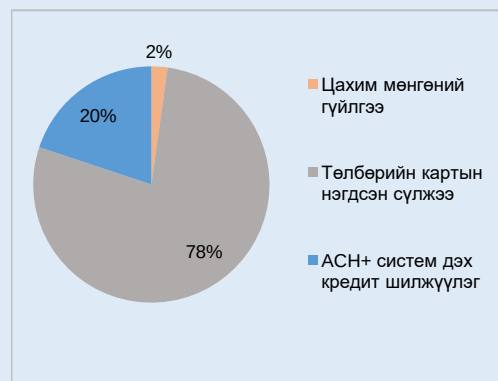
Шигтгээ 6. Монгол Улсын цахим мөнгө, виртуал хөрөнгө зэрэгтэй холбоотой төлбөрийн системд үүсэж болзошгүй эрсдэл

Цахим мөнгө ба эрсдэл

Цахим мөнгө буюу e-money нь Монгол Улсын мөнгөн тэмдэгт-төгрөгтэй адил үнэ цэнэ бүхий Монголбанкны зөвшөөрөлтэй гаргасан бэлэн бус төлбөрийн хэрэгслийн нэг хэлбэр бөгөөд мөнгөн дүн нь цахим хэлбэрээр хадгалагдсан, мөнгөн хөрөнгөөр баталгаажсан, цахим мөнгө гаргагч, түүний харилцагчаас бусад гуравдагч этгээд төлбөрт хүлээн зөвшөөрсөн, мөнгөн хөрөнгөнд чөлөөтэй хөрвөдөг онцлогтой. Одоогийн байдлаар Мобифинанс ББСБ ХХК, Супер ап хэтэвч ХХК, Ардкредит ББСБ ХК, Эм Пи Эс Си ББСБ ХХК, Инвескор хэтэвч ББСБ ХХК, Хай пэймэнт солюшнс ХХК гэх зургаан байгууллага Монголбанкнаас цахим мөнгөний зөвшөөрөл аваад байна.

Цахим мөнгө нь банкны салбар, мөнгөний бодлого, хэрэглэгчийг хамгаалах, зах зээлийн өрсөлдөөн, санхүүгийн тогтвортой байдал зэрэгт нөлөөлөх, эрсдэл бий болгох боломжтой. Гэвч манай улсын хувьд 2020 оны байдлаар зах зээлд эргэлдэж буй нийт цахим мөнгө нь гүйлгээнд гаргасан нийт бэлэн мөнгөний ердөө 0.76 хувьтай тэнцэж байгаа учир системийн хэмжээнд эрсдэл үүсгэх нөлөө бага байна. Бэлэн бус төлбөр тооцоонд ч цахим мөнгөний эзлэх хувь бага түвшинд байгаа тул төлбөрийн системийн ажиллагаа, цаашлаад санхүүгийн тогтвортой байдалд үзүүлэх нөлөө ч бага юм. Шинэ технологид суурилсан төлбөрийн хэрэгсэл зах зээлд бүрэн нэвтрэх, хэрэглэгчид танигдахад хугацаа хэрэгтэй тул тодорхой хугацааны дараа цахим мөнгийг төлбөрийн картын адил бүх нийтээр төлбөр тооцоонд ашиглан, зах зээлд эзлэх хувь нь ч үүнийг дагаад нэмэгдэхийг үгүйсгэж болохгүй. Иймд цаашид цахим мөнгийг ашиглах хүмүүсийн хандлага, өөрчлөлт, нийт мөнгөний нийлүүлэлтэд эзлэх хувь хэмжээг тогтмол тооцож, ажиглаж байх нь чухал юм.

Дүрслэл 1. 2020 онд хийгдсэн нийт гүйлгээний тоо (төлбөрийн хэрэгслээр)

Виртуал хөрөнгө ба эрсдэл

Блокчейн технологид суурилсан, тархмал бүртгэлийн систем бүхий крипто валют, токен зэргийг бүхэлд нь виртуал хөрөнгө гэж тодорхойлсон байдаг. Монгол Улсад виртуал хөрөнгийн хууль эрх зүйн орчин одоогоор байхгүй тул виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийг зохицуулах, хяналт тавих, тайлан мэдээ авах боломжгүй юм. Иргэд өөрийн сонгосон арилжааны сувгуудыг ашиглан виртуал хөрөнгө зарах, худалдан авах, хөрөнгө оруулах, олборлох зэргээр энэхүү зах зээлд оролцож байна.

Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо хамтран “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай” хуулийн төслийг боловсруулан, 2021 оны 5 дугаар сард Улсын Их Хуралд өргөн барьсан. Тус хуулийн төсөлд Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (FATF)-аас гаргасан Зөвлөмж 15-ын дагуу виртуал хөрөнгийн 5 төрлийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй этгээдийг бүртгэлжүүлэх, мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд хяналт тавихаар тусгасан. Манай улсад виртуал хөрөнгийн үйл ажиллагаа эрхэлж буй trade.mn, DAX, coinhub зэрэг хэд хэдэн байгууллага байна. Эдгээр байгууллага нь хууль батлагдсаны дараа холбогдох шаардлагуудыг хангаж, Санхүүгийн зохицуулах хороонд бүртгүүлснээр үргэлжлүүлэн үйл ажиллагаагаа үзүүлэх боломжтой юм.

Харин Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль, Төлбөр тооцоог үндэсний мөнгөн тэмдэгтээр гүйцэтгэх тухай хуулинд тус тус заасны дагуу крипто валютыг Монгол Улсад төлбөрийн хэрэгсэл болгон ашиглах боломжгүй юм. Иймд виртуал хөрөнгө нь төлбөрийн систем, мөнгөний бодлогын хэрэгжилт, санхүүгийн тогтвортой байдалд ямар нэг нөлөө үзүүлэхгүй.

Харин хөрөнгө оруулагчид өөрсдийн эрсдэлийг зөв тооцох, ханшийн огцом хэлбэлзэлтэй, аливаа төвлөрсөн удирдлага, зохицуулалтгүй виртуал хөрөнгийг худалдах, худалдан авахдаа анхаарал болгоомжтой байх нь зүйтэй юм.

Эх сурвалж: Монголбанк, Төлбөр тооцооны газар

4. Санхүүгийн зохицуулагч байгууллагуудаас авч хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, үр дүн

4.1 ЦАР ТАХЛЫН ҮЕД БАНКНЫ САЛБАРТ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН МАКРО ЗОХИСТОЙ БОДЛОГЫН АРГА ХЭМЖЭЭ, ҮР ДҮН

Монголбанк нь Ковид-19 цар тахлын санхүүгийн салбарт үзүүлэх сөрөг нөлөөллийг зөөлрүүлж, санхүүгийн зуучлалыг хэвийн үргэлжлүүлэхэд чиглэсэн дараах зохицуулалтын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэв. Үүнд:

1. Санхүүгийн зуучлалыг хэвийн үргэлжлүүлж, банкуудын санхүүжилтийн эх үүсвэрийн өртгийг бууруулах, улмаар эдийн засгийн идэвхилийг дэмжих зорилгоор төгрөгийн заавал байлгах нөөц (ЗБН)-ийн хувь хэмжээг бууруулав. Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 3 болон 11 дүгээр сарын хурлуудаар төгрөгийн ЗБН-ийн хувь хэмжээг нийт 4.5 нэгж хувиар бууруулж, 6 хувьд хүргэв. Энэ нь банкны хөрвөх чадварыг дэмжихээс гадна зээлийн эх үүсвэрийг нэмэгдүүлж, санхүүгийн зуучлалд эерэг нөлөө үзүүлж байна.

2. Ковид-19 цар тахлын улмаас эргэн төлөлтөд хүндрэл учирсан хэрэглээний зээлийн хугацааг сунгах боломж олгов. Монголбанкны Мөнгөний бодлогын хорооны 2020 оны 4, 8, 11 дүгээр сарын ээлжит бус хурлуудаар эдийн засгийн хүндрэлтэй нөхцөл байдлын улмаас эргэн төлөлтөд доголдол үүссэн хэрэглээний зээлийн хугацааг макро зохистой бодлогын өр, орлогын болон хугацааны зохицуулалтаас үл хамааран 12 хүртэлх сараар сунгах боломжийг болсон. Энэхүү арга хэмжээний хэрэгжилт 2021 оны 7 дугаар

сарын 1-ний өдөр дууссан бөгөөд банкууд нийт 146,704 зээлдэгчийн 1.2 их наяд төгрөгийн хэрэглээний зээлийн бүтцэд өөрчлөлт оруулжээ. Түүнчлэн, бүтэц өөрчилсөн нийт хэрэглээний зээлийн 67 хувь нь 6 хүртэлх сараар зээлийн хугацааг сунгажээ.

3. Төрөөс хэрэгжүүлж буй орон сууцны ипотекийн зээлийн хүү болон үндсэн төлбөрийг хойшлуулав. Монголбанк, Сангийн яам, Монголын Ипотекийн Корпораци ОССК ХХК болон банкууд хамтран Төрөөс хэрэгжүүлж буй орон сууцны ипотекийн хөнгөлөлттэй хүүтэй зээлийн үндсэн болон хүүгийн төлбөрийг хойшлуулах шийдвэрийг 2020 оны эхнээс хойш 3 удаа гаргав. Энэхүү хөнгөлөлтийн хүрээнд 2021 оны 2 дугаар улирлын байдлаар 59,926 өрхийн 3.1 их наяд төгрөгийн ипотекийн зээлийн эргэн төлөлтийг хойшлуулжээ.

4. Активыг ангилах, активын эрсдэлийн сан байгуулж, зарцуулах журмын зарим зохицуулалтуудыг сулруулав. Монголбанк нь цар тахалтай холбоотойгоор банкны актив ангиллын журамд өөрчлөлт оруулж, 2020 оны 3 дугаар сараас эхлэн ипотека, цалин, тэтгэвэр болон бусад хэрэглээний зээл хэлбэрээр иргэнд олгосон зээлд тогтоох хугацааны ангиллыг “Хэвийн” зээлийн хувьд 15 хоногоос 90 хоног, “Анхаарал хандуулах” зээлийн хувьд 91 хоногоос 120 хоног, “Чанаргүй” зээлийн хувьд 121-ээс дээш

хоног байхаар тус тус нэмэгдүүлсэн. Түүнчлэн, энэхүү хөнгөлөлттэй зохицуулалтаас 2021 оны 8 дугаар сараас эхлэн шат дараатай гарах бөгөөд зээлийн хугацаа хэтэрсэн хоногийг (90 хоног) 2021 оны 8 дугаар сараас 75 хоног, 2021 оны 10 дугаар сараас 60 хоног, 2021 оны 12 дугаар сараас 45 хоног, 2022 оны 02 дугаар сараас 30 хоног, 2022 оны 4 дүгээр сараас 15 хоног болгож хэвийн горимд аажмаар шилжүүлэхээр төлөвлөж байна.

Үүнээс гадна журмын өөрчлөлтийн хүрээнд хэрэглээний болон бизнесийн зээлийн бүтцийг өөрчилж, холбогдох гэрээнд өөрчлөлт оруулсан тохиолдолд уг зээлийг журмын дагуу бүтэц өөрчлөгдсөн активт тооцохгүйгээр, эцсийн ангиллыг хэвээр тогтоов. Үүний үр дүнд бизнесийн зээлийн бүтцийг өөрчлөхөд хязгаарлалтгүй болж, банкууд 2021 оны 6 дугаар сарын байдлаар 2,249 ААН-ийн 2.6 их наяд төгрөгийн бизнесийн зээлд бүтцийн өөрчлөлт хийгээд байна.

5. Банкны төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын харьцааны шаардлагыг сулруулав.

Монголбанкнаас 2020 оны 3 дугаар сард “Банкны үйл ажиллагааны зохистой харьцааны шалгуур үзүүлэлтийг тогтоох, түүнд хяналт тавих журам”-д түр хугацааны өөрчлөлт оруулж, төлбөр түргэн гүйцэтгэх чадварын зохистой харьцааг 25 хувиас 20 хувь хүртэл бууруулав. Энэхүү шийдвэрийн хэрэгжих хугацаа 2021 оны 6 дугаар сард дууссан болно.

6. Банкны зээл олголтыг дэмжих зорилгоор банкны системд нөөц хөрөнгө бүрдүүлэх арга хэрэгслүүдийн хэрэгжиж эхлэх хугацааг хойшлуулав.

Тодруулбал, банкны эрсдэл даах чадварыг хамгаалах зориулалт бүхий нөөц интервал (capital buffer)-ыг бүрдүүлэх хугацааг 2022.01.01 (1 хувь), 2022.07.01 (2 хувь) болгож хойшлуулав.

4.2 ЭРҮҮЛ МЭНДЭЭ ХАМГААЛЖ, ЭДИЙН ЗАСГАА СЭРГЭЭХ ХӨТӨЛБӨРИЙН ХҮРЭЭНД АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН АРГА ХЭМЖЭЭ, ҮР ДҮН

Монгол Улсын Засгийн газрын 2021 оны 2 дугаар сарын 17-ны өдрийн ээлжит хуралдаанаар “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-г хэлэлцэж, Засгийн газрын Дугаар 42 тоот тогтоолоор баталсан болно. Тус арга хэмжээний хүрээнд банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлэх ажлын байрыг дэмжих зээл болон хөдөө аж ахуйн зээлд хамрагдах зээлдэгчийн төлөх хүүг хөнгөлөх зэрэг зардлыг батлагдсан төсөвт зохицуулалт хийж, 2022-2024 онуудад шаардагдах зардлын эх үүсвэрийг тухайн жил бүрийн төсөвт тусгахаар шийдвэрлэсэн байна. Түүнчлэн, Зээлийн батлан даалтын сангийн санхүүгийн чадавхыг сайжруулж, өөрийн хөрөнгийн хүрэлцээг нэмэгдүүлэх зайлшгүй шаардлагыг харгалзан тавин тэрбум төгрөгийн өрийн хэрэгслийг зохих журмын дагуу гаргахаар тогтжээ.

“Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-нд:

1. Жижиг, дунд үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэгчдэд жилийн 3 хувийн хүүтэй, гурван жилийн хугацаатай 2 их наяд төгрөгийн зээл,
2. Залуучуудыг ажил, мэргэжилд бэлтгэх, эрүүл чийрэг, идэвхтэй амьдралын хэв маягт хөтлөх хоёр сарын хугацаатай, сарын 500 мянган төгрөгийн тэтгэлэгт сургалтад хамруулахад 500 тэрбум төгрөг,
3. Эхний ээлжинд Улаанбаатар хотод барих “Залуус I, II, III” хорооллын дэд бүтэц, газар олгох, орон сууцыг нэг маягийн зургаар барих, Монголбанк, банкуудтай

зөвшилцсөний үндсэн дээр ипотекийн хөнгөлөлттэй зээлийн санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх, үүнд 3 их наяд төгрөг,

4. Стратегийн ач холбогдол бүхий томоохон төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэхэд 2 их наяд төгрөг,

5. Хөдөө аж ахуйн үйлдвэрлэл, малчдын орлого, амьжиргааг дэмжих зорилгоор 500 тэрбум төгрөг,

6. Монголбанктай зөвшилцсөний үндсэн дээр мөнгөний бодлогын зорилттой уялдуулан Төв банкны урт хугацаат репо санхүүжилтийг хоёр их наяд төгрөгт хүргэж нэмэгдүүлэхээр тусгажээ.

Тус арга хэмжээний хэрэгжилтийг 2021 оны 8 дугаар сарын эцсийн байдлаар, зээлийн ангилал тус бүрээр авч үзвэл:

1. Ажлын байрыг дэмжих зээлийн хувьд хөтөлбөр хэрэгжиж эхэлснээс хойш банкууд нийт 24.1 мянган зээлдэгчид 1.83 их наяд төгрөгийн зээлийг олгоод байна. Ингэснээр улсын хэмжээнд нийт 101.1 мянган ажлын байрыг хадгалсан гэж тооцож байна.
2. Урт хугацаат репо санхүүжилтийн хэрэгслээр дамжуулан он гарснаас хойш нийт 2.9 мянган зээлдэгчид 670.3 тэрбум төгрөгийн зээлийг олголоо. Ингэснээр улсын хэмжээнд нийт 30.2 мянган ажлын байрыг хадгалсан гэж тооцоолов.
3. Орон сууцны ипотекийн зээл авах хүсэлтээ 19.4 мянган зээлдэгч ирүүлснээс 9.4 мянган зээлдэгчийн хүсэлтийг шийдвэрлэж, оны эхнээс нийт 707.9 тэрбум төгрөгийн зээлийг олгоод байна. Үүний 586.5 тэрбум төгрөгийн зээл Улаанбаатар

хотод, 121.4 тэрбум төгрөгийн зээл орон нутагт олгогджээ.

4. Энэ оны 5 дугаар сарын эхнээс хөдөө аж ахуйг дэмжих зээл олгогдож эхэлсэн бөгөөд нийт 20 мянган зээлдэгчид 321.4 тэрбум төгрөгийн зээл олголоо. Энэхүү зээл нь хаврын тариалалтад 100 тэрбум төгрөг, ноолуур бэлтгэлд 200 тэрбум төгрөг, малчдыг дэмжихэд 200 тэрбум төгрөг олгохоор тусгасан ба арилжааны банкуудын эх үүсвэрт тулгуурлан жилийн 3 хувийн хүүтэй олгож байгаа юм.

Тус арга хэмжээний хэрэгжилттэй холбоотой харилцагчдын санал, гомдол,

мэдээллийг тухай бүр авч, гомдлыг шийдвэрлэж, холбогдох арга хэмжээг авч ажиллаж байна. Түүнчлэн, Ажлын байрыг дэмжих зээлийн ерөнхий гэрээнд тусгагдсан зээлийн зориулалт, шаардлагыг хангасан зээлдэгчид зээл олгосон эсэх, тайлан, мэдээг үнэн зөв тайлагнаж байгаа эсэхт хяналт тавих зорилгоор Монголбанк, орон нутаг дахь Монголбанкны хэлтэс, салбар болон арилжааны банкуудын дотоод аудитын газрууд зайнаас болон газар дээрх хэсэгчилсэн шалгалтуудыг тухай бүр хийж, хяналт тавин ажиллаж байна.

Дүрслэл 4.1

Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх төлөвлөгөөний хэрэгжилт⁷

1. АЖЛЫН БАЙРЫГ ДЭМЖИХ ЗЭЭЛ:	НИЙТ ОЛГОСОН 1,830 тэрбум төг 24,105 зээлдэгч	УБ хот: 1,124 тэрбум, 10,238 зээл Орон нутаг: 705.6 тэрбум, 13,867 зээл	- ААН: 1,201 тэрбум, 5,273 зээл - Иргэн: 629.2 тэрбум, 18,832 зээл	Зээлдэгчийн ажлын байр: 101,128 (зээл олгох үеийн байдлаар)
2. РЕПО САНХҮҮЖИЛТИЙН ЗЭЭЛ:	НИЙТ ОЛГОСОН 670.3 тэрбум төг 2,939 зээлдэгч	УБ хот: 784.3 тэрбум, 2,403 зээл Орон нутаг: 163.1 тэрбум, 1,335 зээл	- ААН: 514.1 тэрбум, 1,619 зээл - Иргэн: 156.2 тэрбум, 1,320 зээл	Зээлдэгчийн ажлын байр: 30,283 (зээл олгох үеийн байдлаар)
3. ИПОТЕКИЙН ЗЭЭЛ:	НИЙТ ОЛГОСОН 707.9 тэрбум төг 9,401 зээлдэгч	УБ хот: 586.5 тэрбум, 7,140 зээл Орон нутаг: 121.4 тэрбум, 2,261 зээл	4. ХӨДӨӨ АЖ АХУЙГ ДЭМЖИХ ЗЭЭЛ:	НИЙТ ОЛГОСОН 321.4 тэрбум төг 20,038 зээлдэгч

Эх сурвалж: Монголбанк

⁷ 2021 оны 8 дугаар сарын эцсийн байдлаар

4.3 БАНКНААС БУСАД САНХҮҮГИЙН САЛБАРЫН ХҮРЭЭНД АВЧ ХЭРЭГЖҮҮЛСЭН АРГА ХЭМЖЭЭ, ҮР ДҮН

4.3.1 Үнэт цаасны салбар

Үнэт цаасны зах зээлд оролцогч мэргэжлийн байгууллагууд, үнэт цаас гаргагч, хөрөнгө оруулагчдын оролцоог нэмэгдүүлэх, үйл ажиллагааг нь бодлогоор дэмжих хүрээнд дараах зохицуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Үүнд:

1. Үнэт цаасны зах зээлд оролцогчид үйлчилгээ үзүүлэх этгээдээр Санхүүгийн зохицуулах хороонд бүртгүүлсэн хууль, үнэлгээ, аудитын компаниудыг чадавхжуулах, тэдгээрт тавигдах нөхцөл, шаардлагыг олон улсын жишигт нийцүүлж, хөрөнгийн зах зээл дээр олон нийтэд санал болгон амжилттай гарах бүтээгдэхүүний тоог өсгөх, хөрөнгө оруулагчдад бодит үнэлгээнд суурилсан үнэт цаасны үнийн талаарх мэдээлэл өгөх хүрээнд Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2013 оны 451, 452, 453 дугаар тогтоолоор баталсан журмуудыг нэгтгэж, Үнэт цаасны хороодын олон улсын байгууллага (IOSCO) болон бусад олон улсын зөвлөмж, заавруудад тулгуурлан шинэчилж, “Үнэт цаасны бүртгэлийн журам”-ын шинэчилсэн найруулгад холбогдох зохицуулалтыг тусган Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2021 оны 225 дугаар тогтоолоор батлууллаа.

2. Монгол Улсын Сангийн сайдын 2021 оны 52 дугаар тушаалаар шинэчлэн баталсан “Хөрөнгийн зах зээлийн холбогдох хууль эрх зүйн орчин шаардлагатай нэмэлт, өөрчлөлт оруулах үүрэг бүхий” ажлын хэсгийн зүгээс Үнэт цаасны зах зээлийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хуулийн төслийг үзэл баримтлалын хамт эцэслэн

боловсруулсан. Уг хуулийн төсөлд жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдийг дэмжих зорилгоор хувьцааны хамтын санхүүжилт /equity crowdfunding/-ийн зохицуулалтыг шинээр нэмж тусгуулаад байна. Ингэснээр Монгол Улсад жижиг, дунд бизнес эрхлэгч, гарааны компаниуд шаардлагатай санхүүжилтийг хямд өртгөөр түргэн хугацаанд татах нөхцөл бүрдэж эхлэх юм.

3. Хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас гаргах, үнэт цаасжуулалттай холбоотой олон улсын зохицуулалт болон хөгжингүй орнуудын туршлагыг судлан үзэж, Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2011 оны 266 дугаар тогтоолоор баталсан “Хөрөнгөөр баталгаажсан үнэт цаас гаргах, бүртгэх, тусгай зөвшөөрөл олгох тухай журам”-д зах зээлийн эрэлт, хэрэгцээнд нийцсэн шинэлэг зохицуулалтыг нэмэлт, өөрчлөлтөөр оруулахаар ажиллаж байна.

4. “Хөрөнгө оруулалтын менежментийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийн болон үйл ажиллагааны журам”-д нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, журмын төслийг боловсрууллаа.

Үнэт цаасны зах зээлд шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний нэр төрлийг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн. Үүнд, УИХ-ын 2020 оны 21 дүгээр тогтоолоор баталсан “Зээлийн хүүг бууруулах стратеги”-ийн “Хөрөнгийн зах зээлийг хөгжүүлэх, өрсөлдөөнийг бий болгож санхүүжилтийн зардлыг бууруулах” зорилгыг хэрэгжүүлэх үүрэг бүхий ажлын хэсгийг Санхүүгийн зохицуулах хорооны дарга, Сангийн сайдын 2020 оны 329/187

дугаар хамтарсан тушаалаар байгуулсан. Уг ажлын хэсгээс хөрөнгийн зах зээлийн дэд бүтцийн байгууллагуудын шимтгэл, хураамжийг бууруулах ажлын хүрээнд “МҮЦКТ” ХХК-ийн хоёрдогч зах зээлийн арилжааны шимтгэлийг хэлцэл тус бүрээс 0.12 хувь болгон 50 хувиар буурууллаа. Цаашид “МХБ” ХК-ийн шимтгэлийг 2022 оноос эхлэн үе шаттайгаар буюу 2 жил дараалан 0.1 нэгжээр бууруулж, 2023 оны эцэс гэхэд арилжааны шимтгэлийн дээд хэмжээ одоогийнхоос 50 хувиар буурсан байх талаар арга хэмжээ авч ажиллахаар болсон. Түүнчлэн, шинэчлэн баталсан “Үнэт цаасны бүртгэлийн журам”-аар анхдагч зах зээл дээр үнэт цаасыг санал болгох, худалдах ажиллагааг андеррайтерийн компаниар гүйцэтгүүлэх болсонтой холбогдуулан цаашид уг зах зээл дээрх хэлцлийн зардал буурах нөхцөл бүрдээд байна.

4.3.2 Даатгалын салбар

Санхүүгийн шинэ технологид суурилсан бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг дэмжих, зохицуулалтын орчинг сайжруулах зорилгоор Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2021 оны 25 дугаар тогтоолоор баталсан Даатгалын багц дүрмийн нэгдүгээр хавсралт “Даатгагч болон даатгалын мэргэжлийн оролцогчид тавигдах шаардлага, дагаж мөрдөх үзүүлэлт”-ийн шинэчилсэн найруулгад даатгагч, даатгалын зуучлагч нь цахимаар болон аливаа дэвшилтэт технологи ашиглан даатгалын гэрээг байгуулахад тавигдах шаардлага болон даатгагчийн ТУЗ-өөс баталж, хэрэгжүүлэх технологид суурилсан шинэ бүтээгдэхүүн,

үйлчилгээ, бизнес загварыг хөгжүүлэх бодлого, журамтай байх шаардлагыг тусгасан. Ингэснээр даатгалын компаниуд шинэ бүтээгдэхүүн, үйлчилгээг боловсруулах, зах зээлд шуурхай нийлүүлэх боломж бүрдэнэ.

Албан журмын даатгалын хэлбэрийг олшруулах чиглэлээр гадны 4 (ИБУИНВУ, Австрали, Энэтхэг, Итали) улсын заавал даатгалын тогтолцоог судалж, мөн практикт тулгамдсан асуудлуудад үндэслэн Заавал даатгалын үйл ажиллагааг боловсронгуй болгох хүрээнд 2 хувилбарт санал, шийдвэрийн төслийг боловсруулав.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны Ажлын албаны даргын 2018 оны 290 дугаар тушаалаар баталсан “Өөрийн эрсдэл болон төлбөрийн чадварыг үнэлэх аргачлал”-ын хэрэгжилттэй холбогдох баримт материалуудыг авч, хэрэгжилтийн дутагдалтай тал болон гадаад улс орнуудын туршлагыг судалж, журмын төсөл боловсруулж эхлээд байна.

Даатгалын компаниудад сайн засаглал, дотоод хяналтын тогтолцоог бүрдүүлэх чиглэлээр даатгалын тулгуур зарчмын ICP 6 /Удирдлагын багцын өөрчлөлт, шилжилт: даатгагчийн удирдлагын багцын өөрчлөлт болон хөрөнгийн шилжилт хөдөлгөөн/ болон ICP 7 /Компанийн засаглал: даатгагч болон даатгалын мэргэжлийн оролцогчдын компанийн сайн засаглалыг сайжруулах/ нь Даатгалын тухай хууль, Даатгалын мэргэжлийн оролцогчийн тухай хууль болон Даатгалын багц дүрэмд хэрхэн тусгагдсаныг үнэлэн, даатгалын компаниудад зориулсан заавар, мэдээлэл боловсруулж байна.

Санхүүгийн зохицуулах хорооны 2021 оны 25 дугаар тогтоолоор “Даатгалын багц дүрэм”-ийн хавсралт нэг “Даатгагч болон мэргэжлийн оролцогчдод тавигдах шаардлага дагаж мөрдөх үзүүлэлт”-ийг шинэчлэн баталж, даатгагч технологид суурилсан бүтээгдэхүүн үйлчилгээг хөгжүүлэх, ашиглах талаар бодлого, журамтай байх, мөн аливаа технологийн дэвшлийг ашиглан даатгалын гэрээ байгуулахад тавигдах шаардлагыг тусгаж, даатгалын салбарт технологийн дэвшил ашиглахыг эрх зүйн хүрээнд эрчимжүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалтуудыг бий болгосон. Даатгалын бүх компаниуд утсаар болон фейсбүүк мессенжер буюу чатбот ашиглаж байгаа бөгөөд 5 даатгалын компани эдгээрээс гадна гар утасны аппликейшн ашиглан зөвлөгөө өгч, даатгалын гэрээ байгуулан, даатгалын тохиолдлын талаар мэдээлэл болон нөхөн төлбөрийн баримт материалыг хүлээн авч байна.

4.3.3 Банк бус санхүүгийн салбар

Банк бус санхүүгийн салбарт өртгийн сүлжээнд тулгуурласан санхүүгийн бүтээгдэхүүнийг бий болгох, байгаль орчинд ээлтэй ногоон зээлийг дэмжих чиглэлээр олон улсын байгууллагуудтай хамтран төсөл хэрэгжүүлж байна. Санхүүгийн хүртээмжийн нийгэмлэгтэй хамтран банкнаас бусад санхүүгийн салбарын байгууллагуудад эко системийг дэмжсэн тогтвортой хөгжлийн зарчмууд, шинээр нэвтэрч буй ногоон бодлого, ногоон бүтээгдэхүүний ач холбогдол, хөгжлийн чиг хандлагын талаар танилцуулах “Ногоон санхүүжилт” онлайн семинарыг 2021 оны 3

сард зохион байгуулсан бөгөөд 300 орчим бичил санхүүгийн байгууллагууд хамрагдлаа.

“Авлага худалдан авалт буюу Факторингийн үйл ажиллагаа эрхлэх гарын авлага”-г ОУСК-аас боловсруулж, сурталчлан таниулах чиглэлээр мэргэжлийн холбоодоор дамжуулан сургалт хамтран зохион байгуулав.

Азийн хөгжлийн банкнаас хэрэгжүүлж буй төслийн хүрээнд 123 ББСБ-д банк бус санхүүгийн хууль эрх зүйн орчин, нягтлан бодох бүртгэл хөтлөлт, тайлагнал, татварын бүртгэлийн сургалтыг зохион байгуулав.

4.3.4 Хадгаламж, зээлийн хоршооны салбар

Монгол Улсын Засгийн газраас “Эрүүл мэндээ хамгаалж, эдийн засгаа сэргээх 10 их наядын цогц төлөвлөгөө”-г 3 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэхээр баталж, жижиг, дунд үйлдвэр, үйлчилгээ эрхлэгчдэд жилийн гурван хувийн хүүтэй, гурван жилийн хугацаатай хоёр их наяд төгрөгийн зээлийг банкаар дамжуулан олгохоор шийдвэрлэсэн. Хөтөлбөрт хамрагдаж хүү багатай зээл авсан этгээд эх үүсвэрийг банкнаас бусад санхүүгийн байгууллагад хөрөнгө оруулалт хийж мөнгө угаах эрсдэл үүсэхээс сэргийлж орлогын эх үүсвэрийг шалгахгүйгээр зээлийг зориулалтын бусаар ашиглах боломжийг аливаа этгээдэд олгосон тохиолдолд холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу хадгаламж, зээлийн үйл ажиллагаа эрхлэх тусгай зөвшөөрлийг хүчингүй болгох анхааруулгыг нийт ХЗХ-дод, мөн хамтран ажиллахыг

Монголын хадгаламж, зээлийн хоршоодын үндэсний холбоонд хүргүүлсэн.

ХЗХ-д өөрийн хөрөнгө болон гишүүдийн бүртгэлд орсон өөрчлөлтийг Хадгаламж, зээлийн хоршооны тухай хуулийн 43 дугаар зүйлийн 43.3 дахь хэсэгт зааснаар хагас, бүтэн жилээр Санхүүгийн зохицуулах хороонд ирүүлдэг. Цаг үеийн нөхцөл байдалтай холбогдуулж 2021 оны 6 дугаар сарын 30-ны өдрийн байдлаар Зөвшөөрлийн цахим системд 222 ХЗХ-ны 64,181 гишүүний мэдээллийг бүртгээд байна.

УБЕГ-ын мэдээллийн санг холбож дундын мэдээллийн сан үүсгэх талаар Хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн газарт хүргүүлсэн ба мэдээлэл солилцох боломжийг бүрдүүлснээр ХЗХ-дын мэдээлэл нэг болж, цаг хугацаа, зардал хэмнэх зэрэг олон талын ач холбогдолтой.

ХЗХ-ны үйлчилгээний хүртээмж, гишүүн хуулийн этгээд болон бичил бизнес эрхлэгчдийн цар хүрээг тодорхойлж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар санал дүгнэлт боловсруулах, бичил санхүүгийн бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний мэдээллийн сан бий болгох зорилгоор ХЗХ-доос авах судалгааны удирдамжийг боловсруулж ХЗХ-дод танилцуулан, 47 ХЗХ-ны мэдээллийг нэгтгэсэн.

ХЗХ-дын 2020 оны жилийн эцсийн санхүүгийн тайланд тулгуурлан зах зээлийн 93 хувийг төлөөлж буй 73 ХЗХ-ны үнэлгээний үр дүнгээс “ХЗХ-ны үйл ажиллагаанд зайны болон газар дээрх хяналт, шалгалт хийх журам”, “ХЗХ-ны эрсдэлийг үнэлэх аргачлал”-ын төсөлд

сайжруулалт хийж батлуулснаар ХЗХ-дын 2021 оны жилийн эцсийн санхүүгийн тайланг эрсдэлд суурилах байдлаар үнэлэх боломж бүрдсэн.

Цахим шилжилтэд учирч буй хүндрэлийн талаар 2 удаагийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулж 85 ХЗХ-ны төлөөлөлтэй уулзав. Мөн Монголбанкны Зээлийн мэдээллийн албатай уулзалт хийж, ХЗХ-дын зээлдэгчийн мэдээллийг Санхүүгийн зохицуулах хорооны дэд систем үүсгэн дамжуулах талаар санал солилцов.

